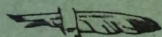

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSENY KÁROLY,

TITKÁR.

XXII. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1906.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában mívelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknel vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

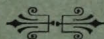
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

Alelnök: Latinovits Géza Borsód (u. p. Bácsbokod).

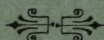
Titkár: Trenesény Károly Zombor.

Másod titkár: dr. Závodszy Levente. Zombor.

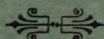
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

Múzeumőr: Uhlmann Miklós Zombor.

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

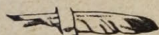
A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

XXII. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1906.

Megnyitó beszéd.

— Mondta Kozma László, elnök, az 1906. április 22.-én tartott XXIII. évi rendi közgyűlésen. —

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Nekünk, a kiknek a közművelődési egyesületek sorában elsőrangú tisztünk az, hogy az iskolák mellett és az iskolákon túl, az ismeretekben való tájékozódás lehető fokozására alkalmat és eszközöket szolgáltatassunk, s a társadalom nagy rétegei számára mintegy a műveltség készleteit gyarapítsuk, nekünk, feladataink szolgálatában következetesen éreznünk kell azt a bizonyos elszigeteltséget, mely hasonló törekvésekkel úgyszólván természetesen vele jár.

Nem is szabad nekünk ennél fogva, kitűzött céljaink gondos ápolása mellett, nem szabad soha kifáradnunk abban sem, hogy új meg új viaduktokkal tartsuk föl összeköttetésünket a nagy közönség érdeklődésével; hogy új meg új függőhidakat feszítsünk ki a közöny állóvizei fölött, töltéseket verjünk a közgondolkodás részvétlenségén át a társadalom változékony hajlandósága felé. Mert ha ezt nem tennők, lassanként úgy érezhetnők magunkat, körülbelül úgy, mint a deportáltak érezhetik magukat tengerentuli szigeteiken vagy ólombányáikban.

És azután így is, hányszor megtörténik az, hogy az alig megkezdett hídfő pilléreit egészen váratlanul elnyelik az érzéketlenség tunya mélységei, — jóhiszemű kísérleteink kudarcot vallanak.

Szinte időszerűnek látszik előttem ma — a mikor mintegy

összefoglaló pillantást vetünk egyesületi életünknek egy esztendei történetébe — időszerűnek látszik előttem az, hogy a mélyen tisztelt közgyűlés ítélőszéke elé állítsak egy felfogást, a mely velünk nem egyszer szembefordul. Illetéke-sebb fórum elé nem is állíthatnám.

Megint beakartuk édesgetni egyik felebarátunkat munkatársaink sorába. Biztattuk őt babérrel, dicsőséggel, s az önzetlen kötelességteljesítés egyéb eszményi jutalmaival. És ő nem úgy tett, mint némelyek, a kik az ilyen segélykiáltó szózatokat egyszerűen felelet nélkül hagyják, — ő válaszra méltatta biztató felhívásunkat. Ez, hogy felelt, dicséretes; hanem a mit felelt: az már kevésbé dicséretes; a válasz lelke az, a miért őt előállítom. Mert ez a felfogás nem áll egyedül, mindannyian tapasztalhattuk, hogy a nagy közönség vegyes rétegeiben ennek a gondolkodásnak igen számosak az értelmi atyjafiai, a kik a mi ügyünknek könnyelmű, henye ötleteikkel kiszámíthatatlan kárt okoznak, lépten-nyomon leszerelvén másokban még az ébredő érdeklődést, a hirtelen nekibuzdult munkakedvet is.

Ime némi szemelvény ebből a felfogásból: „Se időm, se kedvem hozzá, hogy az úgynevezett kutatásba idő előtt belevakuljak és beleöszüljek. El is késtem már azzal, hogy az úgynevezett tudósok rendjébe avattassam fel magamat.“ Majd ismét: „Tudtommal épen ez a szekta az, a mely egymás érdemét csodálatos kedvteléssel üti agyon“. No még egy keveset: „Nem is akarok szólni ama bizonyos híres szakértők kaczagtató tévedéséről. Én majd csak egyszerű ember maradok“.

De elég is az idézetekből. Rettenetes elgondolni is azt az eshetőséget, mélyen tisztelt közgyűlés, hogy ha ez az egyoldalú, ez a hamis felfogás tüzet fog környezetében, mennyit pusztíthat el a mi vetéseinkből, a mi ültetvényeinkből?!

Bocsánatot kérek. Távól áll tőlünk az a szándék, mintha

mi valakit tudóssá akartunk volna, vagy azzá akarnánk felavatni, a munkára való szerény serkentésünkkel. De nem hagyhatom visszautasítás nélkül azt a méltatlan feltevést sem. mintha a mi szerény munkatársaink között akadna csak egy is, a ki a tudósi rangot és ennek hiú kiváltságait arrogálná magának, avagy épen doronggal leselkednék munkatársa sikereire és érdemére. — Mert a szabad vizsgálódás bátorsága, és az összemért okok harca, az igazság nevében küzdött istenitélet dolga, — nem pedig gyilkossági kísérlet. A ki a bírálatnak még az árnyékától is fél, az csakugyan okosan cselekszik, ha menekül onnan, a hol értelemmel küzdenek.

No és azzal is tisztában kell lennünk, hogy a tévedés emberi dolog, és a mely pillanatban felismertük a tévedést: ugyanakkor már a felvilágosodásé a diadal. Azért, hogy Saitafermes tiarájáról, a híres perzsa koronáról kísült, hogy hamisítvány, azért még a Louvre többi kincseit nem szórták bele a Szajnába; — avagy bezárták-e a híres Britisch muzeumot azért, mert egyszer-másszor bizonyos őskori biblia-töredékekkel sikerült rászedni a szakembereit? Korán sem! Hanem igyekeznek tökéletesíteni a szem és műérzék biztosságát, sokszorozzák az óvatosságot: mikor íme már a régiségek és a műtárgyak gyártásában is szinte a művészetig fejlődött a hamisítás technikája.

De kiváltképen elszomorító ebben az előállított felfogásban egyfelől a bűvárkodó becsvágy henyesége, másfelől a látáskör szűk volta és a mi feladataink kerete felől való tájékozottság hiánya.

Mintha bizony a mi igyekezetünk csak históriai jelentőségű inkunabulumok rétegeiben keresne és találna feldolgozásra érdemes anyagot, mintha minket csak bizonyos elfakult írások hieroglif-talányai érdekelnének; mintha a mi céljainkat csak az szolgáltatná, a ki sírokat bont és vermet ás,

az időben alámerült régiségek, letűnt évezredek fejlődés-menetének lánczolatos tanujelei után.

Nem, mélyen tisztelt közgyűlés, nem tévedhetek bele alapszabályszerű feladatainknak kicsinyes meghatározásába. Csak munkakörünknek egyik, azon területére kívánok rámutatni, melynek művelése úgynevezett lelki-testi áldozatot, aszkétaszzerű önfeláldozást nem is követel. — Ime feladataink kerete, az etnografia gyűjtőneve alatt felöleli a népszellem mindennemű nyilatkozatát, a népelet összes alaki és anyagi jelenségeinek rengeteg anyagghalmazát, ennek nyelvi, hagyományi, tárgyi kincseivel egyetemben; a miknek mennyiségét és arányait, a vármegyénkben elszórt nemzetiségek és felekezetek egymásra ható viszonyai és érintkezései csak tetelesen megsokszorozzák.

Micsoda széles tért, micsoda tág mezőt nyit a munkakedv számára már ez az egy ismeretanyag is. És a munkához, ezen a téren, nem kell ime se ásó, se kapa, se pápaszem, se nagyító üveg, se magány, se az éjszakai csöndességben való kimerülések.

És nekem erős egyéni meggyőződése, hogy az e téren való foglalkozásnak minden részlete magában hordozza a munkás emberi lélek fáradságának gazdag jutalmát. Ha pedig valaki az eredménynyel járó gyönyörűségnek is valami kivételes arányait keresné a munkában, akadhat olyanra is, mely már egyenesen a fenséges szintájával esik össze. Forduljon munkakedvével azok felé, a kik az emberi élet elején járnak; azok felé, a kiknek minden dolga ártatlan és kedves; azok felé, a kik még mosolyogva nézik ezt a világot. Forduljon a gyermekjátékok felé.

Nem akarok én, mélyen tisztelt közgyűlés, egy képzelt munkához tervrajzot fogalmazni, csak az előttem fölmerülő kép kedvességének az ingere játszik velem, a mikor elgondolom, hogy megnyitható lenne a menet az apróság zene-karával: benne a tollszársíp, — a czirokhegedű, a tökindá

ból metszett duda, — dióhéj-tücsök, az újjak közt rázott csörgető, a zúgattyú . . . Hatásos lenne csoportosításában a gyermekvilág fegyvertára: a tollszárpisztoly burgonyasörét-jével, a szintén tolattyús bodzafapuska kóczból rágott lövegekkel, — a villaágas nádparitytya, no meg a kötött zsinegparitytya (a milyennel leteríté Dávid Góliátot), — az abroncsból hajlított ijj . . . és a többi . . .

Egészen a gyűjtő szándékától függ, hány tartományát kívánja bejárni a gyermekjátékok nagy, nagy tündérországának. Teheti magára nézve kirándulásait rövidebbé is, hosszabbá is, a szerint, vajon a játékoknak milyen fajtáit veszi fel gyűjtése és ismertetése körébe. Hiszen tudjuk, hogy a laptajátéknak egymagának száznál több változata van.

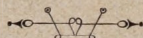
Egy azonban bizonyos; az, hogy ezen a tanulmányúton mindenütt édes, sugárzó gyermekszemek világolnak majd előtte, körülötte és hogy útjában mindvégig az ifjúság eleven, pezsgő örömszaja fogja kísérni. Nem, nem, tisztelt közgyűlés; az anyaggyűjtésnek ebben az ágában senkinek a kedélye sem válik fanyarrá a töprenkedéstől, senkit se fog megvéníteni a válogatás, az összeszedés fáradsága; sőt inkább, joggal szabad azzal biztatnunk a vállalkozót, hogy a mikor a munka menetén feltárulnak előtte a feladat pompás vidékei: azokon még az elnehezülésre hajló lélek is megfiatalodik, amaz örök igazság szerint, melyet a szajnaparti vates így fejezett ki: „megifjodunk a gyermekemlékektől, mint a tavasznak langy fuvallatán.“

Ne is mondjunk le arról a reményről, hogy ez a mi elszánt, de inkább tán csak kishitű levelezőnk, egy bölcs elhatározással oda áll még munkatársaink sorába, kivenni részét abból a nemes becsvágyból, mely a tudást szerető elméket cselekvésre izgatja. Ha igen: szívesen köszöntöm őt, de engedje meg, hogy egyre már is figyelmeztethessem. Soha se kezdjünk a munkához azzal a föltevessel, hogy nekünk

most valami esodát kell alkotnunk, — hogy nem adjuk alább egy felfedezésnél . . . Csaknem bizonyos, hogy az ilyen elindulást csakhamar utóléri a csalódás, a kiábrándulás, a kifáradás, a letörés. Ne kicsinyeljük a szerényebb, az adatkereső munkát se. A lelkiismeretes, gondos gyűjtés is teljes érdem. Hadd jöjjön azután az, a kit a gyűjtemény tanulmánya megtermékenyít. Egyik kifejti majd az abban rejlő nagy tanulságokat. A másik megállapítja a mozzanatok művelődéstörténeti jelentőségét; az utána jövő megfejt bizonyos érthetetlen vonatkozásokat; és így tovább! Hiszen úgy van az helyesen, hogy a tudomány mezején is legyenek külső megfigyelő szórványok, és belső feldolgozó középpontok. A kitűzött célnek, egy keresett eredménynek mindig legjobb biztosítéka a helyes munkamegosztás.

Szívesen üdvözlöm itt ma társulatunk megjelent tagjait, üdvözlöm vendégeinket, szívesen üdvözlöm felolvasó tagtársunkat, Rohonyi Gyulát. A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat XXIII-dik évi rendes közgyűlését ezennel megnyitom.

Magyarország a honfoglalás korában.¹⁾

Irta : Rohonyi Gyula.

Nehéz feladatra vállalkoztam.

Hazánknak ezer év előtti állapotáról, viszonyairól akarok egy képet adni; abba a homályos korba szerény méccsemmel bevilágítani, amelyben Európa legnagyobb része a tudományos világ előtt még ismeretlen volt.

A római uralom akkor már rég megdőlt. Pannoniát, Dáciaát a népvándorlás népei feldúlták s a hazánk területén a honfoglalás előtt lakott népek a kulturának oly alacsony fokán állottak, hogy történeti följegyzésekről köztük — szólni sem lehet.

¹⁾ Fölolvasta a szerző az 1906. április 22-én tartott rendes közgyűlésen.

A szomszéd népek, még azok is, a melyek a keresztyéniséget fölvtették, sem voltak a kultúra sokkal magasabb fokán; de legalább Byzanczban s a nyugati frank barátok zárdáiban vezettek történelmi följegyzéseket, évkönyveket, krónikákat. Ezeknek gyér, elszórt, homályos adataiból, ha ez adatokat összegyűjtjük, megrostáljuk, elrendezzük, — talán sikerülni fog vázlatos, halvány képet adnunk hazánk ezer év előtti állapotáról.

I.

Mikor az Etelközből kiszorított 7 nemzetségből megalakult magyar nemzet a IX. század végén a Kárpátokon átkelve, a honfoglalás nagy munkáját megkezdette: hazánk akkori területe nagyobb részben rengeteg őserdőkkel volt borítva, különösen az ország felső része, csaknem egy összefüggő nagy erdővidék volt, melyet csak a folyók völgyei választottak el. A Duna és Tisza kiterjedt árterületekkel birt s különösen a kanyargó Tisza környéke, a Tiszántúl óriási mocsarakkal, lápokkal, tavakkal volt borítva.

Az erdőkben a lakosság gyér volta mellett a vadak nagy számban s a tavak és mocsarakban a szárnyasok ezer fajtaí tanyáztak s a folyók halbősége mesés lehetett.

A földművelést csak gyéren űzték az ország akkori lakosai primitív eszközökkel; mert az élelmi cikkek az erdők vadai, a szárnyasok és a folyók halaiban könnyen beszerezhetők voltak.

Az itt lakott népek tehát főleg vadászat, halászatból és marhatenyésztésből éltek.

Magyarország akkori területén a következő népeket találjuk:

1. Az a nép, mely a világtörténelemben a hunnok után hazánk akkori területén a legnagyobb szerepet játszotta, de akkor már önállóságát, jelentőségét elvesztette, — volt az avar.

Jól tudjuk, hogy 90 évvel a honfoglalás előtt N. Károly törte meg a hatalmas, a sokat rettegett avar uralmat — Pannoniában. Pipin a khagán gyűrűvarát (ringjét) feldúlta s az avarokat a Tiszántúlra űzte.

Maradtak ugyan Pannoniában ezután is avarok, csakhogy ezek kétségkívül meghódoltak; mert a frankfurti országgyűlésen avar követek jelentek meg és Jámbor Lajosnak hódolatukat bemutatva különféle ajándékokat hoztak.

A 844-iki verduni szerződésben szó van ugyan Avariáról, illetve Hunniáról, de az aligha volt más, mint adófizető, frank hűbér alatt álló ország.

Sőt 870. körül azt írják a frank krónikások az avarokról, hogy azok, a kik közülök a keresztyén vallásra áttértek, földbirtokaikat megtartották s ezért a frank királynak fizettek adót.

Tehát még 25 évvel a honfoglalás előtt is laktak még Pannoniában (a mai Dunántúl) avarok; azok egy része áttért a keresztyén vallásra s mindnyájan meghódoltak a frankoknak.

Az avarok nagyobb része, zöme a Duna—Tisza közén Tiszántúl lakott. Ezek azonban aligha alkothattak már akkor nagyobb, jelentősebb államot; mert róluk többé a történelemben említés nincs. Midőn N. Károly államukat megtörte, valószínűleg csakhamar a köztük lakó, számban sokkal erősebb bolgárok hatalma, uralma alá kerültek.

A honfoglalás idejében tehát a Tisza vidékén az avarok még nagyobb számban létezhettek; de önállóságukat elvesztették. Történelmi emlékek alig maradtak utánuk s nyelvökből is csak e három szó maradt (egykoru kútfők szerint): „fertő“, „vadon“ és „vetvár“.

2. A másik jelentékenyebb számú nép hazánk akkori területén volt a *bolgár*.

A hatalmas Baján, avar khagán idejében a bolgárok, mint az avarok szövetségesei harczoltak Syrmium és Singidunum körül.

Ezek a VII. század második felében a Wolga mellékéről vándoroltak a mai (moesia) Bulgáriába, Havasalföldre és a 4 folyam közére, vagyis Pannoniába.

Kubrat, Wolga melléki bolgár fejedelem halála után ugyanis fiai az uralom fölött megosztozva, a legidősebb, Batbajas, a Wolga vidékén maradt népével, Kotrag a Don jobbpartján, Asparuch az Olgus mellett, a negyedik, kinek nevét a történelem föl nem jegyezte, Avaria, illetve Pannoniában telepedett meg népével s magát a Khagán hatalmának alávetette.

Tehát mielőtt még a frankok az avarok hatalmát megtörték, voltak már bolgárok Avariában avar uralom alatt, csakhogy saját fejedelmeik alatt állottak.

Az avarok hatalmának megtörése után e fejedelmek függetlenítették magukat, hatalmuk alá hajtották az avarokat s így lettek a meghódoltakból uralkodók. E bolgárok a Duna—Tisza közén, főleg a Tiszántúl laktak s uralmuk a felső Tiszáig terjedt, a mint ezt az egykorú kútfők nyomán, Dudik, Schaffarik, Jiricsek, Hilferding, Dümmler és Huber nagynevű történetírók egybehangzó adatai igazolják.

Nestor orosz krónikás a honfoglalást megelőző időkben gyakrabban említi a hazánk területén lakott bolgárokat s mindezen adatokat megerősíti Béla király névtelen jegyzője, ki a honfoglalás előadásában több bolgár fejedelemség főnállásáról s a magyarokkal való harczairól beszél.

Támogatja ez adatokat Kézai krónikája, továbbá a budai és a képes krónika is.

3. Hazánk területén a honfoglaláskor jelentékenyebb számban *Vlachok*, vagy *Wolochok* is laktak. Soká a Vlachok nevét „Oláhok“-nak fordították; de ma már egész határozottan

tudjuk, hogy a Vlachok, vagy Wolochook nem oláhok, hanem szintén bolgárok voltak.

E vlachokat (wolochokat) említi Anonymus honfoglalása; de szól róluk Nestor is, az orosz krónikairól. (Nestor: „Älteste Jahrbücher der Russischen Geschichte“ 45. lap.)

Kár volt tehát, főleg ezért, Roeslernek és Hunfalvinak Anonymus hitelességét oly kiméletlenül megtámadni, mert bár igaz, hogy az „oláhok“ csak később vándoroltak be Erdélybe; de hát, a mint Réthy László is kimutatta, a „wolocho“ szó itt nem „oláh“-t jelent s így Anonymus „Vlach“-jait helytelenül fordították „oláh“-ra s ebből eredt a kritikusok nagy tévedése.

Anna Komnena is azt mondja, hogy a nép nyelvén a bolgárokat „vlach“-oknak szokták nevezni.

Abulghazi¹⁾ pedig még a Wolga melletti bolgárokat is „vlach“-oknak hívja. Valószínű, hogy a moesiai félnomad bolgárokat „vlach“-oknak (wolochoknak) hívták.

Erről a hazánk területén létezett Bolgáriáról szól Nagy Alfréd geografiája és a bajor geografor, kik közvetlenül a honfoglalás előtt 890. körül írtak.

4. A nyugati Kárpátok, Duna és a Garam között laktak *morvák*. Ezekről gyakrabban szólnak a frank és byzanci kútfők, különösen akkor, midőn Arnulf 892-ben a magyarok segítségével Szvatopluk morva fejedelem hatalmát megtörte. Szvatopluk uralma pedig kiterjedt Csehországra, Morvaországra és Magyarország fentjelölt részére.

5. A Dunántúli részeken laktak *szlovének*, vegyest a meghódolt *avar* néptöredékekkel és *németekkel*; az utóbbiak főleg városokban laktak és keresztyének voltak.

6. Végre kisebb csoportokban laktak itt *görögök*, *kazárok*, *kunok*, szóval mindazok a népek, melyeket a népvándorlás árhullámai ide sodortak.

¹⁾ Abulghazi Bagadur Chaus „Geschichtsbuch der Mungalischen . . . . Chanen“ Übersetzt von Messerschmied 1780. 91. lap.

Ezek a népek lakták a 4 folyam közét a honfoglalás idején.

Kinek uralma alatt állottak e népek? s mily államok, vagy országokból állott hazánk mai területe a honfoglalás idején? — erre már nehezebb a felelet.

A külföldi közelkoru és egykoru krónikák és évkönyvek erre nézve is nagyon hézagos adatokat tartalmaznak.

A frank krónikások csak Szvatopluk morva birodalmáról tudnak, mely az ország észak-nyugati részére terjedt ki, továbbá Brazlav (Arnulf hűbéresének) pannoniai birtokáról; tehát hazánknak csak nyugati részét ismerték.

A Duna—Tisza köze, a Tiszántúl és Erdély a nyugatiak előtt valóságos „terra incognita“ s bár nem egy helyen említik a bolgárok uralmát, de egyetlen egy fejedelem nevét meg nem örökítették.

Egyébként ezen alig lehet csodálkoznunk. Mert az itteni bolgár uradalom fejedelmei, valószínűleg csak jelentéktlenebb fejedelmek voltak, talán nem is souverainek, hanem függő viszonyban a déldunai bolgár királytól.

Anonymus szerint a Duna—Tisza közén *Zalán* uralkodott bulgárok felett, székhelye a mai Bács megye területén, Titelen volt. Uralma északra egész a Kárpátokig terjedt.

Tiszántúl, a felső Tisza, Körös és Maros között, egész az erdélyi részekig, *Marót* volt a fejedelem, kinek alattvalói bolgárok, avarok és kazarak voltak.

Az alsó Duna, Tisza és Maros közén (a későbbi temesi bánság területén) *Glád* uralkodott szintén bolgár népeken.

Az erdélyi részek fejedelme *Gelon* volt, aki vlachokon és szlávokon uralkodott.

Ezek Anonymus adatai, melyek a kútfők által megerősítve nincsenek ugyan, mert a külföldi kútfők a fejedelmeket nem ismerik; de annyiban mégis hitelt érdemelnek, hogy a Duna—Tisza közén és Tiszántúl kellett egy bolgár uralomnak, egy vagy több fejedelemségnek lenni, mert a bolgárokról

(vlachokról) más külföldi kútfők is tudnak, sőt a fuldai évkönyvek¹⁾ szerint Arnulf 892-ben követeket küldött Wladimir (Laudanurs) bolgár királyhoz a végből, hogy a morváknak ne engedje meg a só vitelét.

Tudvalevő dolog, amit Dümmler²⁾ és Jiriesek is megerősít, hogy a bolgár uralom a felső Tiszáig terjedt s valahol a mai Miskolcz táján érintkezett a bolgár és a morva uralom.

A bolgárok a sót a mármarosi sóbányákból nyerték s onnan usztatták le a Tiszán Szolnokig. Itt lehetett, a mint a hely szláv eredetű neve is mutatja, a sóvásár a bolgárok és morvák között.

A fuldai évkönyvek fenti adata megerősíti ama föltevésünket is, hogy az itteni bolgár fejedelmek függő viszonyban lehettek a déldunai bolgár fejedelemtől, illetve királytól, mert a só ügyben Arnulf ahhoz küldte követeit.

A nyugati Kárpátok, Duna és a Garam közt lakó morva nép, egykor a hatalmas Szvatopluk alattvalói, Szvatopluk fiainak uralma alatt volt, mely akkor nagy válságba jutott; mert Szvatopluk fiai: Mojmir és Szvatopluk polgárháborút folytattak egymás ellen, vetélkedvén az uralom felett.

Ez uralomról nemcsak a nyugati kútfők, de a byzancziak is megemlékeznek.

A Dunántul (az egykori Pannonia) és a mai Horvát-Szlavon ország területén Brazlav uralkodott, mint Arnulf hűbérese, szlovén és német népeken. Erre nézve a frank kútfők több adatot tartalmaznak.³⁾

II.

Kétségtől igen érdekes dolog az is, *hogy mily nagy volt a hazánk területén lakott népek lélekszáma s mily számmal jöttek be a magyarok az ország elfoglalására?*

1) Annales fuldenses 892. évhez (Pertz Monumenta script.) 408. l.

2) Dümmler Geschichte des ostfränkischen Reiches II. köt. 339. l.

3) Igy péld. a fuldai évkönyv. Pertz. Monumenta I. 55. lap . . . „imperator Pannoniam . . . tuendam Brazlawoni, duci suo, in id tempus connuendavit“.

Pontos adatokról itt szó sem lehet, mert népszámlálás akkor nem volt s ha lett volna is, annak adatai reánk nem maradtak.

Ha azonban a szt. István király idejéből az összes rendelkezésünkre álló adatokból következtetnünk szabad, akkor tekintettel arra, hogy a honfoglalási harcok, a vezérek alatti kalandozások és hadjáratok korszakában alig szaporodott Magyarország népessége: hazánk lakosságát szt. István idejében is alig vehetjük többre, mint amennyivel az a honfoglalás idejében birt, természetesen hozzáadva ehhez a betelepült magyarok számát.

Vizsgáljuk előbb, hogy mennyi volt a honfoglaló magyarok létszáma.

Krónikáink erre nézve igen eltérő adatokat tartalmaznak. Kézai krónikája azt mondja, hogy a 7 sereg mindegyikében 30,000 fegyveres vala.

Egyezik ez adat a budai krónika adataival, mert egy forrásból erednek.

Turóczy krónikája mindegyik seregben a harczosok számát 30,857 főre teszi.

Ezek szerint tehát 210, illetve 216,000 lett volna csak a nemzet harczosainak száma.

Ha már most a nőket, gyermekeket és harczképtelen aggodat is számbavesszük, akkor 840—900,000 főre kellene tennünk, vagy mondjuk kerekszámban 1.000,000 főre tehetjük a beköltözött nemzet lélekszámát.

A mi krónikáink ezen adatai azonban hitelt nem érdemelnek. Az ó-korban és a középkorban csaknem minden krónikás szertelenül túlozni szokta a nagyobb tömegekben fellépett hadseregek erejét.

Ily nagy számú nomád nép nem fért volna el sem Lebediában, sem Etelközben. A mai déli Oroszország területén akkoron fenállott egész Khazaria népessége is bajosan ütötte meg ez időben az egy milliót.

Sokkal több valószínűséggel bir Ibn Rosteh¹⁾ adata, az arab geografusé, melyet Gurdezi is megerősít, a ki a magyarok hadi erejét 20,000 főre becsüli, mert szerinte ennyi harczost állíthatnak ki a magyarok.

Ha ehez a táborok őrzésére otthon maradt harczosok és a nem fegyverképes családtagokat hozzászámítjuk: akkor körülbelül 100,000 főre tehetjük a honfoglaló magyarok létszámát.

A szt. István korabeli lakosság számát combinative körülbelül 300—400 ezer emberre tehetjük.

Föltéve, hogy a vezérek korában az örökös harczok és hadjáratok mellett a lakosság semmivel sem szaporodott: ugyanoly számúnak kell fölvennünk hazánk lakosságát a honfoglalás után — közvetlenül.

Levonva tehát a 400,000-ből a betelepült magyarok számát 100,000 főben: megkaptuk az itt talált, honfoglalás előtti lakók számát, mely aligha volt több 300—350 ezernél.

Mikép igazhatta le a magyarság 20,000 harczosával a 2—3-szorta nagyobb haderőt, azt könnyen megérthetjük abból, hogy az itt lakott népek nem egyesültek a védelemben és ellentállásban, hanem külön-külön harczoltak és megverettek.

Azonfelül a magyarok hadiszervezete oly páratlan, oly tökéletes volt harczképességük, hogy hosszú időn keresztül ők a Nyugat és Byzancz rémei voltak.

Bölcs Leo byzanczi császár hadviselésöket és szervezeteöket „Taktikájában“ behatóan tárgyalja s a legnagyobb elismeréssel szól a magyarokról; kik neki a bolgár háború idején szövetségesei is voltak s így azokat közvetlen szemléletből ismerte.

III.

A honfoglalás nagy művének elbeszélése nem tartozik feladatomhoz, messze túlhaladná ily előadás kereteit annak vázlatos elbeszélése is.

¹⁾ A honfoglalás kútfoi. M. akadémia kiadása.

Még csak két kérdésre akarok megfelelni.

Milyen nagy volt az ujonnan elfoglalt haza kiterjedése s hogyan és hol telepedett meg annak területén a magyar nemzet?

A honfoglalás befejezése után 7 évre halt meg Árpád, a honalapító vezér.

Anonymus szerint utódja, Zsolt vezér, az ország határait délre a Vászil kapuig (a Balkánig) és a „rác földig“, nyugatra az adriai tengerig, a németek felől a Gönczöl hídjáig és a Morva folyóig, végre a lengyelek felől, éjszokról, a Táttra hegységig szabta meg.

Mindenben e leírást megbízhatónak el nem fogadhatjuk. Legfeljebb, ideiglenesen, adófizetői voltak a Balkán népek a magyaroknak, de országukhoz nem csatolták őket.

E részben sokkal megbízhatóbbak Porphyrogenitus adatai, aki a honfoglalás után 50 évvel írta meg munkáját,¹⁾ melyben azt írja, hogy keletre a magyaroktól laknak a bulgárok, a kiktől a Duna választja el; éjszakra a bessenyők, nyugatra a frankok, (a Szávántúliak) a szomszédjaik, kik a hegyeknél (a mai Kapella hegységet érti) határosak a magyarokkal.

A magyarok országának rövid leírásánál pedig megemlíti, hogy országuk a Száváig terjed s határánál állanak Syrmium, Belgrád és a Traján hídja.

És bár Konstantin 950. körül írta művét, alig lehet feltennünk, hogy 50 évvel előbb, vagyis a honfoglalás idején, Magyarország nagyobb területre terjedt volna ki, mint az ő korában.

Ezen leírások egybevetéséből az új haza határait a következőleg állapíthatjuk meg meglehetősen pontossággal:

Éjszaknyugaton a határ a Morva folyó, éjszokról és keletről a Kárpátok választják el Magyarországot a szláv és bessenyő népektől (kik csak azután kezdtek sűrűbben oda-telepedni). Délről és nyugatról a Duna és az Olt (Aluta) folyó választja el Magyarországot Bulgáriától. E szerint a Havas-

¹⁾ Const. Porphyrogenitus „De administrando imperio 13. és 40. fejt.

alföld egy része is az új hazához tartozott. Délről a szerbektől és horvátoktól a magyar területet a Száva választja el, dél-nyugatról a Kapella hegység.

Nyugatról a frank birodalom felől a határ nem a Lajta, hanem az Enns folyó, mely ma felső Ausztriát alsó Ausztriától elválasztja.

Igazolja ez adatot a fuldai évkönyv,¹⁾ mely szerint a németek, határuk védelmére, Ennsburgot (Anesapurch) építik.

Annyi bizonyos, hogy 907-ben az Ostmarkról (a mai Ausztria) nincs szó többé s 60 éven át nem is említettetik.²⁾

Tévedés volna azt hinni, hogy ezen a területen a magyarság egy erős központi hatalomtól függő, egységes közgazgatás alatt álló államot alkotott volna, nyomban a honfoglalás után.

Az ural—altai népek a népvándorlás idején egyáltalán ilyen államokat nem alkottak.

A magyarok honfoglalási hadjárata nem volt irtó háború a benszülöttek ellen.

Az ellenséges hadat megverték, szétszórták. De a meghódolt ellen nemesen viselkedtek, meghagyták őket birtokaikban.

A benszülöttek fejedelmei közül némelyek, a kik meghódultak, uralmukat Árpád főhatósága alatt, legalább saját népek felett, megtartották.

Ilyenre történik utalás Anonymusnál, midőn Árpád Marótnak a tőle elvett Bihar várát visszaadatja, sőt leányát Zsolt fiával eljegyezteti.

Amig Szalán, Gelon és Zobor, leveretése után vagy az országból kimenekül, vagy megöletik, addig Glád (Anonymus szerint) meghódol.

Uglátszik Gládot is meghagyták valami függési viszonyban — uralmában.

¹⁾ Annales fuldenses ad ann. 900, Pertznél.

²⁾ Dümmler Geschichte des ostfränkischen Reiches II. k. 151 l.

Alig volna másként megmagyarázható a krónikáinkban, különösen Kézaiban s a budai krónikában említett Achtum, Keán, Kulán és Beliud szereplése, Géza fejedelem, sőt szt. István idejében: — ha ilyen hódoltsági viszonyban álló kisebb fejedelemségek nem maradtak volna a honfoglalás után.

Valószínűleg a lechparti vereség következtében, melyben a nemzet ereje súlyos csapást szenvedett, lazult meg a függési viszonya úgy, hogy Keán és Achtum szt. Istvánnal szembeszállhattak, ellene föllázadtak.

Ugyanakkor lazulhatott meg a viszony az új haza és a Dráva—Száva között élő horvátok között is, kik csak szt. László alatt lettek szorosabb kötelékekkel idecsatolva.

IV.

A honfoglalás művének befejezése után őseink csakhamar fölhagytak a nomád élettel. Az egyes nemzetségek bizonyos területen megszállottak s azt lakásokul elfoglalták.

A nemzetségek zöme továbbra is főleg sátrakban lakott s inkább télire vonult a városokba.

Őseink vagyona főleg lovakban, szarvasmarhákban állott, melyeket legeltetve — a nemzetség által megszállott területeken — változtatták szállásaikat a letelepült magyarok.

A nemzet rövid idő alatt átalakult *fél-nomád* néppé.

A nemzetségek a fővezér (fejedelem) beleegyezésével választották lakóhelyüket, csak a későbbi bevándorlók (besenyők, kunok) telepítették egy kijelölt területre, az ország határszéleire.

A birtokba vett területek csak később váltak az illető vezér, illetve nemzetség tulajdonává.

Anonymus szerint a nemzetségek, illetve vezérek a következőleg települtek le:

A Mátra vidékén és a Hegyalján telepedtek Ed, Edumen, Bors, Böngér Acsád és Őrs.

Huba a Zsitva táján, Ond a Tisza mellett Alpár vidékén, Tas és Kölpén a bodrogi részekén (a mai Bács megye területén).

Kund Százhalomtól Diódig terjedő földön, Vajta a Sárviz vidékén, Előd a Vértes alján, Tuhutum Erdélyben, Öcsőb Veszprém táján, Velek pedig Zaránd vidéken telepszik meg.

Kézai szerint pedig a 7 vezér a következőleg választja meg szállását:

Árpád Fejérvár táján, Szaboles Csákvár vidékén, Gyula Erdélyben, Őrs a Sajó mellett, Kund a Nyírségen, Lél Nyitra táján, Vérbulch Zalában, a Balaton vidékén.

A két krónika adatai nagyobbrészt megegyeznek egymással, azzal a különbséggel, hogy Anonymus az apával, Kézai pedig annak fiával foglaltatja el a területet.

Csak Kundra, Léltre (Tasra) és Vélbulchra nézve térnek el az adatok.

S a megtelepedésből érdekes következtetéseket vonhatunk arra, hogy *melyik nemzetségnek ki volt a vezére?*

Csodálatos, hogy a magyar krónikák a 7 nemzetség nevét föl nem jegyezték. Nem is tudnók őket, ha Konstantin Porphyrogenitus, említett művében, reánk nem hagyta volna.

Ezeknek a nemzetségeknek nevei voltak: Nyék, Megyer, Kürtgermat, Tarján, Genoh (Jenő) Kara és Kaza.

A nyolczadik nemzetség volt a magyarokhoz csatlakozott *kabar*.

Igen valószínű, hogy a *Megyer (Megere)* nemzetségnek, melytől az egész nemzet nevét kapta, Álmos, utóbb Árpád volt a vezére. Amint krónikáink egybevetéséből látjuk, Árpád a Csepel szigetén, Ó-Budán és Fejérvár vidékén tartózkodik leginkább.

Árpád fiainak és unokáinak neveit éppen e vidéken fekvő pestmegyei *Solt és Taksony*, úgy a fejérmegyei *Vaál* községek örökítették meg. S nem messze Ó-Budától ma is létezik *Békás-Megyer* és *Káposztás-Megyer*, melyek a *megyer* nemzetség nevét örökítik meg.

A megyer törzshöz legközelebb telepszik le a „Nyék“ nemzetség. Ennek vezére valószínűleg Előd (Lebed) volt, a ki

a Vértes alján telepedett meg. Nevét, helyesebben fia, Szabolcs nevét a fehérmegyei „Szabolcs“ pusztá s a nemzetség nevét pedig *Nyék* fehérmegyei község mai napig fentartotta.

Lehet, hogy e nemzetség egy része Szabolcs alatt a Tiszántúl a mai Szabolcs vármegyében telepedett meg s hogy tőle vette nevét a megye is.

Az erdélyi részeken megtelepedett Tuhutum valószínűleg a „Kara“ nemzetségnek volt a vezére.

A „Kara“ szó a török nyelvben „feketét“ jelent s Erdélyt a XI. században is „fekete Magyarország“-nak (Hungaria nigra-nak hívták.¹⁾

Kolozs megyében ma is találunk egy *Kara* nevű községet.

A többi nemzetségek hol telepedtek meg s kik voltak ezeknek vezérei?, ezt megfelelő adatok hiányában bajos volna megállapítani.

A magyar hadiszervezet Bölcs Leó Taktikája szerint nemzetségek szerint volt tagolva; azonban alig képzelhető, hogy a honfoglalás, különösen a külföldi kalandozás és hadjáratok után egyes nemzetségek annyira meg nem fogytak volna, hogy azok kiegészítése, pótlása a többi nemzetségekből ne vált volna szükségessé.

Utóbb a nemzetség nem vérségi, hanem tisztán taktikai egységgé, fogalomná vált.

Kütfőinkben nyoma van annak is, hogy a nem magyar eredetű (Kabar Kun s utóbb Bessenyő) nemzetségek, illetve törzsek, a határok mentén lőnek letelepítve.

Igy a kunok (palócok) a Hegyalján és Mátra vidékén az éjszaki határ őrizetére, a nyugati határra Zsolt alatt a bessenyők, a Fertőntúl; délfelé a Száva mentén a kazar származású kaliz-ok (chvalisones) települtek, ott találta őket még a XII. században is Cinnamus — görög történetíró.

Mindezekből azt látjuk, hogy a magyarok főleg az ország közepét, az Alföldet és a Dunántúlt foglalták el, a periferián,

¹⁾ Gebhardi : Geschichte v. Ungarn I. k. és Pauler Magyar nemzet története I. k. 509. l.

az ország határain, részben a benszülötteket hagyták meg, részben a honfoglaláskor és utóbb csatlakozott testvérnépeket (kun, bessenyő, kazar) telepítették le.

Árpád, a fővezér pedig egyenesen az ország szívében (Ó-Buda, Fejérvár, Csepel sziget vidékén) telepedett meg nemzetségével, hogy innen intézze az új haza ügyeit.

Ebből világos, hogy Árpád nemcsak jó fővezér, de bölcs fejedelem is volt, aki a honfoglalás nagy művét a helyes megtelepedéssel a lehető legcélszerűbben tudta betetőzni.

Méltán mondható ő tehát honalapítónak; mert kétségkívül nagy része volt az ország közigazgatási szervezetében is.

Az új haza közigazgatási szervezetéről kevés megírható adatunk van.

Annyi azonban bizonyos, hogy a törzsszerkezet nemcsak taktikai egység, de közigazgatási test is volt.

Kézai már nem 7, hanem 108 nemzetséget ismer. Ezen egységekből alakulhatott megyei rendszerünk.

A nemzetségek mindegyikének meg volt a maga „vajdája“, ki nemcsak vezére volt a hadban, de bírója is.

Az egész nemzet pedig a vérszerződés alapján Árpád házából választott fejedelem alatt állott, a ki mellé a nemzet gyűlése a „gylast“ (fővezért) és karkhast (főbíró) választotta.

Összes hazai krónikáink szerint ősidőktől fogva tartottak „nemzetgyűlések“, melyeknek feladata nemcsak a fejedelem választása, de a nemzet és ország legfontosabb ügyeinek intézése volt.

Ez volt a törvényhozó és legfőbb bírói fórum is; mert Kézai krónikája szerint a nemzetgyűlés — „a bíró nem igazságos ítéletét visszavonhatta és a vétkes kapitányt (vezért) is letehetette“.

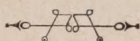
A vérszerződés volt alapja alkotmányunknak, melyet a *pusztaszeri gyűlés* tekintettel a meghódolt népekre s azok viszonyára a nemzethez, kibővített; Anonymus szerint ugyanis

„itt állapították meg az ország minden szokásos törvényeit és igazait.“

Sokat kellene elmondanom a magyarok életmódjáról, szokásairól és főleg hadviseléséről; azonban nem szabad t. hallgatóim türelmével tovább visszaélnem.

S midőn becses figyelmüket megköszönöm, Bölcs Leo császár szavaival végzem, aki Taktikájában¹⁾ úgy jellemezte nemzetünket: „Vitéz és szabad ez a nemzet“.

A kishegyesi sírmező.

Gubitz Kálmán jelentése.

A kishegyes—feketehegyi törvényhatósági műút kiépítése alkalmából, f. évi január 10.-én, az ott dolgozó munkások ősi sírokra bukkantak. A nyomok azt mutatták, hogy e helyen valamikor temető lehetett. A felbontott sírokból fekete edénykéek, rozsdás vas- és bronztárgyak kerültek napvilágra. Ezeket a munkások csupa kíváncsiságból kiemelték, de mint előttük értéktelen holmikat — elhányták.

A sírbontások hírére Greiner Endre kishegyesi tanító figyelmes lön, s a még megmenthető tárgyakat az iskolás gyermekek s az ott dolgozó munkások útján összegyűjtötte és Társulatunk muzeumába beküldötte.

A rendelkezésemre álló adatokból konstatálhatom, hogy időközben a munkások 42 sírt ástak fel. Ezek közül 10-nek a felbontásánál Greiner Endre személyesen jelen volt. Ezen felül Greiner Endre maga is felbontott 3 sírt. Mindegyikben talált 1—1 bögrét. Ezek közül az egyik a fej jobbfeleén; a másik a térd táján; a harmadik a lábfejeknél feküdt.

Márczius 21.-én, a muzeumba beszállított érdekes leletek láttára és Greiner Endre levele során, társulati titkárunk megjelent a helyszínen s jelenlétében újra 3 sír került felbontásra. Az egyikben mozsáralaku kis bögre, egy pár fülbe-

¹⁾ Leo Taktikája 44. feje.

való; a másodikban szintén egy bögre cserepei s valami bronz szíjdiszitmény; a harmadikban pedig egy orsógomb találatot.

Társulatunk választmányának megbízása folytán folyó évi április 9.-én Kishegyesre utaztam, hogy egyrészt a nagy-érdekű sírmezőt tanulmányozzam, másrészt, hogy az ott végzendő ásatásokat vezessem és irányítsam, s hogy az ügy iránt oly melegen érdeklődő Greiner Endre tanító urat a rendszeres kutatás ismereteibe bevezessem.

Megbízatásom eredményéről — a rendelkezésemre álló rövid idő alatt — röviden a következőkben számolok be:

A sírmező Kishegyes főutczájának délkeleti végén fekszik. A nyert felvilágosítások után megállapíthattam, hogy rendszeres temetővel van dolgunk, melyben a sírok sorosak. A körülbelül 2 m. mély sírokról, a felső talajt a műút planirozása alkalmával lehordták úgy, hogy a sírmező nyugati végén a csontvázak már földszint estek; a keleti részen azonban egyik-másik sír eléri a 2 m. mélységet is.

Április 10.-én 5 munkással megkezdtem a sírok bontását. Az eredmény oly szép volt, hogy az ásatást másnap tovább folytattam. E két napon 21 sírt tártam fel. Így, az eddig felásott sírok száma összesen 69.

Az összegyűjtött tárgyak leltára a következő:

I. Bronzok: Szíjvég 13 drb., szíjvégtöredék 2 drb., szíjpánt 2 drb., gyűrűs pánt 7 drb., pántszeg 1 drb., Csát 2 drb., karika 2 drb., lemeztöredék 2 drb., pityke (gomb) 1 drb., boglár 1 drb., fülbevaló 4 drb., gyűrű 1 drb.

II. Ezüst (?) pitykék 13 drb.

III. Ón vagy ólom: Lemezke 1 drb., öntvényrög 1 drb.

IV. Vasból: Sarló 1 drb., késpenge 11 drb., ár 1 drb., csát 9 drb., kapocs 5 drb., csiholóvas 3 drb., karika 3 drb., vaspánt 1 drb., vaslemez 1 drb., ismeretlen rendeltetésű 4 drb.

V. Agyagból: Orsógomb 3 drb. Edény: ép 6 drb., sérült 5 drb., törött 7 drb., cserép 1 drb., edényfűl 1 drb.

VI. Csontból: Gomb 1 drb., késnyél 1 drb.

VII. Üvegből: Gyöngy 22 drb.

VIII. Kőből: Kovakő 4 drb., köszörűkő 1 drb. Összesen: 144 drb.

Két sírban égett állati csontokat; egyben bőr vagy turfa maradványt; 7-ben fakorhadmányt; 2-ben faszéntörmeléket; 11-ben szárnyas állattól eredő csontokat; 6-ban kisebb-nagyobb emlősök csontjait; 1-ben halsigolyát és 4-ben tojáshéjat találtunk.

A szőrös bőrt, mohát vagy turfát a sír fenekének kibélelésére használhatták, mert koporsójuk nem volt. A sír oldalát azonban fával bélelték ki; innen a fakorhadmány. A sírban lelt bögrék és az állati csontmaradványok azt igazolják, hogy a halottak mellé ételféléket is raktak.

A sírok sorosak; egymástól 3·5 m-nyire fekszenek. Irányuk EK.—DNy. A fej következetesen északkeleti irányban van. A test kinyújtott helyzetben fekszik. Négy esetben tapasztaltam, hogy a fej nyugatra volt fordulva. Férfiak, nők és gyermekek vegyesen temetkeztek.

Három csontvázat — közelebbi megvizsgálás végett — muzeumnak részére kiemeltettem.

A fennebb részletezett leltárt kiegészíti a társulati titkárnak és Greiner Endrének leletei, melyeket az alábbiakban részletezem:

Vakarókés (bronz) 1 drb., vájókésecske (bronz) 1 drb., esiszolókő 1 drb., üveg masszátöredék 1 drb., orsógomb 2 drb., vaskarika 1 drb., aranyozott boglár 1 drb., bronz boglár 1 drb., fülbevaló 2 drb., edénycserép 1 drb., fakorhadmány 1 drb., vasesat 1 drb., bronz karesat 1 drb., bögre 2 drb., üveggyöngy 3 drb., késnyél (csontfaragvány) 1 drb., szíjvégek (bronzból) 3 drab., szíjpánt (bronzból) 1 drb., csuklóspánt (bronzból) 2 drb., szíjvég (bronzból) 1 drb., bögre 3 drb., fülbevaló 2 drb., bögre 2 drb., orsógomb 1 drb. Összesen: 36 drb.

Limbek Pál, Kishegyes derék jegyzőjének ajándéka is ezen gyűjteménybe került. Két szép bronz karperecz ez, melyet szintén Kishegyes belterületén találtak.

Összefoglalván jelentésemet, a következőket konstatahatom:

1. A kishegyesi temető a régibb középkorból való. — Analog jellegű tárgyak, megyénk területén, csak gyéren találtattak. Ezek közé tartoznának a gombosi, a zentai (Mákospusztai), az apatini és az adai (Komlós-féle) leletek.

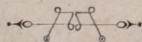
2. A kishegyesi temető terjedelme oly nagy, hogy a sírok számát több százra tehetjük. A sírok pedig olyan gazdagok mellékletekben, hogy a továbbkutatás költségei bőven megtérülnek.

3. A kishegyesi sírleletek, a muzeumunkban kiállított leletek mellett — érdekességüknél fogva — a legelső helyre számíthatnak: éppen ezért a sírmező teljes felásatása felette kívánatos.

Valóban szerencsének mondhatjuk, hogy Kishegyesen két olyan lelkes ügybarátot szerezhettünk, mint a minők Greiner Endre tanító úr és Limbek Pál községi jegyző úr. Greiner úr szíves készséggel vállalkozik az ásatások vezetésére.

Javasolni bátorkodom tehát: hogy a kishegyesi ásatásokat vegye föl a társulat ez idei munkatervébe, hogy az ásatásokat Greiner úr mielőbb megkezdhesse, s még a nyáron be is fejezhesse.

A kishegyesi leletek, rendezés és feldolgozás céljából, még nálam vannak. Az előmunkálatok befejezése után, méltó helyükre: Társulatunk muzeumába kerülnek.

A torzsai német gyermekek játécai.

(Folytatás.)

(Pótlások a társasjátékokhoz). **Katzlches.** (Késsel való játék.) Több gyermek játszhatja. A földre annyi hosszukás négyszöget jelölnek ki, de vájva, a hányan játszanak. Sorolás útján döl el, hogy ki kezd. — Vesznek egy egypengéjű kést s a hüvelyk és mutatóujjak közt fogva lapos oldalait a légben megforgatva, eleresztik. Ha a kés a lapos oldalára esik s a sima penge marad fölül, az semmi. Kerül a sor a másodikra stb. — Ha pedig a késnek az az oldala kerül földre, a melybe a kinyitáshoz szolgáló kis mélyedés van, az tizet (10) számít; ha a hátán áll meg 50-et, ha az élével lefelé (hosszában) áll meg 60-at, ha a hegyével a földre szuródik 100-at, ha függőlegesen a tompa oldalán feláll 1000-et. A gyermek mindaddig dobhat, míg el nem hibázza. Aztán összeszámolja a pointeket és berója négyszögébe. Minden rovás 10-et számít. Ha tehát pl. valaki 150-et dobott fel, az 15 rovást váj négyzetébe. A kinek a négyszöge végig ki van vájva, az kiáll. Aztán következik a többi, éppen így. A ki utoljára kész, az a Katzl (macska). A kivájt földet egy rakásra teszik. A Katzl összeszedi, majd befogják a szemét, félre vezetik, hol a földet leteszi. Aztán visszatérnek vele a játszóhelyre, kinyitják a szemét és kerestetik a letett földet. Ha megtalálta, a többiek után dobja. A kit eltalált vele, az tovább dobja, mindaddig, míg a dobást el nem vétik s aztán a játék újból kezdődik. Játsszhatják fiuk és leányok.

Péplches. Felállítanak egy kis henger alakú tárgyat (fát, patronhüvelyt), ez a Péplche (baba). E mögé minden játszó meghatározott számu babot tesz. Sorba odaállnak a báb mellé és egy meghatározott cél felé dobnak. A ki legközelebb van a cél mellett, az kezdi a dobást a báb felé. Ha feldönti valaki, akkor azt a babot nyeri, a mely legközelebb fekszik a karikájához. A bábót fekve hagyják és tovább

dobnak, mindig az, a ki legközelebb jutott a karikájával a bábhoz. A nyeremény akkor érvényes, ha a bábót ismét megtalálják és ha a karika van közelebb a babhoz, mint a báb. Ha a báb fekszik s valaki a bábót szétszórja a karikával, a kilökött bab azé, kinek a karikája legközelebb fekszik a bábhoz. Ha valamely bab közé két karika kb. egyforma távolságra jut, akkor lemérik, a kié közelebb, azé a bab. Ha pedig valaki úgy találja a babokat, hogy mind a legközelebbi karikához jutnak az felszedi és a dobónak ad belőle kettőt. Ez addig folyik, míg mind a bab megnyerettet. — Hasonló ehhez **Pópezähler**. Felállitanak egy „pópót“ (m. f.). E felé dobnak egy célból. A ki feldönti, az két bábót kap (vagy a hányat tesz, annak dupláját kapja). Ha nem dönti, akkor a dobó fizet annyit, a mennyire dobott, pl. 2, 5, stb.

Ringe, Ringe Roje . . .

A gyermekek párosan játszszaák. A fát a jobb kézzel megfogva, egymást követve, körüljáznak és éneklik:

Ringe, Ringe Rôje,
Die Katz geht môje.
Setzt sich uf die Hollerbusch
Mach mer alle husch, husch, husch!

Ezze aztán valami bokor alá ülnek. Aztán onnan kijönnek és más kettő forog a fa körül. A dalt mindnyájan éneklik.

Bujósdí (Stecklches). A gyermekek kiolvasással kezdik a játékot. A két utolsó közül az, a ki „nincs kint“, a hunyó. Addig huny, míg azt nem kiáltja az elbujtak közt valaki: „Is ketue!“ (Lehet.) Erre aztán a hunyó keresésre indul és a kit legelőször lát meg (megtalál), az megy hunyni.

Nachtschlappe. (Búcsúzás féle.) Ha már este van s a gyermekek a játszótérrel haza mennek, akkor kiki igyekszik a másikat megütni és elszaladni, de úgy, hogy a másik vissza ne üthesse. Ez nagy dicsőség.

A ki a „Nachtschlappe“-t kapta és vissza nem tudja adni, ezek közül mond egyet:

1. Nachtschlappe is mer lieb,
Dei Vatter is é Dieb.
2. Nachtschlappe hot gut gethue,
S Nochpers Narr hat's doch gethue.
3. Nachtschlappe is mei',
De Schlang ére Kuin sin dei'.
4. Nachtschlappe is mei',
Leis unn Fléh sin dei'.

*

A gyermekek egymás után állnak fel egy fal mellé,
egyik elebük áll és kérdi az elsőt:

- A. Wo sitzt die alde Rosemutter?
B. Hinnedrón.
A. Was esst se gern?
B. Mandlekern.
A. Was trinkt se gern?
B. Roder Wei' mit Zucker drei'
A. Was hat se ó'
B. E roder Rock, mit Rauner dró'.

Ezután megfogja az egyik karját, körülforгатja és mondja:

Salzbrei koche
Knédle und Knoche
Hat der Mensch's Fleisch g'fressen
Muss er auch die Knochen fressen.

Akkor az első kiáll és jön a többi sorban.

*

Az egyik gyermek megfogja a másik orrát és kérdi:

Was fressst die Gans?

Erre a másiknak azt kell felelni:

Hawer unn Klée.
Lass mei' Näsche geh'!

*

Két gyermek szembe fordulva csipője táján megfogja
egymást és himbálva, majd körbe ugrálva mondja:

Mei Lebtag ess ich ké Sauerkraut mé',
Vum Sauerkraut thut mei Leib so wéh.

In Kula werd e Schanz gebaut,
Vun lauder ledich Sauerkraut.

*

Két gyermek kezét fogva, szembe állva, hol jobbra, hol balra ugrádozva ezt mondja:

Er sitzt dann nicht, de kimmt er,
Lange Schritte nimmt er.
Sitzt er nicht, da kimmt er schon,
Der besoffene Schwiegersohn.
Blaue Augen hat er,
Wenn er sitzt, dann lacht er.
Wenn er will bei Mädchen geh'n
Muss er sich den Schnurbart dreh'n.
Um halb acht,
Kam der Storch und bracht
Meiner Mutter einen Sohn,
Da lacht der Bengl schon.
Macht die Wiege knick-kneek,
Leit der Bengl im D . . ck.

(Ugylátszik altató dalból elfajult játék.)

Térden hinta.

Ross, Ross Reider.
Die Kuh hot e Eider.
Eider hot die Kuh,
Vun Leder macht mer Schuch.
Schuh vum Leder,
Die Gans hot e Föder.
Föder hot die Gans,
Der Fuchs hot e langer, langer . . . Schwanz.

(Erre lehajtják a gyereket.)

Körbe állva ezt mondják forogva:

Einmal bin ich fischen gange,
Ist's mer net gerathen.
Hab ich's ein Schneiderlein gefangen,
Hab ich's lassen braten.
Als das Schneiderlein gebraten war,
Und gedeckt zum Essen,

Führt der Teufel den Spatz hinein
Und hat das Schneiderlein gefressen,
Wart du verfluchter Spatz!
Ich werd' dich schon erwischen.
Du hasst mir mein Schneiderlein gefressen
Und auch in die Rein ge . . . n.

Ugrálva: Zellerie und Pasternát.
Sinn so gude Planze'
Wenn mein Vater Spielmann wär,
Kennt ich pesser tanze.

*

Gläterschwenken = körbeforgó. Két leány (fiu) megfogja egymás kezét. Összetett lábaik hegyét szorosan egymáshoz illesztik, hátradőlnek és sebesen forognak körbe.

Peitsch (ostor). A gyermekek (fiuk v. leányok) nagyság szerint állanak fel egymás kezét fogva, ostort alkotva. A legügyesebb pedig az első (legnagyobb) elé állva, annak kezét megfogva az egész sort ezikornyás, kigyómozdulatokkal vezeti a játszótéren körül. Az utolsók (ostorfarka = Schwanz) ugyancsak igyekeznek, sokszor futólépésben, a sorban megmaradni, hogy el ne szakadjanak. A ki pedig nem tartja magát erősen, az bukfenczet hánnya, a többiek nagy mulatóságára, hahotájára, gyakran messze el is röpül a lánctól.

Zálogos játékok. (Pfänderspiele.) Puttermilich. A leányok leülnek. Egyik a krumm Jud. Ez sorba jár a leányokhoz és mindegyiket kérdezi: Han er Puttermilich? — A kérdezett feleli: Ja! Akkor megint kérdezi: Wie viel Häwe voll? — A kérdezett egy bizonyos mennyiséget mond pl. drei. A körüljáró azt mondja: Morje kumm ich se hole. Így végig kérdezi mind a gyermekeket. Ha az utolsót is kérdezte, akkor visszamegy az elsőhöz és monda: Wu is mei Puttermilich? — A kérdezett feleli: Es is e grini Krot umgefalle. — A másik mondja: E ganz, ganz, ganz grini? — Hot se ach e rodes Schwänzche? — A kérdezett azt feleli: Ja! — A ki kérdéses közben nevet, zálogot ad.

Labdajátékok.

A torzsai német gyermek nagyon szereti a labdajátékokat. A fiuk épp úgy, mint a lányok már kora tavasszal elmulatnak vele és mondhatom, hogy ritka helyen láttam annyi labdajátékot, mint itt helyt. A lehetőség szerint igyekeztem is mind lejegyezni. Van falraverő, forgással kapcsolatos, mondókás és sok más helyen is játszó labdajáték. Részint gummilabda, részint rongy (szőr) és bőrlabda van használatban.

1. **Apfel, Birne, Nuss, Schuss.** (Appl, Pér, Nuss, Schuss: alma, körte, dió, lövés). Egy gyermek a falra dobja a labdát 4 ízben, a fenti szókat mondva. Addig körülötte állanak a többiek. Az utolsó dobásnál a gyermekcsereg szétrebben és a kit megdobhat, az folytatja a fenti módon a játékot.¹⁾

2. **Géblballe** (ereszlabda). Az egyik gyermek falra dobva a labdát, mondja:

Gebelballe,
Lass nett falle!
Mädche fang uf!
Pibche werf druf!

Az utolsó szónál a gyermekcsereg itt is szétrebben és a kit megdob, ugyanugy folytatja a játékot.

3. **Falradobó.**

Kezdet = Anfang = falra dobni és 2 kézzel felfogni a labdát.
Tapsi = Pletschdesz = falra dobni s tapsolni, felfogni a labdát.
Matola = Rundibusz = a falra dobni, a két kart egymás körül forgatni, felfogni a labdát.

Sziv = Herz = falra dobni, a két kart keresztbe tenni a vállakra, felfogni a labdát.

Öl = Schoosz = a falra dobni, a két kart ölbe csapni, felfogni a labdát.

¹⁾ V. ö. I. m. 113. o.

Elül-hátul = Hinten-vorn = falra dobni, elől-hátul tapsolni, felfogni a labdát.

Egy kéz = Ein hand = falra dobni, jobbkézzel fogni a labdát.

Másik kéz = Anderhand = falra dobni, balkézzel fogni a labdát.

Fej = Kopf = a falra dobni. a fejet a falnak támasztva felfogni a labdát.

Első iskola = Eine Schule : a labdát jobbkézzel addig dobni, míg ezt kimondja.

Második = Zweite Schule : a labdát balkézzel addig dobni, míg ezt kimondja.

Ima = Bete : a labdát, kezét imára téve letérdelni, felfogni.

Kip-Kop = Klipf-Klopf = falnak dobni, felfogni, vagy a földre dobni, kétszer megütni. (Gummilabdával játsszák.)¹⁾

4. Labdázás fordulással (Ballehes). Ezt gummilabdával játsszák a lányok, mondván:

Labda = Balle = feldobni, egyszer megfordulni, a földről felugró labdát felfogni.

Ég = Himmel = feldobni, megfordulni, a földről felugró labdára egyszer ráütni, felfogni.

Padló = Podem (Boden) = a labdát a földre dobni, megfordulni és a felugró labdára egyszer ráütni, felfogni.

Fal = Wand = a fal felé — a földhöz közel — dobni, megfordulni és a felugró labdát egyszer megütni, felfogni.

Gunár = Ganauser = a labdát feldobni a tenyéből a kéz-főre, egyszer megfordulni és ráütni, felfogni.

Kigyó = Schlang = a labdát feldobni, a kezét megrázni és fordulni, a felugró labdát egyszer megütni, felfogni.

Angyal = Englche = a labdát a tenyéből kicsit feldobni, felfogni, ismét feldobni, megfordulni és a felugró labdára egyszer ráütni, felfogni.

Férfi = Mann = a labdát feldobni, kétszer megfordulni, a felugró labdára egyszer ráütni, felfogni.

¹⁾ U. o. 25. VI. 117. o.

Nö = Weib = a labdát feldobni, ellenkező oldalra fordulni és a felugró labdát egyszer megütni, felfogni.

Rucza = Katsch = a labdát feldobni, megfordulni és a felugró labdára annyiszor ráütni, amennyiszor az ki van kötve.

Utóbbi számlálás már most magyarul folyik és minden 10-es hangsulyozandó. Pl. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 stb. Ha a felugró labdát nem tudja megütni, vagy egy tizesig nem úgy tudja ütni (ugrasztani) a labdát, hogy a földről rendesen felugorjék, akkor a másik folytatja ott, a hol elhibázta. Ez addig folytatódik, míg a kikötött számú százast el nem érte az illető. A százasoknál egyszer meg kell fordulni.

5. **Iskolás labda** (Schulball). A lányok nagyság szerint állnak fel a fal mellé. Egyik a tanító, a ki a labdát a tanulók felé dobja. Először két kézzel kell felfogniok, aztán a tanító és tanulók tapsolnak és így fogják a labdát, majd mosakodva, fésülködve, karfogatva, keztyűt fel és lehuzva, két tenyérrel visszalökve, végül fordított ököllel visszalökve. A ki elhibázza, egy hellyel lejjebb kerül. Vizsga. Mindegyik külön-külön csinálja. A ki egy egész játszmat hibátlanul végig tud csinálni, az lesz a tanító. 2 éves tanító lesz az, a kinél az első ízben senkisé is csinálta hibátlanul. (A lányok mulatságai.)

6. **Der, die, das.** A labdát háztetőre, falnak dobják és valakinek a nevét szólítják, a kinek a labdát meg kell fogni. Ha felfogta, a szétrebbenő gyermekek közé dobja. A kit először talált, az „der“, másodszor „die“, harmadszor „das“. A kit háromszor eltaláltak, az kiáll. Ha pedig háromszor nem talál el senkit, a dobó áll ki. Mindig az dob, a kit eltalálnak; ha pedig nem találnak senkit, a feldobó folytatja a dobásos hívást. — Folytatják, míg nines kint valamennyi.¹⁾

7. **Eckball** (sarokróta). A gyermekek mindegyike a kijelölt négyszög egyik sarkára áll. Egyik a másiknak dobja a labdát. A ki fel nem fogja, az bemegy a közepére. Ha

¹⁾ V. ö. I. m. 11. 112. o.

kettő került be, akkor a kintlevők egymásnak dobják a labdát a bentlevőket megdobják s aztán elfutnak, vagy pedig a labda után kapnak. Ugyanezt teszik a bentlevők és ha valamelyiknek sikerült a labdát a négyszögön belül felkapni, megdobhatja a kintlevőket. A kit eltalál, bekerül a körbe és ő kimegy.¹⁾

8. **Reitball.** (Lovagló labda.) Játshatja 8—10 gyermek. Sorsolás után válik el, ki a ló, ki a lovas. A lovasok a meggörnyedt ló hátára (derekára) ülve négyszögbe állnak fel és egy ló és lovas a közepébe kerül. Ezeknek a lovasa dobja ki először a labdát, melyet meg kell fogni. Ha nem sikerül, szétfutnak. A lovaknak joguk van a labdát felkapni és a lovasra dobni, mikor is, ha valamelyiket eltalálják, a sorrend megváltozik, azaz: a lóból lovas lesz. A lovak mindaddig szolgálnak, míg az utóbbi eset be nem következik.²⁾

9. **Duplex.** A fiuk két pártra oszlanak a fent leirt sorsolási módon. Tíz-tizenkét lépés távolságban két határvonalat. jelölnek ki. Egyik fiu az egyik határvonalra áll és beadja a labdát. A kintlevők mind a határvonal mellett állanak. A bentlevők egyike megfogja a labdát és az elszaladó kintlevők közé dobja. A kit eltalál, az kiáll és többet nem szaladhat, míg mind „le nincs löve“. A dobó addig dob, míg csak talál. Ha a dobást elhibázta, ő is kiáll és a következő dob. Ha a bentlevők egyikét sem tudták megdobni, akkor ők mennek ki. Ahányszor találnak, annyi lövés (Schuss) van. A kintlevők nyulak (Hâse). Ha az első lövő mind eltalálta a kintlevőket, akkor a következők kétszer ülhetnek. Ha az utolsó találta mind, akkor a következő dobók egyszer, ő maga pedig kétszer üthet.³⁾

10. **Schinnerballches.** (Sintér.) Ennél a játéknál ugy

¹⁾ V. ö. I. m. 11. 112. o.

²⁾ U. o. 13. 113. o

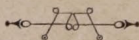
³⁾ V. ö. I. m. 21. 115. o.

sorsolnak a bottal, hogy a játszóké egymásután rakják egymásra a markukat, a kié a legvégére jön, az a Schinner (sintér). Ez adogatja fel a labdát, a többiek egymásután úgy ütnek, hogy akár eltalálták a labdát, akár nem, ki kell szaladniok a határhoz (osza, Láfeck), aztán a másik üt s. i. t. Ha a sintér a labdát felkapva valakit megüt kiszaladás közben, az Schinnerknécht (sintér legény) a ki feláll örnek, míg a többiek ütnek és most ő is igyekszik a labdát megfogni és a kifutókat megütni. Az utolsó 5-ször üthet úgy, hogy a labdát kiütve, ki is kell szaladni és visszajövet nem szabad őt megdobni, tehát csak akkor, ha kiszalad. A kiket kiszaladás közben a sintér vagy a szolgálai el nem találtak, azok ismét bejöhetnek ütni. Ha az első sintér az ötödik ütésre sem találja el az utolsó kifutót, akkor 2 éves sintér. A határon túl való megütés érvénytelen.¹⁾

11. **Schlagballches.** (Hosszu méta.) A fiuk 2 pártra oszlanak a fenti sorsolással, a játék is sors útján dől el. Az ellenpárt (kintlévők) egyike az adogató. A feladott labdát a bentlévők sorban kiütik. A kiütők, ha az alkalom kínálkozik, a kijelölt határra kell, hogy fussanak. A kintlévők bármelyike felfoghatja a labdát s a kifutókat megütheti. Ha valakit eltalál, az ütő párt meggy szolgálni. A ki sértetlenül ki- és befuthatott, újból üthet, de csak akkor, ha már mind kiütötték a labdát. Az utolsó 5-ször üthet és ha nem sikerült eddig senkinek kiszaladni, most kell ki- és beszaladni valakinek. Ha pl. az első ütés után (az öt közül) valaki úgy tudott ki- és befutni, hogy el nem találják, akkor az ütőt, a másik pedig kifuthat s így tovább felváltva.²⁾

Közlő: Hajnal Ignác.

¹⁾ U. o. 23. 116. o.

²⁾ U. o. 24. 116. o.

Társulati ügyek.

I. Titkári jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1905. évi működéséről.

Tisztelt közgyűlés!

Társulatunk mult évi működését a szokott keretekben rövidre fogva, a következőkben vagyok szerencsés előterjeszteni.

A folyó ügyek elintézésére egy rendes közgyűlést, s négy választmányi ülést tartottunk, melyeken zajtalan munkálkodásunknak következő mozzanatai merültek föl.

1905. május 18.-án lélekemelő, hazafias ünnepet ült városunk, a mikor Schweidel József-nek, Zombor szülöttének, 1848/49-es honvédtábornok, aradi vértanúnak ércszobrát országos ünnepséggel leleplezték. Ott áll a szobor, mint a hazaszeretet és önfeláldozás örök emlékjele, a Szabadságtéren, mely előbb Megyeháztér nevet viselt. A leleplezés ünnepe országos jellegű volt. Azzá tette különösen a magyar törvényhozás képviselőházának hivatalos részvétele. A képviselőház 20 tagú küldöttsége Justh Gyula, képviselőházi elnök vezetésével a magyar országgyűlés remek babérkoszorúját tette le a vértanú szobrának talapzatára.

Társulatunk is részt vett az ünnepségben. S a város és vármegye, a többi törvényhatóságok, városok, egyesületek, intézetek mellett mi is, koszorúval is kifejeztük hazafias kegyeletünket. De közvetve is kivettük részünket az emlékmű létrehozásában, s a leleplezési ünnep rendezésében. S az Emléklapok Schweidel József szobrának leleplezésére című díszes, illusztrált emlékkönyvből Évkönyvünk XXI. évfolyamának II. füzeté közölte Schweidel József némesí osztrák oklevelét, valamint a szobor-leleplezés ünnepének lefolyását, Schweidel arcképével s a szobor képmásával. — Ez alkalmából kifolyólag múzeumunk több nagybecsű ereklyetárggyal gazdagodott, melyekről a múzeum állapotát föltüntető jelentésben van szó.

Iványi István, szabadkai nyug. főgimn. tanár, társulatunk tiszteletbeli és működő tagja, az irattárunkban elhelyezett történelmi adat-gyűjteményét a mult év folyamán földolgozás céljából kivette. Ez adatokból Bács-Bodrog vármegyei történelmi és földrajzi Helynévtár című két kötetes művéhez újabb két kötetet (III. IV.) dolgozott ki és rendezett sajtó alá. Társulatunk e vármegyénk történelmi multjára és földrajzára nézve igen fontos műnek kiadását erkölcsi támogatásával segítette. Vármegyénk közönsége

nemes áldozatkészséggel 600 korona segéllyel járult a tudós szerző kiadási költségeinek fedezéséhez. A mű újabb III. és IV. kötete ez évi május hó végével fog megjelenni.

Társulatunk eddigi alapszabályaiban, működési körünk szélesbülése s szervezetünk változása következtében, némi módosítások váltak szükségessé. Mult évi közgyűlésünk e módosításokat végleg megállapította, s a módosított alapszabály-tervezetet az elnökség a szokásos módon a belügyminiszterhez fölterjesztette. A tervezet azzal az utasítással érkezett vissza, hogy a Múzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelősege a hatáskörébe tartozó összes intézetek számára — szervezetüknek lehető egyöntetűvé tétele czéljából — alapszabály-mintát dolgoztat ki, s társulatunk is e mintát vegye alapul az alapszabályok módosításához. Mivel pedig a Főfelügyelőség e minta kidolgozásával még nem készült el: alapszabály-módosításunk ügye függőben maradt. Esetleg egy rendkívüli közgyűlés föladata lesz majd, hogy ez ügyben újból s véglegesen intézkedjék.

Az országos Főfelügyelőség társulatunknak is megküldötte azokat a nyomtatvány-lapokat, melyek az ügykezelés egyöntetűsége czéljából az évi jelentés, az államsegély fölhasználásának kimutatása, valamint az évi költségvetés megállapítása alkalmával irányadókul veendők. E mintalapokat ez évben már alkalmazzuk is.

Az alapszabályszerű négy évkönyvet az 1905. évben is a rendes időben kiadtuk. Tizenegy dolgozótársunknak 17 dolgozata jelent meg benne a hivatalos közleményeken, s apróbb vegyes közléseken kívül.

Összeköttetésünket, illetőleg a kiadványokra nézve a csereviszonyt a mult évben is fönntartottuk 4 fővárosi tudományos társasággal, s 7 vidéki, a mienkkel rokon egyesülettel.

Anyagilag támogatták társulatunkat: a vallás- és közoktatásügyi miniszter régészeti czélokra adott 500, s néprajziakra 300 korona államsegéllyel, valamint a Zombori Takarékpénztár 100 korona adománnyal. Hálás köszönet a nemes adományozóknak!

Anyagi helyzetünket a pénztár következő adatai mutatják: Az 1905. év bevétele: 4405'58, kiadása: 2293'50; készpénz maradvány: 2112'08 korona.*)

Tagjaink sorából kimaradt 11. Új tagul jelentkezett 5, köztük 1 alapító. Elhunytak: Husvéth Károly, takarékpénztári tisztviselő (Zombor), Lajthay Benjamin, jegyző (Mélykút), Pribil Ernő, nyug. vármegyei főügyész (Zombor), dr. Scultéty Jenő, ügyvéd (Hódság), dr. Zalár István, orvos

*) Ez összegben benne van az 1905. évre nyert 800 kor. államsegély, s így a készpénzmaradvány: 1312'08.

(Borsód) — pártoló tagok. Kilépésüket bejelentették: Bikiczky Tamás, s. jegyző (Monostorszeg), Haladókör (Torzsa), Marodity Axent, festőművész (Ujvidék), Polgári Olvasókör (Torzsa), Roediger Lajosné, úrnő (Zombor), Rómits Gerő, róm. kath. segédlelkész (Monostorszeg) — pártoló tagok. Sajnálattal kellett tudomásul vennünk, hogy Roediger Lajos, áll. főgimn. tanár, sok évig volt kiváló buzgalmu múzeumőrünk, a működő tagok sorából is kilépett, s így végleg megvált társulatunktól.

Az alapító tagok sorába belépett Sajkásgyörgye község 100 korona alapítói tagsági díjjal, s a pártoló tagok sorába dr. Huber József, orvos (Zombor). Három jeles működő tagot is sikerült társulatunknak megnyernünk: Rohonyi Gyula, ügyvéd urat (Ujvidék), Bellosics Bálint, tanítóképző intézeti tanárt (Baja) és dr. Závodszy Levente, állami főgimnáziumi tanárt (Zombor).

Jelenleg van társulatunknak: 8 tiszteletbeli, 44 alapító, 201 pártoló és 33 működő tagja.

Végül fölemlítem, hogy Horváth János, állami főgimnáziumi tanárnak Zomborból Szegedre történt áthelyezésével a múzeumőri állás már fél esztendő óta üresedésben van, valamint, hogy Trischler Károly elhunytá óta a másod titkári állás is betöltetlen. E két tisztségnak betöltése — tárgysorozatunk 7. pontja szerint — a mai közgyűlésünk feladata lesz.

2. Jelentés

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat múzeumának 1905. évi állapotáról.

Tisztelt közgyűlés!

Horváth János, múzeumőr tanári minőségében a múlt év szeptemberében Szegedre helyeztetvén át, — múzeumunk 1905. évi állapotának főbb adatait, s a gyűjtemények gyarapodásáról szóló kimutatást én vagyok szerencsés tisztelettel előterjeszteni.

Régen érzett szükség nyert kielégítést azzal, hogy a Múzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelősége a múlt év folyamán múzeumunk régiséggyűjteményének rendezésére szakmegbízottat küldött ki. Dr. Cserni Béla, szakmegbízott úr az államsegély terhére régiségtárunk legnagyobb részét számba vette, róla czédula-katalogust készített, s a rendelkezésre álló adatok alapján az egyes tárgyakat szakszerűen meghatározta és leírta. Eként a hat szekrényben, a szekrények tetején, az ablakközökben s egy falitáblán elhelyezett tárgyakról 2377 db katalogus czédulát készített. A munkálat még nem teljes. Társulatunk folyamodott is a Főfelügyelőséghez az iránt, hogy a rendezést Cserni Béla szakmegbízottal végeztesse

be, mit azonban a Főfelügyelőség régészeti szakfelügyelőjének a múlt nyár folyamára jelzett látogatásától, felülvizsgálatától tett függővé. Ez azonban mind ez ideig elmaradt. Remélhető mégis, hogy múzeumunk gyűjteményeinek teljes rendezése nem sokáig késik.

Bár a múzeumőr a néprajzi tárgyak elhelyezésére ismét egy nagyobb üveges szekrényt készíttetett: mégis a tárgyak folytonos gyarapodása miatt megint helyszükiben vagyunk, s a három terem s a 15 szekrény nem elégséges a gyűjtemények befogadására, s kellő elhelyezésére.

Ajándékozás, vétel és ásatás útján múzeumunk gyűjteményei örventesen gyarapodtak.

A könyvtár 35 számmal;

a régiségtár 160 számmal;

a kegyeleti- és szépművészeti tár 76 számmal;

az érem- és pénzgyűjtemény 31 számmal;

a néprajzi tár 10 számmal; összesen: 312 drb.

(A részletes kimutatás külön jegyzékben van feltüntetve.)

Hélas köszönetünket kell kifejeznünk a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak, mely régiségtárunk céljaira 500, s néprajzi gyűjteményünk fejlesztésére 300 korona államsegélyt utalványozott; a Múzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelőségének, mely múzeumunkat állandó támogatásában részesítette; a vármegye vezetőinek, a kik ügyeink iránt mindenkor nemes érdeklődést tanúsítottak, s a nagy közönségnek, mely adományaival s látogatásával a múlt évben is fölkereste múzeumunkat.

A helybeli tanulószág szorgalmas látogatója volt gyűjteményeinknek, s 1905. július 10.-én az Erdélyi Kárpát-Egyesület 7 tagja is — Zomboron átutaztában — megsejmelte múzeumunkat.

Kisléghi Nagy Gyula, a torontálmegyei Budovalláról, kérdést intézett társulatunkhoz, hogy a bácskai neolith telepeken akadt-e bizonyítéka a muflon juh (*Ovis musimon*) létezésének? A titkár több érdekes adattal készséggel felelt a kérdezőnek.

Gondot fordítottunk múzeumi tárgyaink tudományos földolgozására, ismertetésére is. Így Évkönyvünk múlt évi négy füzetében is jelentek meg ősrégészeti és néprajzi tárgyú értekezések.

Végül a múzeumunkra váró három fontos feladatról kell megemlékeznem.

Hiel József, regőcsei jegyző úr még a múlt év folyamán a község határában talált néhány érdekes tárgyat küldött be társulatunknak. Közlése szerint állítólag emberi és ló koponyát is találtak a leletek mellett,

a mi honfoglaláskori sírra enged következtetni. További rendszeres kutatás nagyon kívánatos.

Gubitz Kálmán, monostorszei tagtársunk az u. n. Szauerborn-féle telepen szintén újabb ásatás szükségességét jelentette.

Legfontosabb azonban a kishegyesi ügy. Kishegyes községben, a műút építése alkalmával, folyó évi januárus 10.-én a munkások egy nagy — minden valószínűség szerint avarkori — sírmezőre bukkantak. Greiner Endre tanító úr azonnal értesítette társulatunkat a nagy fontosságú eseményről. A választmány megbízásából először a titkár, majd Gubitz Kálmán, monostorszei tagtársunk, kimentek a helyszínére. Az útépítés közben fölhányt, s a próbaásatások alkalmával föltárt 69 sírből eddig közel 200 drb érdekes lelet került napfényre, melyeknek földolgozásával Gubitz úr most foglalkozik. Véleménye szerint a kishegyesi sírleletek a múzeumunkban kiállított leletek mellett, érdekességüknél fogva, a legelsőrendűeknek mondhatók. Épen ezért a sírmező teljes föl kutatása, hol is a sírok száma több százra tehető, — felette kívánatos. Szerencsénk, hogy Kishegyesen két oly lelkes ügybarátot szerezhettünk, mint Greiner Endre tanító úr és Limbek Pál községi jegyző úr, kik szíves készséggel vállalkoznak az ásatások vezetésére. Eddigi működésükért is hálás köszönetünket kell kifejeznünk.

Mind e három föladat megoldása már múzeumunk ideai munkakörébe tartozik.

Trencsény Károly,
titkár.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat muzeumának gyarapodása 1905-ben.

A) K Ö N Y V T Á R.

a) Könyvek.

Ajándék. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének ajándéka: 1. A budapesti állami felső iparisk. kapcsolatos gipszminta öntőműhelyben készülő minta és szobormásolatok árjegyzéke. 2. Szepes vármegye művészeti emlékei; szerk. dr. Vajdovszky T. I. rész. 3. Sági János: Néprajzi kincseink gyűjtése.

A pécsi városi muzeum ajándéka: 1. Emléklapok a pécsi városi muzeum megnyitási ünnepéről. 2. Marosi Arnold: Vezető a pécsi városi muzeumban.

A Máramaros vármegyei Muzeum-Egylet ajándéka: 1. A Máramaros vm. Muzeum-Egylet története és a muzeum tárgyainak jegyzéke (1905.).

A Veszprém vm. Múzeum ajándéka: 1. Rhe Gyula: Ős- és ókori nyomok Veszprém körül.

A Sümegi Darnay-múzeum ajándéka: 1. A Sümegi Darnay-múzeum ingyen naptára 1906-ra.

A budapesti tudományos egyetem ajándéka: 1. Beszédék a tud. egyetem rectora és tanácsának beiktatásakor (1904.). 2. A budapesti tud. egyetem újjáalakításának CXXIV. évfordulója alk. tartott ünnep (1904.). 3. A tud. egyetem Almanachja (1904.). 4., 5. A tud. egyetem tanrendje; I. és II. félév. (1904.)

Trencsény Károly ajándéka: 1. Emléklapok Schweidel József szobrának leleplezésére (1905. május 18.); összeállította: Trencsény Károly. — Összesen: 14 db.

A tud. akadémiától átalány fejében: 1. Escott. T. H.: A mai Anglia. 2. Kidd Benjamin: Társadalmi evolúció. 3. Payott Gy.: Az akarat nevelése. 4. Némethy G.: A római elegia. — Összesen: 4 db.

b) Folyóiratok, hírlapok.

Ajándék, csere: 1. Magyar Könyvszemle. 2. Erdélyi Múzeum. 3. A Hunyad vm. Tört. és Rég. Társulat Évkönyve. 4. A Délmagyarors. Tört. és Rég. Egyl. Közlönye. 5. Szabadkai Közlöny. 6. Századok. (B. B. vm. aj.) — Összesen: 6 évfolyam.

Átalány fejében: 1. Akadémiai Értesítő. 2. Archeologiai Értesítő. 3. Értekezések a tört. tudomány köréből. 4. Értekezések a társadalom tud. kör. 5. Ért. a nyelv- és széptud. kör. 6. Matematikai és term. tud. értesítő. 7. Nyelvtud. közlemények. 8. Akadémiai Almanach. — Összesen: 8 évf.

Vétel, tagsági illetmény: 1. Ethnographia. 2. A M. N. Múzeum néprajzi osztályának értesítője. 3. Numizmatikai Közlöny. — Összesen: 3 évf.

A gyarapodás végösszege: 35 db. illetőleg évf.

B) R É G I S É G T Á R.

Gubitz Kálmán ásatásai.

I. Monostorszegi leletek.

a) Szauerborn-féle telep.

La Tene-korbéli, széles peremű, vörös urna drbja. (Római kézmű.) Hamuszínű korongolt La-Tene urnák töredékei. (Kr. u. III. — Kr. e. I. századból.) Ugyanaz, vörös színre égetve. Dús homokkeveretű, durva technikájú, korongolatlan (II. sz. hullámdíszes) behajló peremű, üstféle

edény töredékei. (Nem prachistorikus.) La-Tene korongolt tálak, sirmel-lékleti áldozati, (sacralis) edények jellemző drbjai. Őskori behajló peremű táldarabok. Őskori szalagfüles kis csészék. Őskori függ. vonaldiszes edények drbjai. Őskori edények oldal drbjai (egyik ragaszdiszszel). La-Tene urnák és bögrék töredékei. (Korongolt.) Őskori korongolatlan, párhuzamos egyenesek ferde átmetszeteivel diszes edény drbja. Őskori edény szalagfüle ovális nyílással. Őskori edényoldal íves léczfogantyúval. Nagy és durva őskori edények szalagfülei (a 49-es három gerincezel díszített). Agyagból kökeményre égetett idolfoma, felül átlukasztott agyagtárgy. Agyaggolyó töredéke. Tapaszrögök nádbenyomatokkal. Tűzpadmaly. Alma alakú kőbuzogány töredéke, szürke mészkőből. Vaskos quarz-kavicsok. (Talán parittyakövek.) Jaspis szilánkok. — Összesen: 46 drb.

b) Crna-baramenti telep.

Ragaszdiszes edény oldal darabja. Vessződiszes, kihajló permű edény drbja. Hajlított szalagfül. Edényfenék, külön tagolt talppal. Átfúrt agyagtárgy töredéke. Örlőkődarab. Edény oldal, keresztben elhelyezett környílású füllel. Örlőkődarab. Szarukő drbok. — Összesen: 10 drb.

c) Dunamenti-telep.

Őskori tálaeska. Őskori edények cserepei. La Tene edényfenék és perem. — Összesen: 8 drb.

d) Kigyósmenti-telep.

Áthajlított szalagfül. Hegyes csücsököfűl, felálló peremű edény széléről. Ugyanaz kis tálaeska széléről. Kihajló szélű bögre darabjai. Edények borda- és karczdiszes cserepei. Vaskos quarz-kavics. Alma alakra csiszolt kőtárgy töredéke. Lánczdiszes edény drbkája. Sajátságos alaku agyagtárgy (nyilván edényből). — Összesen: 11 darab.

e) Szigaszigetről.

Középkori edény szélfelőli töredéke. Középkori edény pont- és vonaldiszes oldaltöredéke. Török tajtékpipa. (Valószínű, a mohácsi vész utáni törökvilág emléke.) Csiszolt kőeszköz töredéke. — Összesen: 7 darab.

f) Opoljenik-östelepről.

Talpesöves edények talpdarabjai. Nagy fazekak feneke. Ragaszdiszes edény drbja. Felálló peremű pontsorrall díszített edény darabja és egy átfúrt szalagfül. Tüzi kutya drbjai. Tüzi kutya töredékei. Átfúrt csonka agyagkúp (nehezék). Ismeretlen rendeltetésű agyagtárgy töredéke. Őskori emberi koponya csont cserepei. Talpesöves edény talptöredéke. Ragasz-

diszes egény cserepe. Nagyobb edények fenékrészletei. Felálló peremű edények cserepei. 5 drb. jáspis-szilánk. — Összesen: 27 darab.

II. Ádai leletek.

g) Horváth-Meller-féle telep.

Nagy urna fenékrésze. Üstforma edény két oldaldarabja. Kerekre tördelt cserépdarabka, mely egy emberi koponya szemüregén találtatott. Csücsökfül. — Összesen: 5 drb.

h) Mrksics Jásó-féle telep.

Korongolt kis bögre. Füles bögre dudordiszes oldaltöredéke. Csiszolós és fenőkövek. Vaskos quarz-kavics. Szürke, korongolt, keskeny alju tál. (Római eredetű.) — Összesen: 7 darab.

i) Komlós Gergely-féle telep.

Fekete bögrék. (Barbár eredetűek.) Ugyanaz. (Törött.) Ugyanazok. (Töröttek.) Hasonló bögre cserepe. Fekete fazék feneke. Fekete fazék oldala. Vörhenyes fazék fenékdarabja. Vörös fazék oldaldarabja. Hajlitott szalagfül. Láncz- és karcz diszes edény töredéke. Edény peremek. Finomabb művű kis edény (bögre). Kihajló pereme. Félgolyó, kőből. Emberi állkapocs jobbfelőli része. (A fülbevaló szíronyától zöldre festve.) — Összesen: 22 darab.

j) Zapletán-telep.

Őskori edények fenékrészletei, diszitett oldalakkal. Őskori edényoldalak rogasz díszszel. Kunyhó tapaszrög. Érdekes vastagságú edényfenék. Tulok szarv. — Összesen: 7 drb. Végösszeg: 150 drb.

Ajándék. Diósi Imre, rendőrőrsvezető, Doroszló: 1. Keresztfogantyús kulcs a doroszlói komlótelepről.

Hiel József, jegyző, Regöcze: 1. Összehajlitott kard. 2. Bronz karperecz. 3. Ép cserépedény. 4. Nagyobb cserépedény töredéke. 5. Arany karika fülbevaló. 6., 7., 8. Karneol gyöngy. 9. Szobortöredék. (A leletek állítólag 2 emberi s 1 lókoponyával kerültek elő Regöcze határában.) — Összesen: 10 drb.

C) KEGYELETI TÁRGYAK.

Ajándék. Zombor szab. kir. város: 1. A Schweidel-szobor leleplezése alkalmával a szoborra helyezett koszorúk hamvai, dobozban.

A Schweidel-szoborbizottság: 2.—60. A szoborra helyezett koszorúk szalagjai. 61.—62. Schweidel apjának és anyjának olajfestésű arcsképe, keretben. — Összesen: 62 drb.

D) KÉPEK, SZOBROK.

Ajándék. Vértesi Károly: 1. A Schweidel-szobor eredeti kis mintája (Mátrai Lajos műve). 2.—6. Fényképek a Schweidel-szobor leplezésének ünnepéről, keretben, 7.—14. Fényképek különböző hazafias ünnepekről, keretben. — Összesen 14 drb.

E) ÉREMGYŰJTEMÉNY.

Ajándék. Skodnik Rezső, mérnök Zombor: 3 drb rézpénz. Krén N. felső keresk. isk. t.: 1 drb ezüstpénz (Kerényi lelet). N. N.: 1. A brüsszeli kiállítás emlékérme. 1. I. Ferencz József 40 éves uralkodásának emlékérme (1848—1898.) 1. U. a. császári, négyszögalaku. 1. Dr. Starcsevics A. emlékérme (1895.). 5 drb ezüstpénz. 7 drb rézpénz. N. N.: 1 drb. Az 1865. évi országgyűlés megnyitásának emlékérme. 1 drb. IX. Pius pápa emlékérme. 5 drb ezüstpénz. 4 drb rézpénz. Összesen: 31 drb.

F) NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNY.

Vétel. Bács községből: 1 drb sokacz leányhajfonat. 1 drb sokacz menyecske fejdísz. (Evetovics J. beszerzése.) Monostorszeg községből: 1 drb szőnyeg (čilim). 1 drb ágyterítő (ponjav). 1 drb terítőcske (ponjavka). 1 drb vánkushéj (vankuska). 1 drb menyasszonying (košulja). 1 drb női öv (pojas). 1 drb vőlegényi díszruha (ing és gatya). — Összesen: 9 drb.

Ajándék. Gubitz Kálmán: 1 drb monostorszegi suprikáló páleza. Végösszeg: 10 drb.

Az 1905. évi gyarapodás összegezése:

A) Könyvtár:	35 drb.
B) Régiségtár:	160 „
C) Kegyeleti tár:	62 „
D) Képek, szobrok:	14 „
E) Éremgyűjtemény:	31 „
F) Néprajzi tár:	10 „
Összesen:	312 drb.

3. Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1906. évi április 22.-én, a vármegye-ház kistermében tartott rendes (XXIII.) közgyűléséről.

Jelen voltak: Kozma László, elnök, Buday Gerő, dr. Grüner Samu, Hauke Imre, Janovich Miklós, Kálits Dömötör, Rohonyi Gyula (Ujvidék),

Uhlmann Miklós, Trencsény Károly, Vértesi Károly, dr. Závodszy Levente, társulati tagok és Kende Ignác főmérnök, mint vendég.

1. Kozma László, elnök, üdvözlővén a megjelenteket, a társulat működésének irányait fejtegető beszéddel a közgyűlést megnyitotta. — (Az elnök megnyitó beszédét l. az Évkönyv 1906. I. füzetében).

2. A titkár jelentése a társulat 1905. évi működéséről. — A jelentést a közgyűlés tudomásul vette. (L. az Évkönyv 1906. I. füzetében).

3. A múzeumóri állás üresedésben lévén, a múzeumnak 1905. évi állapotáról, a gyűjtemények gyarapodásáról szóló jelentést szintén a titkár terjesztette elő. — A jelentést a közgyűlés tudomásul vette. (A jelentést, valamint a gyűjtemények gyarapodásáról szóló részletes kimutatást l. az Évkönyv 1906. I. füzetében).

4. A számadások és a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság jelentését a közgyűlés tudomásul vette, s annak alapján a pénztárosnak a fölmentést megadta.

5. A pénztáros előterjesztette az 1906. évre szóló költségvetést. — A közgyűlés módosítás nélkül elfogadta. (L. a múlt évi számadásokkal együtt az Évkönyv 1906. I. füzetében).

6. A jövő évi számadások és a pénztár megvizsgálására a közgyűlés Gräff Nikáz, id. Mihályi János és Raisz Lajos, tagokat küldte ki.

7. Választmányi tag, múzemőr és másod titkár választása. A választmány javaslatára az elhunyt Koch József helyére választmányi tagul a közgyűlés egyhangúlag Vojnics István pártoló tagot, Bács-Bodrog vármegye alispánját, a társulat lelkes barátját választotta meg;

a Horváth János, tanár eltávozásával megüresedett múzemóri állásra Uhlmann Miklós, áll. főgimnáziumi tanárt;

a Trischler Károly elhunytá óta betöltetlen másod titkári állásra pedig dr. Závodszy Levente, áll. főgimnáziumi tanárt, működő tagot választotta szintén egyhangulag.

8. Rohonyi Gyula, működő tag fölolvása: Magyarország a honfoglalás korában. — A széleskörű s mélyre ható forrástanulmányokon alapuló érdekes fölolvást a közgyűlés élénk figyelemmel hallgatta. Az elnök a közgyűlés s a társulat nevében meleg köszönetet mondott a fölolvásónak, s értekezését az Évkönyvben való közlésre elkérte. (L. az 1906. I. füzetben).

9. Gubitza Kálmán írásban beszámolt a kishegyesi ásatások eredményéről, s indítványozta, hogy a további kutatásokra a társulat az 1905. évi államsegély terhére bizonyos összeget utalványozzon. — A közgyűlés Gubitza Kálmán jelentését örömmel vette tudomásul. Indítványára — a

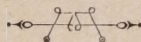

Főfelügyelőség jóváhagyása reményében — a kishegyesi sírmezők tovább kutatására 200 koronát irányozott elő; megbízta továbbá az elnökséget, hogy Greiner Endre, kishegyesi tanító úrnak, s Limbek Pál, községi jegyző úrnak, kik a kishegyesi ásátásoknál segítségükkel és támogatásukkal szíves készséggel közreműködtek, s adományaikkal múzeumunkat gyarapították, — a társulat nevében köszönetet mondjon. (Gubitzka Kálmán jelentését s indítványát l. az Évkönyv 1906. I. füzetében).

10. A jegyzőkönyv hitelesítésével dr. Grüner Samu és Kálits Dömötör tagokat bízta meg a közgyűlés.

11. Az elnök záró szavaival a közgyűlés véget ért.

Kmf.

Lapszemle.

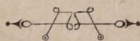
Petur bán és Peturváradija. Dudás Gyula. — Századok. 1906. I. füzet. (V. ö. Dudás Gyula: Petur bácsmegyei főispán cz. közleményével a B. B. vm. T. T. Évkönyvének 1905. III. füzetében.)

Bezdzáni magyar kard. (Egy XV. századnak ítélt lelet leírása.) Ifju Frey Imrétől. — Archeologiai Értesítő. 1906. ápr. 15. szám.

Bács-Bodrog vármegye numizmatikai emlékei. Ifju Frey Imrétől. — Numizmatikai Közlöny. 1906. II. füzet.

Karácsonyi népszokások Baján. a) Bethlehem-járás. b) A „böcsösök.“ Magyar és bunyevác szöveggel, két képpel. Kovács Antal. — A Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának értesítője. 1906. I. füzet.

Bácskai gyermekjátékok. (Torzsa község gyermekeinek játéka és játékszerei.) Négy képpel. Hajnal Ignác. — A Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának értesítője. 1906. I. füzet. (V. ö. Hajnal (Holzmann) Ignác közleményeivel a B. B. vm. Évkönyvének 1905. IV. füzetében.)

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat pénztári kimutatása az 1905.-ik évről.

B e v é t e l			K i a d á s		
1	Készpénz áthozat 1904. évről	2109 71	1	Évkönyvekre	474 50
2	Tagdíjakból	1091 67	2	Szolgáknak	40 —
3	Kamatok	197 72	3	Tiszteletdíjakra	500 —
4	Bibó Bigétől visszafizetett	50 —	4	Postaköltségekre	142 20
5	Muzeumortól visszafizetett	56 48	5	Tagdíjakra	12 24
6	Zombori Takarékpénztár se- gélye	100 —	6	M. T. Akadémiának VII. részl.	64 26
7	V. és k. miniszter segélye (az 1905-iki ásatásokra és népr. beszerzésekre)	800 —	7	Irodai átalány	100 —
			8	Az 1904. évi államsegély ki- adatott	800 —
			9	Felszerelésre	96 —
			10	Előre nem látottakra	64 30
			11	Készpénz	2112 08
		4405 58			4405 58

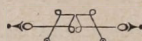
Kelt Zomborban, 1905. évi december hó 31-én.

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

Átvizsgáltuk és helyesnek találtuk. — Zombor, 1906. évi április hó 20-án.

Mihályi János s. k.,

Gräff Nikáz s. k.

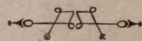

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat kötségvetése az 1906.-ik évre.

T a r t o z i k			K ö v e t e l		
1	Tiszteletdíjakra	500 —	1	Készpénz áthozat az 1905-ik évről	2112 08
2	Szolgáknak	40 —	2	Tagdíjakból 120 × a. 6 K.	720 —
3	Irodai átalány	100 —	3	Zombori Takarékpénztár se- gélye	100 —
4	Postaköltségekre	160 —	4	Kamatok	190 —
5	Magyar Tud. Akadémiának a VIII. r.	64 04			
6	Evkönyvekre	600 —			
7	Felszerelés, könyvvásárlás, kö- tés	300 —			
8	Tagdíjakra	12 —			
9	Előre nem látottakra	100 —			
10	A V. és k. miniszter által 1904-re kiutaltványozott, de még el nem költött	800 —			
11	Egyenleg készpénz 1905. végén	446 04			
		3122 08			3122 08

Kelt Zomborban, a B. B. v. Történelmi Társulat 1906. évi márczius havi választ-
mányi üléséből.

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjainak NÉVSORA az 1906. évre.

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
Tiszteletbeli tagok :			
1	Dr. Fraknói Vilmos cz. püspök, a Muzeu mok és Könyvtárak orsz. Főfelügyelője	Budapest	1898
2	Dr. Hampel József tud. egyetemi tanár	Budapest	1898
3	Iványi István nyug. főgimn. tanár	Szabadka	1884
4	Oltványi Pál prépost	Szeged	1888
5	Schmausz Endre főispán	Szabadka	1884
6	Dr. Szentkláray Jenő kanonok	Temesvár	1888
7	Dr. Wlassits Gyula tud. egyetemi tanár	Budapest	1898
8	Gr. Zichy Jenő országgyűlési képviselő	Budapest	1899
Alapító tagok :			
1	Apatin község közönsége 100 K	Apatin	1903
2	Bács Bodrog vármegye közönsége 200 "	Zombor	1898
3	Balla Pál ügyvéd 100 "	Ujvidék	1885
4	Bende Imre püspök 100 "	Nyitra	1899
5	Bácsszentiván község közönsége 100 "	Bácsszentiván	1903
6	Dr. Boromisza Tibor kanonok 100 "	Kalocsa	1896
7	Baja város közönsége 100 "	Baja	1900
8	Ifj. Chottek Rezső gr. nagybirt. 100 "	Ofutak	1892
9	Császka György érsek † 200 "	Kalocsa	1899
10	Csurog község közönsége 100 "	Csurog	1899
11	Dungyerszky István nagybirt. 100 "	Szenttamás	1899
12	Dungyerszky Lázár nagybirt 200 "	Szenttamás	1899
13	Fejér Gyula apát-plébános 100 "	Zombor	1899
14	Fernbach Antal nagybirtokos † 100 "	Zombor	1899
15	Fernbach János nagybirtokos 100 "	Felsőroglaticza	1899
16	Fernbach Károly főispán 100 "	Zombor	1903
17	Fernbach, Lajos nagybirtokos † 100 "	Temerin	1899
18	Gferer Miklós nagyvállalkozó 160 "	Budapest	1899
19	Grossman Vilmos nagyvállalkozó 100 "	Budapest	1899
20	Kula község közönsége 100 "	Kula	1899
21	Latinovits Albin cs. kir. kamarás 100 "	Grác	1899
22	Latinovits Géza nagybirtokos 100 "	Borsód	1905
23	Magyar Építő reszvénytársaság 100 "	Budapest	1902

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
24	Matkovits Béla főszolgabíró 100 K	Apatin	1903
25	Mohol község közönsége 150 „	Mohol	1899
26	Magyarkanizsa község közönsége 100 „	Magyarkanizsa	1899
27	Nagy Béla plébános 100 „	Monostorszeg	1899
28	Pilaszanovits József nagybirtokos 100 „	Felsőroglaticza	1899
29	Pucher József nagybirtokos 100 „	Budapest	1899
30	Báró Redl Béla nagybirtokos † 100 „	Kelebia	1899
31	Szabadka sz. kir. város közöns. 100 „	Szabadka	1900
32	Szemző Gyula nagybirtokos 100 „	Zombor	1899
33	Szemző László nagybirtokos 200 „	Budapest	1899
34	Szilberek község közönsége 100 „	Szilberek	1903
35	Gr. Teleky József nagybirtokos 100 „	Tetétlen	1899
36	Ujvidek sz. kir. város közönsége 100 „	Ujvidek	1899
37	Dr. Vojnits István báró 100 „	Szabadka	1902
38	Vojnits Simon nagybirtokos 100 „	Zobnaticza	1899
39	Zenta város közönsége 100 „	Zenta	1899
40	Gr. Zichy Nep. János nagybirt. 200 „	Topolya	1885
41	Zombori Takarekpénztár 200 „	Zombor	1898
42	Zombor sz. kir. város közönsége 100 „	Zombor	1898
43	Zsablya község közönsége 100 „	Zsablya	1899
44	Sajkásgyörgye község közönsége 100 „	Sajkásgyörgye	1905
Működő tagok:			
1	Bayer József főgimn. tanár	Budapest	1900
2	Bázler István plébános	Szilágyi	1900
3	Bellosics Bálint tanító kép. i. tanár	Baja	1905
4	Buday Gerő áll. főgimn. r. k. hittanár	Zombor	1898
5	Bibó Bige György közs. főgimn. tanár	Szabadka	1900
6	Czirák Gyula segédlelkész	Gombos	1898
7	Csetri Károly m. kir. áll. főgimn. tanár	Zombor	1900
8	Dömötör Pal kir. ítélő táblai bíró	Zombor	1898
9	Dudás Gyula kir. segédtanfelügyelő	Sátoraljanhely	1887
10	Erdélyi Gyula főjegyző	Baja	1887
11	Erdőhelyi Menyhért plébános	Zenta	1890
12	Evetovits János plébános	Bács	1898
13	Id. Frankl István ny. kir. főgimn. igazg.	Szabadka	1884
14	Gergurov Milán városi főmérnök	Zombor	1895
15	Gohl Ödön nemzeti muzeumi tisztviselő	Budapest	1895
16	Gozsdu Elek kir. törvényszéki elnök	Temesvár	1901
17	Gräff Nikáz kir. tanfelügyelő	Zombor	1884
18	Gubitz Kálmán igazgató-tanító	Monostorszeg	1899
19	Hajnal Ignác tanító	Csacza	1887

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
20	Juhász Árpád rajztanár, társ. illusztrátor	Budapest	1899
21	Kubinyi Viktor plébános	Heves Csány	1900
22	Kurucz Gyula segédtanfelfüggyelő	Szabadka	1898
23	Kuzmiák Sándor tanító	Bácskeresztur	1899
24	Kálits Dömötör g. k. szerb tanítókép. tanár	Zombor	1900
25	Id. Mibályi János ny. árvaszéki elnök	Zombor	1901
26	Rohonyi Gyula ügyvéd	Ujvidék	1905
27	Schnurr György polg. isk. tanár	Apatin	1902
28	Szalay Frigyes miniszteri fogalmazó	Budapest	1900
29	Dr. Thim József járásorvos	Apatin	1890
30	Triilsam Márton polg. isk. tanár	Apatin	1902
31	Trencsény Károly felső keresk. isk. tanár	Zombor	1900
32	Weigand János polgári iskolai tanár	Apatin	1900
33	Zsák J. Adolf muzeumőr	Nagyvárad	1900
Pártoló tagok :			
1	Ada község közönsége	Ada	1899
2	Dr. Alföldy Gedeon ügyvéd	Zombor	1884
3	Alföldy Géza jegyző	Monostorszeg	1899
4	Állami tanítóképző-intézet	Baja	1887
5	Bácsalmás község közönsége	Bácsalmás	1899
6	Bácskeresztur község közönsége	Bácskeresztur	1899
7	Bácsi ág. evang. egyházmegye	Bács	1901
8	Dr. Balogh Ernő ügyvéd	Zombor	1899
9	Barakovits Lajos gyógyszerész	Szenttamás	1899
10	Bárany Zsigmond kereskedő	Zombor	1902
11	Bedő Albert országgyűlési képviselő	Budapest	1899
12	Begecs község közönsége	Begecs	1902
13	Bezdan község közönsége	Bezdan	1894
14	Bezeredy István országgyűlési képviselő	Szabadka	1899
15	Dr. Bikár Nenád ügyvéd	Zombor	1898
16	Bittermann Nándor nyomdatulajdonos	Zombor	1897
17	Borovicsza János ügyvéd	Zenta	1884
18	Borovánszky Gyula jegyző	Kula	1899
19	Borsay Jenő s. jegyző	Bátmonostor	1903
20	Borsód község közönsége	Borsód	1899
21	Bosnyák János jegyző	Bezdan	1899
22	Brezsovszky Vazul jegyző	Begecs	1902
23	Bácskertes község közönsége	Bácskertes	1902
24	Boldogasszonyfalva község közönsége	Boldogasszonyfalva	1899
25	Gróf Chottek uradalmának igazgatósága	Futak	1898

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
26	Csantavér község közönsége	Csantavér	1900
27	Csávoly község közönsége	Csávoly	1899
28	Cservenka község közönsége	Cservenka	1899
29	Csonoplya község közönsége	Csonoplya	1899
30	Dr. Czifrusz Dezső orvos	San Remo	1900
31	Dalmay Béla kincstári ügyész	Temesvár	1901
32	Deák Zsigmond ny. főszolgabíró	Borsód	1885
33	Doroszló község közönsége	Doroszló	1902
34	Dr. Duchon János orvos	Zombor	1902
35	Dudás Andor városi tanácsos	Zenta	1899
36	Dudás István takarékpénztári igazgató	Zenta	1894
37	Dudás Lajos polgármester	Zenta	1884
38	Dunagálos község közönsége	Dunagálos	1902
39	Eggert János jegyző	Kunbaja	1899
40	Eigl József apát, esperes-plébános	Ujfutak	1884
41	Engisch Frigyes ev. ref. lelkész	Szeghegy	1900
42	Evinger Kálmán jegyző	Sajkásgyörgye	1902
43	Falcione Gusztáv nagybirtokos	Zombor	1899
44	Falcione Lajos nagybirtokos	Zombor	1899
45	Dr. Falcione Nándor nagybirtokos	Zombor	1899
46	Faller Alajos jegyző	Veprőd	1899
47	Dr. Feles Adolf orvos	Zombor	1902
48	Felső kereskedelmi iskola	Zombor	1898
49	Felsőszentiván község közönsége	Felsőszentiván	1899
50	Fernbach Bálint nagybirtokos	Zombor	1899
51	Fernbach József nagybirtokos	Budapest	1899
52	Főgimnáziumi tanári könyvtár	Szabadka	1887
53	Főgimnáziumi könyvtár	Zenta	1897
54	Főgimnáziumi könyvtár	Zombor	1898
55	Dr. Földes Simon orvos	Zsablya	1884
56	Frey Imre ékszerész	Zombor	1899
57	Gador község közönsége	Gador	1899
58	Gärtner Sándor plébános	Katymár	1899
59	Georgievits Avram földbirtokos	Szenttamás	1899
60	Gombos község közönsége	Gombos	1902
61	Gör. kel. szerb főgimnáziumi könyvtár	Ujvidék	1898
62	Gräber Ferencz földbirtokos	Zombor	1902
63	Dr. Grünbaum Pál ügyvéd	Obecse	1899
64	Dr. Grüner Samu ügyvéd	Zombor	1884
65	Hauke Imre polgármester	Zombor	1899
66	Haverda Mátyás ny. főgimn. igazgató	Szabadka	1884
67	Dr. Hegedűs Aladár polgármester	Baja	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
68	Hinger Péter r. k. plébános	Kunbaja	1899
69	Hipp Dezső főszolgabíró	Palánka	1899
70	Hofbauer Vilmos orvos	Hód-ság	1902
71	Dr. Hoffmann Károly kanonok	Kalocsa	1899
72	Dr. Holländer Adolf orvos	Jánoshalma	1884
73	Horthy István cs. és kir. huszárszázados	Bécs	1899
74	Horthy Istvánné urnő	Bécs	1899
75	Husvéth István műfestő	Zombor	1899
76	Dr. Huber József orvos	Zombor	1906
77	Incze Gusztáv cs. és kir. szolg. kiv. főhadn.	Zombor	1899
78	Ivanits Izidor jegyző	Szenttamás	1899
79	Jánoshalmi olvasókör	Jánoshalma	1884
80	Janovich Gyula kincstári ügyész	Zombor	1901
81	Justh Ferencz országgyűlési képviselő	Tót Próna	1899
82	Karácson Gyula kir. tanácsos, ny. alispán	Zombor	1884
83	Kármán József ev. ref. lelkész	Ujverbász	1884
84	Káty község közönsége	Káty	1900
85	Kiss Gyula jegyző	Óverbász	1898
86	Kiszács község közönsége	Kiszács	1902
87	Kleiner Adolf r. k. esperes-plébános	Hajós	1887
88	Kovács Ferencz r. k. plébános	Obecse	1898
89	Kovács Pál ügyvéd	Zenta	1899
90	Knézy Péter r. k. segédlelkész	Ujvidék	1900
91	Korény Béla földbirtokos	Hód-ság	1902
92	Kovalszky Lajos ny. gymn. igazgató	Ujverbász	1884
93	Kozma László ügyvéd	Zombor	1884
94	Kuczora község közönsége	Kuczora	1899
95	Kölpény község közönsége	Kölpény	1902
96	Kunbaja község közönsége	Kunbaja	1899
97	Kirschbaum Lajos r. k. plébános	Titel	1900
98	Lallosevits Jakab nagybirtokos	Zombor	1899
99	Latinovits János főrendiházi tag	Budapest	1899
100	Latinovits János ügyvéd	Baja	1899
101	Latinovits Frigyes nagybirtokos	Visegrád	1899
102	Latinovits Pál nagybirtokos	Borsód	1899
103	Lederer Gusztáv kir. ítélőtáblai bíró	Kula	1899
104	Dr. Lőrincz Mihály orvos	Szenttamás	1899
105	Löwy Vilmos kereskedő	Zombor	1902
106	Lukácsévits István városi tanácsnok	Zenta	1884
107	Magyar István r. k. plébános	Ujverbász	1899
108	Magyar Olvasókör	Zombor	1897
109	Maison Mihály r. k. esperes-plébános	Regőcze	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
110	Mallin Károly jegyző	Boróc	1884
111	Manojlovits L. Sztován földbirtokos	Szenttamás	1899
112	Mátételke (Tatabáza) község közönsége	Mátételke	1899
113	Mayer István kereskedő	Zombor	1899
114	Mélykut község közönsége	Mélykut	1899
115	Martonos község közönsége	Martonos	1899
116	Mladoniczky Vincze r. k. esp. plebános	Kula	1899
117	Dr. Molnár Károly agrár tak. igazgató	Zombor	1899
118	Monostorszeg község közönsége	Monostorszeg	1902
119	Mozsor község közönsége	Mozsor	1900
120	Nemesmilitics község közönsége	Nemesmilitics	1899
121	Nemzeti Kaszinó	Szabadka	1884
122	Neszmirák Mátyás jegyző	Órszállás	1899
123	Nikolics Izidor főszolgabíró	Zsablya	1899
124	Olchváry Ödön m. kir. honvédalezredes	Szabadka	1899
125	Omorovicza község közönsége	Ómorovicza	1888
126	Ópalánka község közönsége	Ópalánka	1899
127	Ósöv község közönsége	Ósöv	1902
128	Ófutak község közönsége	Ófutak	1902
129	Óker község közönsége	Óker	1902
130	Ószivác község közönsége	Ószivác	1899
131	Óverbász község közönsége	Overbasz	1899
132	Paresetich Mihály tanító	Bezdan	1904
133	Palánka község közönsége	Palánka	1899
134	Partos Gyula műépítész	Budapest	1884
135	Dr. Pavlovits Momir orvos	Szenttamás	1899
136	Dr. Pavlovits Simon megyei főorvos	Zombor	1884
137	Dr. Pertschy Ferencz nyug. főtörzsorvos	Szentfülöp	1899
138	Piros község közönsége	Piros	1902
139	Piukovich József nagybirtokos	Szabadka	1899
140	Polgári Olvasókör	Gombos	1898
141	Raisz Lajos takarékpénztári tisztviselő	Zombor	1898
142	Rauschenberger Adolf jegyző	Bácsszentiván	1894
143	Dr. Récey Ede ügyvéd	Kula	1899
144	Dr. Rényi József orvos	Kunbaja	1899
145	Regőcze község közönsége	Regőcze	1899
146	Rónay László nagybirtokos	Kis Zombor	1899
147	Sigmond Göntér jegyző	Ósöv	1884
148	Széchenyi József földbirtokos	Zombor	1884
149	Dr. Széchenyi Tamás főszolgabíró	Kula	1899
150	Szedressy Károly jegyző	Felsőszentiván	1899
151	Szilbács község közönsége	Szilbács	1899

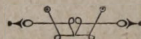
Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
152	Szilágyi Mór ügyvéd	Zombor	1884
153	Szmiha Kálmán jegyző	Okér	1902
154	Szommer József jegyző	Bácsalmás	1899
155	Szondy Mátvás törvényszéki bíró	Zombor	1900
156	Szond község közönsége	Szond	1902
157	Sztapár község közönsége	Sztapár	1902
158	Dr. Szucsics Sándor r. k. plébános	Csávolv	1899
159	Szutrély Lipót takarékpénztári igazgató	Baja	1899
160	Ifj. Szutrély Lipót főszolgabíró	Bácsalmás	1899
161	Szentfülp község közönsége	Szentfülp	1899
162	Topolya község közönsége	Topolya	1899
163	Tárczay Dezső főszolgabíró	Zombor	1900
164	Tárczay Dezsőné urnő	Budapest	1900
165	Temerin község közönsége	Temerin	1902
166	Temunovits József igazgató-tanító	Zombor	1899
167	Tipka Antal főgimnáziumi tanár	Szabadka	1884
168	Tiszaistvánfalva közönsége	Tiszaistvánfalva	1902
169	Tiszakálmánfalva közönsége	Tiszakálmánfalva	1900
170	Torzsa község közönsége	Torzsa	1900
171	Tripolszky Béla jegyző	Bács	1899
172	Tumbász István r. k. plébános	Vajszka	1899
173	Turnovszky István r. k. plébános	Bácsordas	1899
174	Ujfutak község közönsége	Ujfutak	1902
175	Urszentiván község közönsége	Urszentiván	1902
176	Ujsóvé község közönsége	Ujsóvé	1902
177	Ujverbázi kaszinó egyesület	Ujverbász	1899
178	Vagner György jegyző	Ujverbász	1898
179	Dr. Valihora Ágoston kanonok	Kalocsa	1885
180	Dr. Városy Gyula éresek	Kalocsa	1890
181	Városy Károly ny. jószágigazg. titkár	Zombor	1902
182	Városi könyvtár	Zombor	1894
183	Vermes Béla nagybirtokos	Szabadka	1899
184	Vértesi Károly ügyvéd	Zombor	1903
185	Vojnits Béla nagybirtokos	Zobnatica pusztá	1899
186	Vojnits Dániel r. k. apát plébános	Baja	1899
187	Ifj. Vojnits István alispán	Zombor	1899
188	Ifj. Vojnits István (Gábris fia) nagybirt.	Szabadka	1899
189	Vojnits József nagybirtokos	Szabadka	1898
190	Vuits György nagybirtokos	Zenta	1894
191	Vuits Vazul nagybirtokos	Zenta	1894
192	Vujevich Alajos takarékp. tisztviselő	Zombor	1894
193	Wámoscher Nándor nagybirtokos	Monostorszeg	1898

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
194	Weidinger Lajos kereskedő	Zombor	1899
195	Wissinger Richárd járási állatorvos	Hódság	1902
196	Würth Zsigmond földbi. tokos	Mélykut	1899
197	Zákó Milán főispán	Pancsova	1899
198	Dr. Zákó István közjegyző	Zenta	1899
199	Zsarkó Ferencz gőzmalomtulajdonos	Mélykut	1899
200	Zsigmond Gyula jegyző	Piros	1899
201	Zsupánszky Lyubó jegyző	Oszivác	1899

Zombor, 1906. évi januárius hó.

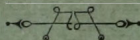
Tiszteletbeli tag	8.
Alapító tag	44
Működő tag	33.
Pártoló tag	201.
Összesen	286.

TARTALOM.

	Oldal.
Elnöki megnyitó beszéd. Kozma Lászlótól	3.
Magyarország a honfoglalás korában. Irta: Rohonyi Gyula	8.
A kishegyesi sírmező. Gubitz Kálmán jelentése	23.
A torzsai német gyermekek játéakai. (Folytatás.) Közli: Hajnal Ignác	27.
Társulati ügyek	37.
Lapszemle.	47.
A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjainak névsora az 1906. évre	49.

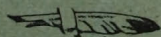
A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXII. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1906.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

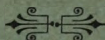
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

Alelnök: Latinovits Géza Borsód (u. p. Bácsbokod).

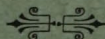
Titkár: Trenesény Károly Zombor.

Másod titkár: dr. Závodszy Levente. Zombor.

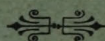
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

Múzeumőr:

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

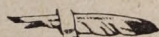

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

TRENCSÉNY KÁROLY,

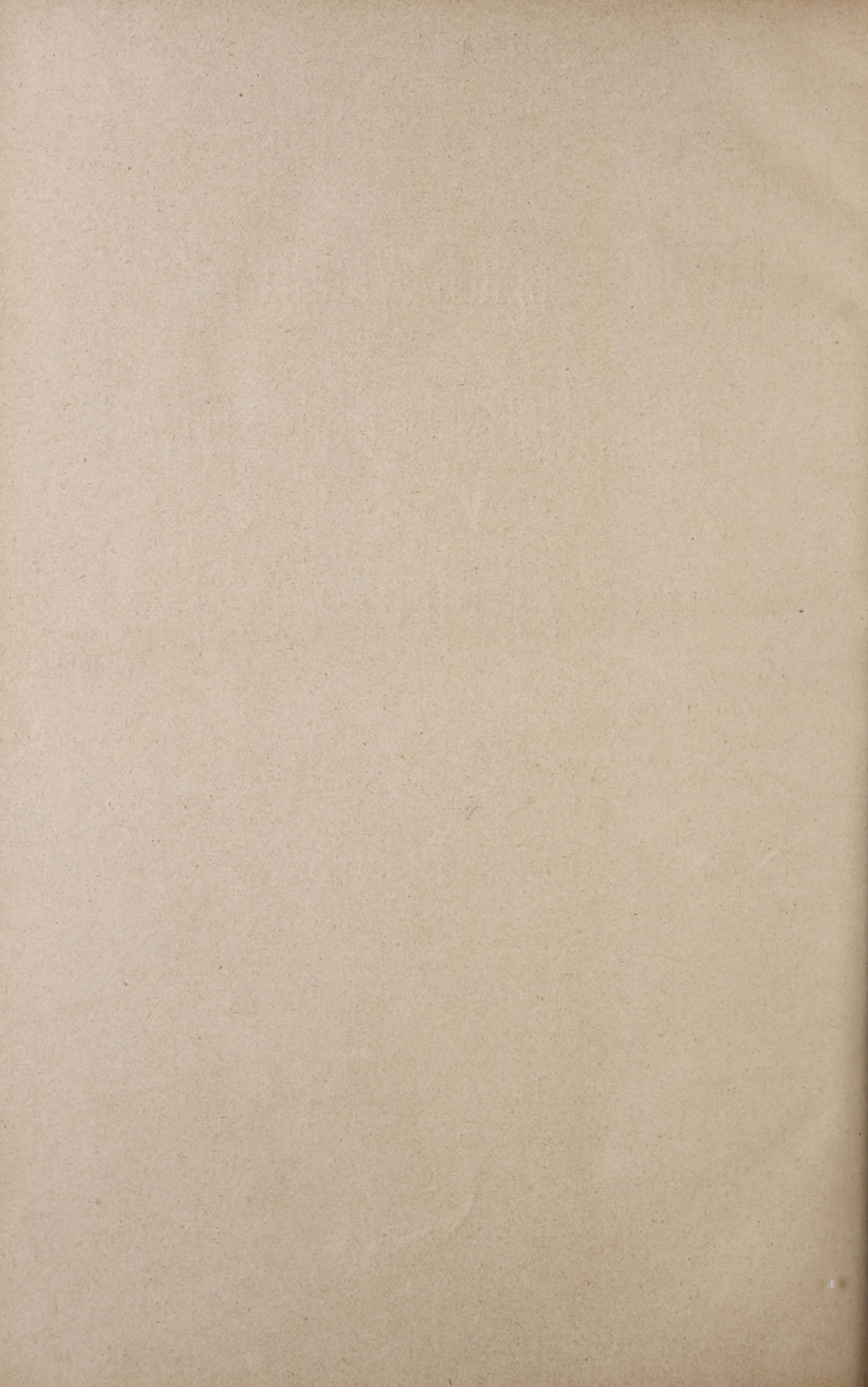
TITKÁR.

XXII. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBOL
1906.

Adatok Bács és Bodrog vármegyék peréhez.

(Folytatás.)*

*Bizodalmas nagy jóakaró Uramnak ajánlom köteles szolgálatomat
Kglédnek.*

Kgld 1-ma Przentís költ Levelét kedvessen vettem: Az Includackal edgyüt, a minth is Palatinus Urunk Levelét, kgld kívánságba szerént reincludealtam; Abbol kitetszék, hogy Palatinus Urunk által igen adungealtatik azon Fabrica eránt Praestalandó Pénz: mellyet en eddig már ad Locum debi-tum subministraltam volna a N: Vármegye részérül, ha Commissarius Czigler Uram letette volna: de csak egy Pénzt sem adott, s nemis fog adny, a minth Cathegorice megmondotta: azon okbol nem engette Harukker Uram ugy minth Cziegler Vramnak Superiorja, itt letenny azon assignalt Pénzt, hogy a N: Vármegye anticipato miért nem tette le ott alatt: Tartanak attul, hogy ők itt bizonyossan letennék a Pénzt, ott alatt penig bizontalanul, es idő haladással juthatnának hozzá: Mondotta Cziegler Uram, hogy már egynehány nappal ezelőtt irt maga is Grueber Uramnak ezeránt. Kgld magát ott informáltathattya. Vallyon más mód nem volna-e a Cambiumban, Sidok által könnyebben lehetne transponaltatni.

En a minth előbbi Levelembenis, ugy tetczék, megirtam: A N. Vármegye Gravamennyeit a Fölségbes Bellicumnal representaltam, de főképpen instaltam pro mandatis ad Dnos Grales emanandis, ut fugitivos Colonos restituant; ut Vary Quaestores sub Pallis Militari latitantes, et oeconomias suas

*) Az első közleményt I. XXI. évf. II. füzet.

habentes: etc. Subjiciantur Oneri Contributionali. Ezen Instantiomra Öttl Uram azt atta pro Resolutione: Quod illi Rasciani sint sub actuali Investigatione; adeoque Pstolandum est, ab ulteriori Dispositione Augustae Aulae. De nehez N: Vármegyének attul várný, mert mind untalan köll az Igát viselny: Azért kglDET kérem in forma Literarum ad Excel-sissimam Cancellariam Hungaricam dirigendarum, tegye föl punctatim az Gravameneket, de leg kívált képpen ratione fugitivorum Colonorum, ratione illorum qui amplas oeconomias habent, et solvere nolunt: ratione etiam Cassae Militaris, quod a Praetensis Militaribus Personis Rascianis, a Jurisdictione Cottus avulsio, Dni officiales Bellici et Commisariatici Portiones exigunt, et tales Pecunias non in Cassam Cottensem, verum Militarem ponunt, et per hoc, Numerum Incolarum Cottensium Contribuentium diminuentes, aggravant Cottum. Azon Levelet sub Sigillo I. Cottus küldje föl a N: Vármegye a Fölséghez Cancellarianak intitulálván: En osztán azt per Intimationem transmittaltatom a Bellicumra, ugy hiszem nagyobb effektusa lesz, minth sem a simplex Memorialisnak. En bizony további memoriale nem röstelleném a dolgokat representalni, de csak nincsen olyan Pondusa, minth ha authentice a Vármegyéből transmittáltatnak. En már a Feleséghez számára egy Schezát szerzettem, csak Lo heával vagyok: A ki az en Jóságocskamban akar menny Györrül, tehát mennyen be Rabaközben, az Árpásy Passuson, onnend (Sűrűen lévén egymáshoz a Faluk) falurul falura eligazittya minden ember Keczőlbe tudnyillik az en Falucskamban: El nem vitheti az utat, ha csak tudakozza. Mért Rábaköznek széli hossza nem több kétt Magyar Mélföldnél. Tarcsa és éltesse Isten kglDET frissen sokáig szerencsésen.

Viennae 18. May 1718.

KglDnek

köteles szolgálja

Végh Péter mp.

P. S. Ha azt akarjuk, hogy az Armalisokhoz juthassunk, tehát multum valebit ad acceleraonem Negoty, anticipato fienda Taxae Depositio: mert az illyetin Instansoknak resolváltattya a Cancellaria előb Instantiajokat, mind másoknak. Szároz Uram az Aulica Camaran Secretarius lett: Strobel Uram mellé.

*

Bizodalmas jóakaró Uramnak ayánlom köteles szolgálatomat Kglđnek.

Vettem tartozó kötelességgel mind a N: Vármegye, mind pedig Kglđ Levelét, az Cambiummal együtt, melly jobban succedalt az előbbenynél, mert mindgyart leváltam: Köszönöm a N: Vármegyének alázatossan ebbeli szép Uri jóakarattját és Recognitiojat, szerencsémnek tartanám ezután is, ha cum desiderato effectu szolgálhatnék a N: Vármegyének. A mi a Bellicumra be adott Gravameneket illeti, mégh sem vehettem semmi Resolutiot érántok, noha eleget nyomdozom Ettl Uram küszöbét: Holnap reggel megyek ismét eő Nághának udvarlására: de által láttam, hogy az itt valok, az oda alá valokkal egy huron pöndülnek: Valamint a szemek fényét, úgy őrzék Jurisdictiojokat, hogy meg ne csorbullyon. Bár csak Méltosságos Fő Ispán Uram volna itt ben, hogy disponálhatnám eő Nághát, hogy legaláb Vice Bellicus Praeseshez méltoztatnék menny, es a dolgot recommendalny: Urnapjaig vagyon eő Nághának a kimaradásra licentiaja, es így rövid nap mulva be jön, akkor eő Nághánál feceram mihi incumbentia.

Jollehet kglđ mar jovalis ez előtt nekem megirta, hogy az Sz: Boromaeus Templomra, a Diurnumra, és a Költségre applicallyam az fl 37-et aliquot Crucigeros: De méghis plenarie nem igazodhatom el benne, Sigray János Uramnak pro aedificatione Templi S. Boromaei, hány foréntot küldgyek. Pro Diurno Bartok Urnak hány foréntot adgyak, és pro Expensis hány foréntot adgyak, és kinek küldgyem ezt kezéhez: Kérem mind a három rendbeli Pénzrül informallyon kglđ mégh egyszer.

Quantum attinet Armalium Taxam, sua Dominatio Perillustris ita poterit informare Dnos Instantes, quod si aliquis pro sua Persona, Uxore et prolibus inclusis, Armales vult impetrare, talis debet solvere Taxam fl 200. et fl 2. pro Improtocollatione, prter Discretionem Describentis fl. 3. vel 4. Discretionem Calefactoris fl 1. vel etiam minus. Item Agentis fatigium.

Si autem Impetrans habuerit Fratres Condivisionales, vel alios Consangvineos ex diversa Linea Descendentes, tunc Ipsemet Principalis Impetrans solvit fl 200. aly vero singuli inserendi, seorsive fl 100. Et haec est genuina Informatio mea circa Taxam: quae prius debebit exolvi ad officium Taxatoratus, quam proponant Instantiae Suae Matti.

Ma expedialtunk Parancsolatokat, Bács, Tolna, Baranya, és Pest Vármegyére, hogy pro adaptatione Viarum ad retractionem Navium necessarium ita etiam pro Navibus retrahensis, atque etiam pro Navigatoribus sufficientes Homines statuere debeant, quibus singulis pro quolibet Milliari duos, Navigatoribus vero tres grossos pro Mercede solvet Dnus Annonae Praefectus Bajensis. Eddig már kglteknek is N: Bodrog Vármegyében volt része az illetin onusban, azért kglteknek is praesentalny köll azon refusiót, ha meg nem atták. Tarcsa es éltesse kglidet frissen sokáig szerencsésen. Viennae die 8. Juny Ao 1718.

Kgld

köteles szolgálja

Végh Peter mp.

*

Minth nagy jó akaró Uramnak ayanlom köteles szolgálatomat Kgldnek.

Kgld Levelét kedvessen vettem: Én már nem tuttam mire vélny Kgld állapottyát, hogy annyi időtül fogvást semmi Irását nem vehettem: Örvendek már most, hogy érthetem Kgld friss állapottyát. Értem, hogy Imre János Uram Báth Vármegye Vice Ispánnya lett: Had machinalodgyanak es törjék Fejeket, csak ne ártassanak: Bodrog Vármegyét

eö Kglmek el nem törlek a Föld szénérül, se a N: Vármegyék Listájából. Hanem ha valamelly Particularis helyeket reobtainealhatnának per Viam Novae Revisionis et Novi Judicii: de azis mégh kétséghes: mindazonáltal Jura Vigilantibus deserviunt: Az ugyan bizonyos, hogy a midőn Congressusa léssen az Országnak in Negatio Portionali: Gravameneket fog támasztany azon szomszéd N: Vármegye, Bodrog ellen: De csak jó Conscriptioval Compareallyon Kgltek, annak is obvenialhatny. Bár csak az egy László Urnak adhatá vala meg Kgltek a Lovat, a többivel annyit nem gondolnék: job lett volna meg nem égirny (ígérni) annyiszor, minth sem eddig meg nem adny: Mayd reá szorulunk jóakarattyára és szolgálattyára, mihelest a Portionalis állapot előkerül: Miképpen Comparealhatny az Instantiaval? Én tudom elég költséghe vagyon a N: Vármegyének: de az illyen sokakat praecedeal. Lássza azért Kgltek, hogy kárát ne vallya.

A mi az Militaris Helyeket illeti, hogy a N: Vármegye maga egyedül azoknak Subjectiojat és Contributio alá való Vettetését most hertelen végbe véhesse, nem látom módgyát: mert azon Rácz nemzetnek Subjugatioja, vagyis Portio fizetésre való attractioja az egész országot és a Fölséghes Udvart illeti, hogy in publico Regni Congressu légyen a felől végzés. Rzimarcz Joseph Uram Armalissa már revolvalva vagyon, csak Taxa heával vagyok. Hamerschmidt és Schorn Instantiait is mayd revolvaltatóm, csak a Taxa volna itt: Kglidet azért kérem, per Cambium had vehessem föl azon Taxakat. Ma érkezet nagy örömmel Curier Olasz Országból, 24 Tengeri hajóját verték föl a Mieink az Dno Anjunak. Méltóssághos Fő Ispán Uram Obligatoriaival miképpen bának Kgltek: Meg érnny (írni), s osztán seponalny nem illik. Ezzel kívánom Levelem talállya Kglidet frissen és egésségessen. Viennae die 3—7-ris 1718.

Kglidnek

köteles szolgálja

*

Végh Péter mp.

Minth régi Jóakaró Uramnak, kötelessen szolgálók Kgldnek.

30-ma Augusti költ Kgld Levelét kedvessen vettem, melyben kívánnya Informationat, mit köllessék cselekedny az Conscriptio éránt, minth hogy Csanád Vármegye (melly annak végbe vétele rendeltetet) mégh in Statu restaurato ninesen. Ezéránt pro Directione azt irhatom, hogy minek-utánna az Posonyi Congressusnak pro 20-ma praeteriti Mentis Augusti indicatatos Terminusa Dilatioban vétettetet volna, eö Fölséghe azután mindgyárt aztis kegyelmessen resolvalta, és meg parancsolta, hogy az Vármegyéknek elkezdet Conscriptioja is hasonloképpen interrumpaltassék és usque ad ulteriorem benignam Suae Mis Resolu(tionem in suspenso maradgyon. Melly eö Fölséghe kegyelmes Resolutioját, ugy hiszem Méltossághoz Palatinus Urunk eö Exellentiaja, már per Inclytos Cottus publicaltatván, Ngtoknak Kglteknek is tuttára vagyon, vagy tuttára lészen. Kéhez képest nem szükséggh Kglteknek azon busulny, miképpen peragaltassék azon Conscriptio, mert csak in Suspenso köll maradnyi.

In Negotio Portionali az idén mikor, és holl lészen valami Congressusa az Országnak, mégh semmi sem hallatik felöle, Az Armalisoknak Taxaja éránt valo Cambiumot Kgldnek reccommendam: Az Agens pro suo labore contentaltatik azon Discretioval, mellyet Kgld az előtt Levelében specificalt vala. Palatinus Urunktul sem extrahálánk az Processust propter defectum unius vel alterius Instrumenti, Eidem Processui inserendi: Ma holnap midön kívántatnék pro defensione Jurium I. Cottus Bodrogiensis, éppen semmi sem lesz kezünkbe: Et sic satis quod nihil: Az idő mulik, az emberek el hálnak: Sohó Directiot nem vehetnek a Successorok. Tarcsa és éltesse Isten Kgldet szerencsésen sokáig maradván sub Dato Viennae 7. 7bris Ao 1718.

Kgldnek

kész köteles szolgálja

Végh Péter mp.

Kivül:

Perillustri ac Generoso Domino Emerico Osztrosiczky,
Inclyti Comitatus Bodrogiensis Jurato Notario. Dno Amico
mihi obssmo.

Petrovaradini. (Ibid. recommendant. Do Pos-
tar(um) Mag(ist)ro pro celeriori
exhibitione.)

*

*Spectabilis ac Magnifice, Perillustresque ac Generosi Domini mihi
Collendmi, obssmi.*

Salutem et obsequentissimorum servitiorum meorum
Commendationem.

Binas praetitulatarum dominationum Vestrarum Litteras
ratione Decreti quoad Centributationem a Szállásonibus de-
sumendam, ab Excelso Consilio Aulae Bellico, erga Domnum
Commendantem Petrovaradiensem pro praebenda Assistentia
obtinendi; ac praeterea in Puncto Commissionis et Ordina-
tionis Volkiano-Karasianae intuitu accommodationis Militiae
Fossato-Petrovaradiensis, et Kobilaiensis factae, Extractu-
aliter ab Excelsa Camera Aulica excipiendae ad me emanatas
debito cum respectu accepi. Quantum primo loco positam
Instantiam attinet. Supplicem Libellum ad Excelsum Consilium
Aulae Bellicum formando, eundemque in antecessum cum
Illmo Dno Supremo Comite communicando, priusquam Excelso
Consilio Bellico introporrigere voluissem, consultum mihi
videbatur Illmum Dnum Referendarium ab Ettl accedere,
Eidemque Instantiam omni meliori modo recommendare: quam
quidem Intentionem meam exequendo, dum Suae Dominatio
Illrmae Postulatum Inclyti Cottus, ex praescitis rationibus et
motivis, cumprimis vero ab Exemplo cujusvis characteris et
Dignitatis Personarum Militiarum Bona et facultates quasvis
sive in Fundis Civilibus, sive Comitatus (Militibus aequae
Praesidiaris, prout Jauriensibus, Comaromiensibus, Sziget-

variensibus etc. hic inclusis et subintellectis) in Regno possidentium, et ab ejusmodi facultatibus suis contribuere debentium proposuissem et exaggerassem; praetitulatus Dnus Referendarius, ejusmodi Instantiae et Postulato Inelyti Cottus deferri neutiquam posse, sequentibus respondit: Et quidem Primo. Magnam subesse Distinctionem inter Personas Militares sive Praesidiarias sive Extrapraesidiarias, a Facultatibus suis in Regno possessis Contribuere obligatas; qua ab una; et inter Militiam Rascianam Allodiaturas habentem, qua ab altera Partibus; nam Militia Rasciana nulla Stipendia a Sua tte SS^{ma} mereretur, verum hocce beneficium Allodiaturas a publicis supportandis oneribus exemptas et jmmunitas intertenendi, cederet Ipsi in sortem et rationem formalis Stippendy: Aliae vero Personae Militares, superius per I: Cottum pro Exemplo allegatae, cum sua Stipendia ab Aerario Regio percipere soleant, non mirum esset, quod a suis Bonis et facultatibus immobilibus, proportionate in medium Communitatum sive Civiliu[m] sive Comitatus concurrere obligantur. Secundo. Dum pro alio motivo et argumento I: Cottus subjungsissem etiam hoc, quod nempe jam cessante Bello, servitium etiam Militiae illius Rascianae cessasset, consequenterque beneficium illud Exemptionis hactenus Eidem Concessum, amplius deservire non posset: Ad hoc Allegatum meum, ab Illmo D^o Referendario responsum est: Quod quamvis Eadem Militia actualia militaria servitia non praestet, quia tamen ea, quae durante Servitio occasione praeteriti Belli Turcici praestito, Domi circa oeconomiam suam neglexit, nunc recuperare debeat, ideo tali beneficio nec de facto privari potest. Tertio. Praemissum Discursum praelibatus Dnus Referendarius, cum hocce Epiphonemate Sive Argumento Conclusit: Quod juvaret Inelytum Cottum Militiae Rascianae ferendis istis oneribus subjectio, et a Szallasonibus fienda Contributionalis Exactio? Nam Scire debet hoc Inelytus Cottus, quod quantum alleviaminis exinde Eidem accresceret,

tanto plus oneris statim Eidem I: Cottui superinponi deberet: vel plane Stipendiaria Eiusdem Militiae Solutio, Inclyto Cottui injungenda foret. Hinc meo tenui Videre, usque aliquem Regni publicum instituendum Congressum, ubi ista Instantia efficaciter promoveri posset, in suspenso relinquenda foret. Quantum attinet Extractum Commissionis Volkianae, omnino allaborabo, ut illum obtinere possim. In Negatio Subrepartitionis Quanti Portionalis, et Rectificationis Dislocationis Militaris, Inclyto Cottui proxime transmittentur Mandatum benignum Caeso-Rigium, et praeterea Intimatoriae Literae Excellmi Dni Comitum Palatini. Caeterum servet Deus praetitulatas Dnaoes Vras ad vota salvas diu et inculumes.¹⁾

Datum Viennae die 14. Januar. 1719.

Praetitulatarum Dnaoum Vrarum

Servus humillimus obsequent.

Petrus W é g h mp.²⁾

*

Minth Jóakaró Uramnak ajánlom sok szolgálatomat Kgldek.

Kglde 2-da praesentis költ Levelét kedvessen vettem; Hogy Bács Vármegye Nemes Bodrogh Vármegyét egészen vissza foglalnyi kívánná, és abban fáradoznék, en a felől semmit sem hallottam se nem láttam, s nemis hiszem egyáltalán fogvást akar ki mit beszellyen. Valaha az Nemes Országbeli Statusoknak Ratificatiojat, es annak eddig valo Usuroboratiojat, nehéz egy Embernek semmivé tenny. Azért Kgltek affele Spargamentummal semmit se gondollyon; hanem széntin most adatot okom és alkalmatosságom Kglteket intenem, és tudositanom, hogy vigyázzanak a N: Vármegye megmaradására, mert Bács Vármegye per omnem potentiam azon vagyon, hogy a Portái rectificaltassanak, és azon Portáinak egy része N: Bodrogh Vármegyére superimponal-

¹⁾ E levél közvetlenül nem vonatkozik a határperre. Benne Ettl érdekes okoskodással bizonyítja: Bodrog vármegye mért nem adóztathatja meg a rascianus határöröket.

²⁾ Ettől fogva W-vel írja a nevét.

tassék: A minth hogy a Fölséghe Bellicumrul széntin recenter jött Intimatio a Fölséghe Cancellariara, hogy a Portalis Rectificatio: de azeránt ilyen Resolutio subsequalt, hogy ezen kétt Vármegye Portáinak Rectificatioja differaltassék a Posonyi Congressusra, melly lészen 20-ma Augusti: a minthis ezéránt tudom rövid nap alát Palatinus Urunk Intimatoriaját venny fogja a Nemes Vármegye. Annakokáért pro eruenda Proportione inter ipsos duos Cottus observanda; igen szükséghe, hogy Kgltek az alatt a Nemes Vármegyét exactissime conscriballya, es per Deputatos Suos ad eundem Congressum Posoniensem exmittendos, azon Conscriptiot repraesentallya: Mert másképpen Bács Vármegyerül az onust bizonyossan el veszik és Kgltekre vetik: Errül azért Kgltek idein gondolkodgyék, és a dolgot el ne alugya. Méltossághos Fő Ispán Uramnak ezt méghe nem communicalhattam, mivel Amalia Császárnéval oda kin Semprunban lakik eő Nághe. Prokatorrul méghe most nem köll gondolkodny Kglteknek. Kglđ Instantiája az Armalis éránt méghe mostis Referadaban vagyon eő Fölséghe: Éppen nem akar eő Fölséghe Armalisokat resolvalny. Péter Váradia Nundinalisa éránt, ezelőtt irtam vala Kglđnek, de Válaszát nem vettem. Taresa és éltesse Isten Kglđet frissen sokáig szerencsésen. Viennae die 12. July 1719.

Kglđ

kész szolgálja Jóakarója

Wégh Péter mp.

*

Meghe hitt jó akaro Uramnak Ajánlom köteles szolgálatomat.

Köszönyöm Kglmd jó akarattyát, hogy Grueber Uramtul azon Discretio béli pénzt számomra kézéhez vette, Kujunesa János számára az Armalist most nem látom módgyát hogy obtinealhassuk. Oka az, hogy a Cancellaria kétt Refferádát adot bé eő Fölséghe: ratione nobilitandorum benemeritorum subjectorum, mely Refferádák a méghe eő Fölséghe által nem resolváltattnak és nem applacidaltattnak, addigh töb

Armalistáknak Instántiáját egy más hátára be nem adhattya: Hanem ha eő Felséghe kegyelmessen odaperiálná ajtaját az életén Grátiák osztogatássának, tehát akkor lenne gondom Kuiuncsa dolgának foltatássára. Megh tanullyuk napon ként, miképen köllessék böcsülni a Nemesi Titulust, mert eő Felséghe az benemeritussokat nem nobilitálta fél Esztendőül foghvást. Brachvogel nem tudgya megh böcsülni, lám feő Commissarius Paumgartner, ki vévén nem régen Indigenatum cum N(obi)litate, s más többen is a féle uri Emberek. Csak azt bánom, hogy én általam folytatattot ezen Instantia, és az én Orczám-nak köl pirulni érette, a midčn ki jün eő felségहितül a Resolutio, és Expediálni köllene, a Taxa nem lészen. Méltosságos Groff Lenenburg Ur még h frís egészséges. Hanem Távonát substitus Camerae Hungaricae Praeses et Camergraffius megh hala recenter. Tarcsa és éltesse Isten Kglmdet frissen s sokáig szerencsésen. Datum Viennae die 15. July 1719.

Kglmd

köteles szolgálja

Wégh Péter mp.

(Kivül: mint az előbbi egyik levélen.)

*

Kedves régi Jóakaró Notarius Uram.

Két rendbeli sub dato 7. et 14. January költ kglđ Leveleit egyszersmind vettem: Szép jóakarattyát és fáradozását a Csúzy Jóságok éránt igen köszönöm, es progressusa lévén azon dolognak, megis hálálnunk in genere el nem mulattyuk. Hogy penig azon N: Vármegye Exmissusi heába sokat ne fáradszának, es nekemis pro meo scopo azokk fáradságok s Investigatiojok deservialhasson: tehát az en kívánsághom egyedül ebből áll: Hogy azon Exmissusok szedgyenek valamelly Attestatiokat az régi öreg Emberektül, de et super eo, quod nempe sciant, vel audiverint Fatentes a suis Majoribus, quod Familia Csuziana aliquando in toto, vel in parte possederit Bona infrascripta: utpote Possionem Udvard, Portiones Pottrias in Varasd, Barthan, Baracska—

Szent György, Kormos, Parys, Thatatrew, Baracska et Pisky. Ezen helségek vannak interalva a Consensusba, azért pro hic et nunc, csak precise ezek éránt kívántatik az Attestatio. Okát penig kegyelmednek sub rosa megirhatom, mivel a Director ultra et prter productionem Consensualium et Statutoriarum azt pretendallya tülem, ut etiam usum penes Consensuales Literas subsecutum edoceam: azon Usust penig másképpen nem lehet edocealnunk, hanem per Attestationes Incolarum illorum Locorum. Ha azert valamely Attestatiokat azon helségbeliektül, vagy másoktul szerezhethnek azon Exmissusok, bene quidem; ha penig nem, Isten neki: A Cameralis Tisztek miatt taláng nagy Lármát praemature nem volna jo szerezny azon N: Vármegyében: Más Jóságokrul az Exmissusok ne inquirallanak, hanem a mellyek prespecificalva vannak, mert ad meam materiam et scopum, pronunc nem használhatnának másokrul. Errül penig mentül előb köllene Informationom, lesz-e vagy sem.

Megirtam recenter a N: Vármegyének, hogy a Novumot igen is már extrahálták a Bácsiak: Méltóssághos Fő Ispán Uram irt, hogy kgld följöjjön Prokatort fogadny: Semberger Uram alkalmas leszén, ha resolvalya magát: a más Félnek Okolicsány Uram a Prokatora: A Processust Palatinus Urunktul ki köll venny: irtam már éránta: Eö Excellentiájátul jött válasz, hogy expedialtatny fogja. Ha följön kgld, az Istenért vigyázzon magára, ne amplius cadat. Hogy a N: Vármegye számomra fl 150. deputalt, igen köszönöm: de én azt most nem kívánom, hanem inkább Prokatornak köll azt adny in antecessu Foglaloul, hogy bizonyos lehessen a N: Vármegye éránta.

Az en kezemnél in originali Bacsy Captolamban in anno 1504. emanalt Instrumentum vagyón: a melyben specificalva vannak ezen helek, hogy Bodrog Vármegyeben legyenek: ugyminth Barthan, Pisky, Deed, Tataréw, Paris, Varasd, Menyövet, Sz: György: azonkévtül Praediumok: Lengyel,

Aranyán, Ketpes, Erutes. Ezen Instrumentum in iudicio stalny fog, mert Bacsy Captolam szomszédságba lévén, tutta ménémű Vármegyében legyenek ezen helségek.

Bodrog Vármegye Adjudicataja is in originali van kezmenél, de anno 1517.

Item Bodrog Vármegye Birái Inquisitioja, de anno 1521. Ezek taláng mind deservialny fognak.

Ezzel maradok

kgld

Igaz szolgálja

Viennae 20 Januar 1720

Wégh Péter mp.

*

*Minth régi joakaro Uramnak,
ayánlom köteles szolgálatomat kgldnek.*

Györrül 17-ma praesentis költ kgld Levelét kedvessen vettem: Bánom, hogy másfelé vévén kgltek uttyát, szegény Házam nem lehetet szerencsés kgltek szolgálattyára: mindazonáltal quod differtur, non aufertur. Andrássy Urffy ezen kétt Instrumentumot, ugy minth az fl. 613. éránt valo Assignatiot és kgld obligatoriajat super fl. 24 kezemhez küldvén, ime en azokat kgldnek accludaltam, invialván leveletem Schorn Urnak, a minth irta kgld. Csuzy Familia részére valo Testimonialist, mennél világosabban es jobban lehet, kérem ugy expedialny ne terheltessék kgld. Elfeleytettem azon kgldnek adot conceptusban fol tenny: quod illi Incolae per Juramentalem depositionem fassi sint etc., mert másként simplici et extra juramentali Attestationi helet nem adnak. Osztán jó volna Singillatim denominalny azon Testeseket in Testimonialibus, mert ha csak föl tétetek Communitas Incolarum in genere: mégh azt is difficultasba veszik. Bizonyos Vetemeny Magokat Papirosba includalván, es Palocsay János, Soprony Harminczadon lévő Vices Gerensnek intitulaltan kgltek által alá küldöttem. Most itt lévén Palocsay Uram, mondgya hogy nem vette azon állapotot: Kérem írja meg

kgld ki kezéhez atta kgltek Sopronba. Tarcsa Isten szeren-
csessen kgldet, maradván

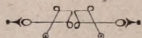
Kgld

Régi igaz Joakaro szolgája Baráttya

Viennae 20. mart. 1720.

Wégh Péter mp.

Közli : T. K.

Bács-e vagy Zemplén?

Nagy érdekű tanulmány jelent meg legujabban az Adalékok Zemplén vármegye történetéhez című jelesen szerkesztett folyóiratban, melynek érdemes szerkesztője, Dongó Gy. Géza, a XIII-ik századbéli elsőrangú történeti kútfőnek, a Regestrum Varadiense-nek, Zemplén vármegyére vonatkozó részeit magyarázza.

A váradi regestrum tudvalevőleg azoknak a II. Endre király korabeli pöröknek a jegyzékét foglalja magában, a melyeknél a pör eldöntése végett a felek az ország különböző részeiből az illetékes birák által Nagyváradra küldettek oly czélból, hogy ott a Szt. László király sirja feletti káptalani templomban isteni ítéletnek (ordália) vessék alá magukat, mely tüzes vas- és forró viz-próbából állott.

Minthogy ez az 1550-ben felfedezett jegyzék a benne foglalt több százra menő jogesetek természeténél fogva Magyarország legkülömbözőbb vidékeiről származott egyéneknek, peresfeleknek, biráknak, tanuknak és helységeknek emlékét örökitette meg, nagyon természetes, hogy fontos kútfő természetével bir s valóságos kincses bányája a történet-kutatóknak.

A nevek és helységek azonban néha pongyolán, vagy épen elferditve vannak a Regestrumban feljegyezve; így aztán egyes esetekben erős kritikára van szükség, hogy eldönthessük, vajjon a jogesetben szereplő egyének vagy helységek mely vármegyére vonatkoznak. A jegyzéknek

Zemplén vármegyére vonatkozó részét az Adalékok érdemes szerkesztője sok szerencséjével és éles szakértelemmel dolgozta fel; szerintem azonban a Regestrum 348., 367., 372., 373. és 376. számú jogeseteinél az országbirájának személye meghatározásában némi tévedésbe jutott. Az itt idézett számú pöröknél ugyanis mindenütt László szerepel országbíró gyanánt, a kit az eredeti latin szöveg „comes de Bach“ (348. sz.), „comes Bachiensis“ (372. sz.) és „comes de Baach“ (376. sz.) jelzővel illet, a dolgozat írója pedig „Bacsból való ispán“ (348. sz.), „Bacski ispán“ (367., 372., 373., 376. sz.) kifejezéssel fordít magyarra s az Adalékok 72. lapján külön is megjegyzi, hogy: „László csakugyan bacski és nem bács-bodrogi ispán, tehát Zemplén vármegyének egyik földi nagysága volt a XIII. században, a Regesztrumnak ez a 372. számú esete eklátánsul igazolja.“

A dolgozat írójának jóhiszemű tévedése azonban nagyon szembeötlő. Ő t. i. a jegyzéknek „Bach“ helynevét egynek veszi a zemplénmegyei Bacska község nevével s így azt véli, hogy László nem Bács megyének, hanem Bacska zempléni helységnek volt comes-e, a mi teljes lehetetlenség, mert a „comes“ szó ispánt, vagyis a mai értelemben főispánt jelent, főispánja pedig egyes községeknek nem volt az Árpádok korában sem.¹⁾

A dolgozat érdemes szerzője ne vegye tehát rossz néven, de Lászlót, II. Endre király korának országbiráját, mint főispánt, elvitatom Zemplén vármegyétől, mert ő, mint az alábbiakból még inkább kitűnik, csakugyan Bács megye főispánja volt.

Elteltekintve ugyanis attól, hogy Bácsmegye főispánjai közül az eddig ismert történeti adatok szerint következetesen többen viselték az országbírói méltóságot, így 1156-ban Apa, 1188-ban Domokos, 1210-ben Péter, 1202-ben Mihály, 1213-ban Gyula,

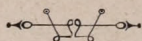
¹⁾ A zemplénmegyei főispánok czime a hajdankorban „comes de Zemlén“ vagy „comes de Patak“ volt a szerint, a mint az idők folyamán Zemplén, vagy Sárospatak volt a megye székhelye.

1222-ben Smaragd, 1214-ben Salamon; az oklevelek¹⁾ tanúsága szerint 1228—1234. között László volt országbíró és bácsi főispán, a ki azonos a váradi Regestrum Lászlójával, mert ez szintén országbíró és bácsi főispánként szerepel; két László nevű országbíró pedig egy időben nem létezhetett még akkor sem, ha az egyik Bácsmegye, a másik a zempléni Bacska főispánja lett volna.

Minthogy a váradi Regesztrum főntebb elsorolt jogesetei az 1221—1234. évekből valók s mivel e tájban Bácsmegye főispánja László volt, a ki az országbírói méltóságot is viselte; a chronologia, a név és a tiszti állás ilyössze találkozása véleményem szerint egyaránt a mellett szól, hogy a latin szövegben foglalt „Bach“ név a zemplénmegyei „Bacska“-ra nem magyarázható.²⁾

Dudás Gyula.

Zempléni nemes családok a Bácskában.

Nemcsak genealogiai, hanem népmozgalmi szempontból is érdekes volna annak a körülménynek összehasonlító kimutatása, hogy az 1848-ig szereplő nemes családok miképen vándoroltak vármegyéről vármegyére és hogy az egy-egy vármegyében lakott nemesség eredetileg honnan származott. Hogy ehhez a kérdéshez hozzászólhassunk, szükséges volna az összes vármegyék levéltáraiban levő régi nemesi lajstromokat átvizsgálni, ami bizony óriási munka lenne.

Hazai közjogunk szerint a nemes ember, ha egyik megyéből a másikba költözött s ott a nemesi előjogokkal élni akart, nemesi mivoltát igazolni és az illető megye köz-

¹⁾ Fejér: Cod. dipl. III. 1. 458. Wenzel: Árp. okmánytár I. 211. Közlük az ide vonatkozó okmányokat. Bács-Bodrog megye Monografiája szerint 1228—1230-ig, valamint 1235-ben László volt a főispán Bács vármegyében. (II. köt. 565. l.) Dr. Wertner szerint László országbíró, Bácsmegye főispánja volt 1228—1234-ik évek között; 1242-től fogva nádor, utóbb 1245-ben szlavoniai bán és herceg, (Turul, 1901. évf. 18. l.) a Kán nemzetségből származott.

²⁾ E közlemény megjelent a Bácska 1906. június 29-i számában is.

gyűlésében meghirdettetni tartozott. Ez az igazolás csak ritkán történt az eredeti nemeslevél (armális) útján, hanem legtöbbször csak bizonyítványt mutatott fel az illető nemes ember attól a vármegyétől, a honnan származott. Ezek a nemesi bizonyítványok a megyék közgyűlésein lettek felolvasva, s ha azoknak senki nem mondott ellent, a jövevény nemes ember nemessége elismertetett s az illető megye nemesi lajstromába beiktattatott. Mivel a lajstromba azt is bejegyezték, hogy a meghirdetett nemes melyik megyétől mutatott fel igazolványt, manapság bármely vármegye nemesi jegyzéke alapján sorban ki lehet mutatni, hogy a családok az illető megyébe honnan származtak.

E sorok írója ebből a szempontból átvizsgálta Bács-megye régi nemesi lajstromait s ezek alapján arra az eredményre jutott, hogy a bácskai nemes családok között mindössze csak két zempléni eredetű család létezett.¹⁾ A nemesi meghirdetésnk alkalmával ugyanis 1715-től 1848-ig csak két család igazolta magát Zemplén vármegye által kiadott bizonyítvánnyal, u. m. a Kászonyi és a Bácsmegyey. E családokat Zemplén vármegye monografiájának nemesi szakírója a nemes családok sorában nem említi.²⁾

A Bácsmegyey család nemességét B. János 1617. évi okt. hó 17-én nyerte és Zemplén megyében lett a nemes levele első ízben meghirdetve, mert a család Tolcsván lakott. E családból B. Mihály költözött le Bácsmegyébe, hol nemességét Zemplén megye 1750. évi ápr. 14-én kelt bizonyítványa alapján 1770-ben hirdettette meg.³⁾

A Kászonyi családból K. Ferencz és Sándor 1774-ben ugyancsak Zemplén megye bizonyítványával igazolták magukat. K. Ferencz 1773—1787-ig Bácsmegye főjegyzője volt.

¹⁾ Dudás Gy.: A bácskai nemes családok. 15. és 47. lap.

²⁾ Borovszky S.: Zemplén vármegye, 516—544. l. Lásd erre nézve Zemplén vármegye régi családai cz. dolgozatomat. (Adalékok, 1906. évf. 108. l.)

³⁾ Bácsmegye levéltára. Zemplén megye levéltárának adatai szerint a B. család nemessége 1618-ban lett meghirdetve. B. György miglési lakos volt 1732-ben. B. János fia György és testvérei Sámuel és Mihály részére a megye 1750-ben adott nemesi bizonyítványt. Ez a Mihály igazolta tehát magát Bácsmegyében.

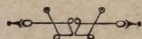
A család úgy látszik Zemplénben, Tolcsván lakott, most a bácskai ág tagjai a „tolcsvai“ előnevet is használták. Kászonyi Károly 1803-ban Bácsmegyében Pacsér község egy részét királyi adomány gyanánt nyerte „pacséri“ előnévvel. Ugyanő 1828-ban megyei táblabíró volt.¹⁾

Jelenleg Bácsmegyében sem a Bácsmegyey, sem a Kászonyi család nincs meg. Ez az ág tehát már kihalt.

Ugyancsak Zemplénből származott a Bácskába, bár nem zempléni bizonyítvánnyal jött oda, a Kossuth család egy ágazata. A családból K. István és fia Lajos kissztapári (Bács m.) kincstári tisztt, nemkülönben testvérei Károly és Sándor Pestmegye 1826. ápr. 1-én kelt nemesi bizonyítványa alapján 1827. évi július 2-án vétettek fel a bácskai nemesek lajstromába. K. István atyja Pál volt, aki Turóc megyében lakott. Minthogy az „udvardi“ előnevet viselték, kétségtelen, hogy a zempléni Kossuth családból valók voltak. Bácsmegye 1840. évi márcz. 30-án szintén adott bizonyítványt K. Károlynak és Sándornak, akik közül az első egy bécsi tűzérezred hadnagya, az utóbbi pedig a 12-ik huszárezred őrmestere volt.²⁾ Ezek bizonyára a fentebb említett K. Lajos gyermekei lehettek. Jelenleg a családból Bácsmegyében senki sem él.

Annak kimutatása végett, hogy Zemplén megyében az idők folyamán milyen bácskai vagy más vidéki családok telepedtek le, a vármegye összes nemesi jegyzékeit kellene áttanulmányozni, ezzel az érdekes feladattal azonban tudtommal még eddig senki sem foglalkozott.³⁾

Muhoray.

¹⁾ U. o. A K. család Erdélyből származott Zemplén megyébe, hol K. Sándor 1727-ben tokaji lakos volt. Ő az első, akiről Zemplén megye nemesi jegyzéke említést tesz. A megye B. Ferencz és gyermekei részére 1771-ben adott ki nemesi bizonyítványt. Ez a Ferencz igazolta magát Bácsmegyében 1774-ben (Zemplén vm. ltr.)

²⁾ Bácsmegye levéltára.

³⁾ Szirmay Antal annak idején közölte (1803.) Not. Topog. cz. művében a zempléni nemesek jegyzékét, de ebben csak a vezetéknevek foglaltaknak. Ezt közölte utóbb az Adalékok jeles folyóirat I—II. évfolyama. A vármegye monografiájában (Bpest, 1905.) a családok csak szórványosan vannak közölve.

A kishegyesi sirmező.

— Gubitz Kálmán jelentése az 1906. évi kishegyesi ásatásokról. —

II.¹⁾

A jelen közlemény a kishegyesi régibb középkori temető egyes sirjainak pontos leírását és a leleteknek összetartozandóság szerint való osztályozását célozza. A sirmelléletek miként való elhelyezésének leírását — a rendszeres kutatást megelőző sirbontásoknál — nélkülözzük. A hiányt tehát csak részben pótolja az általam felbontott 21 sirről vezetett részletes jegyzék.

Greiner Endre januári ásatásából a következő tárgyak kerültek felszínre:

1-ső sir. a) Korongoska. Külső oldalán aranyozott ezüst lemezből van préselve. Kerületét gyöngysor alakban, fél-gömbalaku dudorok szegélyezik. Belül apróbb gyöngysor között futó ~~~~~ vonal disziti. A központi kerek nyílásban végződő áttört művű diszítés hatküllös csillagképet mutat. Sérült. Átmérője: 4.4 cm.

b) Korongoska. Lemeze bronz. Ez is gyöngysorszerűen helyezkedő tojásdad alaku dudorokkal van beszegve, s beljebb, pontsorokból alkotott körbe rajzolt nyolcküllös csillagmintával van áttörve. A központi nyílás kerek. Szélen vékony bronz-dróttal van átkötve. Átmérője 4 cm. Ez is sérült.

c), d) Fülbevalók. Egyiknek a karikája ép. Anyaga bronzdrót. Hengerded szárának végei oldalt nyitottak és arányosan elosztott gyűrűspántokkal van diszítve. Alsó részén különtagolt gyöngytartó tűske fityeg. A sérültebb karikán az üvegyöngy fele még látható; a másíkról hiányzik.

e) Bronzkarperec. Végei tompák és nyitottak. Sima bronzdrótból készült. A tompa végeket párhuzamosan és körben körülfutó két vonal disziti. Ugyan ez a diszítés, a vé-

¹⁾ Az I. közlemény az évkönyv 1906. évi 1. füzetében.

gektől 2 cm-nyire ismétlődik. A huzal vastagsága 4 mm.; a karperec átmérője 7.5 cm. Lesúrolt.

2. sir. a) Vaskarika. A kiemelés alkalmával nyolcz darabba tört. Átmérője 9 cm.

b) Vasesat. Négyszögü. Két darabba tört. Hossza és szélessége 3 cm.

c) Csontfaragvány, végig üres csonthengerből; hat részre tagolt, körülfutó párhuzamosok beesztergált vonalai diszítik. Késmarkolatra emlékeztető alakú; lehet azonban, hogy valamely felfűzésre alkalmas ékitmény volt. Hossza 9 cm.; átmérője 1.2×1.4 cm. Egyik végén repedt és kissé kiesorbult.

d) Üveggyöngyök. 3 drb felébetört szemecske. Zöld; irizáló.

e) Tojáshéj. Nyilván, mint a halott mellé tett ételféle maradványa szerepel.

f) Fakorhadmány a sir fenekéről.

3. sir. a) Szíjvég. Tömör bronzöntvény. Vége félkörben hajlik; a szíj befogadására való része négyszög alakú, külön tagolt és 2 pántszeggel van átütve. A diszített rész keretbe foglalt, áttört művű leveles indát mutat. Az inda négy fordulatot ír le. Teljes hossza 8 cm.; szélessége 2.2 cm.; vastagsága 4 mm. Patinája le van koptatva.

b) Szíjvég. Két egymást fedő, áttört művű bronzöntvényből van összepántolva. Vége félkörben hajló; a szíjfelőli rész szögletes. Diszítése háromszor fordult leveles inda. Hossza 3.8 cm.; szélessége 1.5 cm. Ép.

c) Szíjvég. Az előbbenivel teljesen megegyez, csak hogy a két lemez különvált. Egyik fele súrolt.

d) Szíjpánt. Bronz. Csuklós. Kéttagu. Levélmintás. A nagyobb tag egyik oldala sérült. Teljes hossza 3.5 cm.; szélessége 1.2×2 cm.

e) Szíjpánt. Ugyanaz a minta.

f) Szíjpánt. Egytagu, 3 pántszeggel van átütve. Diszítése a d) és e) mintájával rokonjellegű. Bronz. Patinája élénk zöld.

g) Szijpánt, az u. n. „piskóta-disz.“ Felületén az aranyozás nyomai mutatkoznak. Közepét kerek tagozat disziti; benne félgömb fejű pántszeg látható. Hossza 6·5 cm. Bronz. Patinájától azonban meg van fosztva.

h) Orsógomb. Barnára égetett agyagból van készítve. Kerületét élesen kiszögellő gerincz köríti. Magassága 2·3 cm.; legnagyobb átmérője 3·5 cm. Tengelyén 8 mm-es lyuk van átütve. Diszitése nincsen. Ép.

i) Edény-oldal. Fekete, gyengén égetett cserép. Felületét párhuzamosok közé vont hullámvonalak diszitik. Kézszel formált.

4. sor. a) Késecske. Füzfalevél-alaku, két élű, lándzszerű eszköz. Ivben hajló lapos pengéje 6·8 cm. hosszú és 9 mm. széles. Külön tagolt négyoldalu nyelének hossza 8 cm., melyet a nyél végéből felpördített kis karika zár. Az eszköz teljes hossza 15 cm. Hegye gyengén tompított. A pengét a külső oldalról, a középrészen végig húzódó borda erősíti. Bronz. Orvosi műszer lehetett. (Elveszett.)

b) Vájó késecske. 13·5 cm. hosszú négyoldalu bronzdrótból van készítve. Vége lapított és élesre csiszolt. A lapított rész 6 mm. széles mintegy 1 cm. hosszú. Nyele 12·5 cm. hosszú s a végén 5 mm. átmérővel bíró kis karikával záródik. Rendeltetését illetőleg az a) alatti eszközzel megegyez. Állítólag mind a kettő a jobb kézfej mellett volt elhelyezve. Bronz. Szironyától meg van fosztva.

c) Csiszolókő. Igen finom szürke homokkő. Alkalmasint a fenti két műszer élesítésére szolgált. Minden oldalán a csiszolás jelei láthatók. Hossza 6 cm.; szélessége 2·5 cm.; vastagsága 2 cm. Állítólag a koponya alatt találták.

d) Orsógomb. Vöröses-szürkére égetett agyagból. Síma; gerincének éle tompa. Magassága 3·5 cm.; átmérője 1·8 cm.; gerincének kerülete: 6·7 cm. Tengelyén át van furva. Sérült.

e) Üvegmassza-töredék. Zöldesbarna. Ezt is a koponya mellett találták.

f) Bögre. Fekete. Ép. Kézzel formált. Magassága 12·5 cm.; szájbősége 10·5 cm.; fenekének átmérője: 9·5 cm. Pereme csekélyen kihajló; kihasasodása alig észrevehető; alakja féloldalra csempül.

5. sir. a) Edénycserép. Fekete bögre darabjai.

6. sir. a) Korsó. Gömbalaku. Vékony nyakalakra szűkülő szájnnyílása sérült. Magassága 18 cm.; szájnnyílása 5·5 cm.; legnagyobb kihasasodásán kerülete 51 cm.; fenékátmérője 6 cm. 11 körben futó és párhuzamosan haladó bekarcolt vonallal van diszitve. Korongolt. Vörösesbarna. Égetése jó.

7. sir. a) Bögre. Fekete, itt-ott vöröses. Magassága 7·5 cm.; szájbősége 7 cm.; fenékátmérője 7 cm. Feneke külön-tagolt. Kézzel alakított. Összetörött.

8. sir. a) Bögre. Fekete. Széle repedt és csempe. Pereme kihajló és ujjbenyomatokkal van kicsipkézve. Feneke keskeny; a perem közelében azonban kiszélesedő. Magassága 13 cm.; szájbősége 10·6 cm.; fenekének átmérője 7·2 cm. Mint az efajta edények mind, ez is kézzel formált.

9. sir. a) Bögre. Fekete. Pereme sima és kihajló. Magassága 13·8 cm.; nyílása 10 cm.; feneke 9 cm. Törött.

10. sir. a) Bögre. Fekete. Cserepekben.

11. sir. a) Bögre. Szürkés-barna. Hullámvonalakkal van diszitve. Ép. Kézzel formált és jól égetett példány. (Greiner E. tulajdona.)

Trencsény Károly, társulatunk titkárának márczius 21-iki ásatásából származó leletek:

12. sir. a) Fülbevaló. Törött. Anyaga bronz-drót.

b) Fülbevaló. Az előbbeninek a párja. Ép. Karikája oldalról csukódik. Csüngője 3 egybeforrasztott és a dróthoz ragasztott kis gömböcske. Átmérője 2 cm.

c) Bögre. Mozsár-alaku. Pereme kihajló. Széle sérült. Magassága 9 cm. Szájbősége 8·5 cm.; feneke 8 cm. Fekete. A lábfejnél feküdt.

13. sir. a) Bronzdarabkák. Lemezek és pántszegek töredékei.

b) Edénytöredékek. Kisebb, fekete, kihajló peremű edény cserepei.

14. sir. a) Orsógomb töredékei. Széttört. Kisebb, fekete, diszítés nélküli példány lehetett.

A 15—48. sz. sirokról nincsenek adataim. Ezeket jobbra az ott dolgozó munkások ásója forgatta fel; a sirok mellékleteit pedig elhányták. Az általam feltárt sirokat a folyószám mellett új sorszámmal is jelzem.

49. sir. (1. sz.) A sirgödör hossza: 2 m.; mélysége: 1·8 m.; szélessége: 70 cm. Iránya: — 35° elhajlással — ÉK. A fej ÉK-re feküdt. A csontok elhelyezése azt igazolta, hogy a sirt már korábban feldúlták. A fartöcsontot és a bordákat a szétzuzott koponya mellett találtuk. A lábak azonban a rendes fekvésben nyújtóztak. Mellékletei:

a) Csiholóvas, berozdásodott kovával. Az öv jobbfelőli táján feküdt. Hossza 5·5 cm.

b) Szijvégtöredékek az öv tájékaról. Bronz. 8 töredékdarab.

c) Bögre. Fekete. Peremét átellenesen fekvő 4 kihajló csücsök ékesíti. Az egyik csücsök letörött. Alja keskeny, a perem felé azonban arányosan kihasasodó. Feneke 6·5 cm.; szájbősége 7 cm.; magassága 10·5 cm. Repedt. Kézzel formált. Valamely csirke-forma szárnyas czomb- és lábszárcsontját találtuk benne. A jobb lábfej külső oldalánál volt elhelyezve.

50. sir. (2. sz.) Hossza 2 cm.; sz. = 75 cm.; mélysége 88. cm. A sirgödörben égetett állatesontokat, a koponyát pedig szétzuzott állapotban találtam. Mellékletei:

a) Kés. Vas. Nyélbeütésre alkalmas nyulványnyal bir. Hossza 10 cm. Két darabba tört. Farostok nyomai láthatók rajta.

b) Bögre. Belül vöröses, kívül fekete. Pereme kevésbé kihajló. Magassága: 9 cm.; fenékatmérője: 4·5 cm. Cserepekben.

51. sir. (3. sz.) Űres. A sirgödörben fehérre égett állatcsontocskákat találtam.

52. sir. (4. sz.) A műút tövében húzódó árok mentében feküdt. Hossza: 1·95 m.; sz. = 65 cm. A fej arczczal nyugot felé volt fordulva; karja pedig a medenczén pihent. Mellékletei:

a) Vaslemezke.

b) Ismeretlen rendeltetésű vastárgy töredéke. Mind a kettő a medenczecsont balfelöli részén feküdt. Ugyanott a medence zöld rozsdával volt befuttatva, jelölül, hogy rajta valamely elporladt bronztárgy feküdt.

c) Vaskapcsok töredéke. Valamely faalkotmány összefoglalására szolgált. Ez is a medence mellett volt.

d) Bögre. Fekete. Kézzel formált. Széle ujjbenyomással csipkézett. Ép. A bal térd mellett dőlt helyzetben találtam. Magassága: 8·5 cm.; feneke: 7·5 cm.; szájbősege: 8·5 cm. A bögre mellett szárnyasállat csontvázmaradványa és tojás-héj volt.

53. sir. (5. sz.) Hossza 1·5 m.; szélessége: 1·24 m.; mélysége: 41 cm. Gyermeksir. Megbolygatott. A koponya egyik része a lábszáraknál feküdt. Melléklete nem volt.

54. sir. (6. sz.) Hossza: 2 m.; szélessége: 73 cm.; mélysége: 47 cm. Mellékletei:

a) Vascsat töredékei. A fej jobb oldaláról. A baloldalon fakorhadmány.

b) Bronzcsat. Az öv táján volt elhelyezve. Karikája ovális. Nyelve vas. Szíjpántja 2 cm. széles és 1·5 hosszú sima bronzlemez, melynek alsó átellenes oldalához egy kisebb lemez van rögzítve. A karika szélessége 3·3 cm. A nyelv alsó részén, mintegy cm² nagyságban ruhaszövet lenyomata látszik.

A medencze alatt bőr, vagy turfamaradványát is észleltem.

c) Gombok. Szintén az öv tájékáról. Szijdiszítésre szolgáltak. Lapos, korongalaku lemezfejekkel és a szij vastagságának megfelelő szegecskékkal birnak. 13 darabot találtam, melyekből 3 sérült. Ólomból készítvék.

d) Szijvég. Sima bronz lemezből való. Hossza: 8.5 cm.; szélessége: 2.5 cm. A szijfelőli része négyszögű, a vége körívben hajló. Az öv tájékáról. Épek.

e) Szijvégek. 5 darab. Sima bronz lemezekből. Épek. $H = 5$ cm.; sz. = 1.5 cm. A könyök táján feküdtek.

f) Szijvégek. 2 drb. Sima bronz lemezekből. Az egyik sérült. $H = 4.4$ cm.; sz. 1.7 cm. A jobb kar alatt találtam.

g) Szijvégek. 2 darab. Sima bronz lemezekből. Épek. $H = 2.3$ cm.; sz. = 1.3 cm. A medencze tájáról.

h) Kés. Vasból. Hossza 17.5 cm.; a nyélfelőli rész 5 cm.

i) Csiholóvas és 2 drb kova. Az előbbennek a formája az ismeretes alak. Hossza 7 cm.

j) Gyöngyszem. Alapja piros paszta; átellenes oldalait 4 berakott zöld üveggyöngy ékíti, melyeket ismét fehér indák fonnak körül. Lapos. Ez is az öv jobbfelőli részén volt elhelyezve.

k) Bronz karika. 5 mm. vastag, kissé lapított bronzöntvény. Átmérője 4 cm. A bal kar alatt volt elhelyezve.

l) Bronz pántkarika. 5 mm. széles bronzlemezről van összehajtogatva. A végek ugyan fedik egymást, de nincsenek összeforrasztva. Szélessége 1×1.8 cm. A jobb kar alatt leltük.

m) Bronz lemeztöredékek. Nyilván szijvégek maradványa.

E sirból hiányzott a szokásos bögre. A lábfejnél madár-csontok voltak.

55. sir. (7. sz.) Hossza 2.20 m.; szélessége 64; mélysége 1 m. A sir alján két oldalt fakorhadmány jeleivel

találkoztunk. A koponya széttörve és jobbra dőlt helyzetben feküdt. Mellékletei:

a) Vascsat. $H = 3.5$ cm.; sz. = 3 cm. Ép. Az öv tájáról való.

b) Kés. Az eltemetettnek a balkezében találtam. Anyaga vas. A fatok rostjainak maradványát észlelhetjük rajta. Hossza 18 cm.; a penge szélessége 2.5 cm. Nyélnyulvánnyal bir. Két darabba tört.

c) Vascsat. $H = 5$ cm.; sz. 4 cm. Ép. A medence (has) táján feküdt.

d) Bögre. Fekete. Kézzelel formált. Pereme kissé kihajló. Magassága 9.5 cm.; szájbősége 8—8.5 cm.; fenék átmérője 6.5 cm. A balkéz mellett feküdt; benne egy emberi zápfogat, körülötte pedig állati csontokat találtam. Csempe.

56. sir. (8. sz.) Hossza 2 m.; szélessége 88 cm.; mélysége 1.3 m. Mellékletei:

a) Köszörülő-kő. Anyaga szürke homokkő; alakja négyoldalú hasáb. Oldalai homorúra vannak koptatva. $H = 3$ cm.; sz. 1×2 cm. A bal kar és a törzs között feküdt.

b) Sziijvég. Sima bronz lemezekből van összepántolva. $H = 4$ cm.; sz. = 1.5 cm.

c) Sziijvég. Az előbbeninek a párja, csakhogy sérült. Mind a kettő a test baloldalán volt elhelyezve.

d) Gomb. Feje vékony bronzlemezekből való korong. Fülét bronzdrót képezi. Alakja a lapos fejű rajzszegekre emlékeztet. Átmérője 1 cm. Az övet képező szijat diszithette.

e) Pléh-darabka. Alighanem ónlemez. Kétrét van hajtv. Balfelől, a kar tájékán volt. Nagysága: 1.7×1.5 cm.

f) Csiholóvas. Mellette kovakő-darab. Jobbfelől, a felső lábszár alatt feküdt. Törött.

g) Kés v. más, ismeretlen rendeltetésű vastárgy töredéke. Mérete: 2.2×1 cm.

h) Ugyanaz, két darabba válva. Ez is a test baloldalán, a medencze felőli részen feküdt.

i) Vascsat. Baloldalon, a felső kar mellett találtuk. Darabokra tört.

j) Csontgomb. Hengeres, csöves állati csontból; felületét három szabályosan egymásután sorakozó bevésett $\odot$ minta disziti. Közepén átellenesen hossznegyszögű-, a két végén pedig szintén átellenesen, kör alakú nyílások vannak kivésve; nyilván a szíjszalagok befogadására szolgáltak. Hossza: 5.6 cm. A két végén sérült. Az öv táján találtam.

k) Edény. Vörös. Korongolt. Jól kiégetett. Fazékalaku. Pereme kihajló. Pereméből szűk nyílású 2.5 cm. széles és 7 cm. hosszú, az edény kihasadására helyezkedő fül hajlik ki. Hasát — egymástól 1.3 cm. távolságban párhuzamosan haladó vonal disziti. Magassága: 19 cm.; szája: 10.5 cm.; feneke: 8 cm.

Mellette szárnyastól eredő csontokat találtam.

l) Bögre. Belül vöröses, kívül feketés. Törése fekete. Kézrel formált. Pereme kissé kihajló. Magassága: 12 cm. Cserepekbe tört. A lábfejek között feküdt.

57. sir. (9. sz.) Hossza: 2.07 m.; szélessége: 77 cm.; mélysége: 76 cm. A csontvázat jó állapotban találtuk, épen ezért teljesen kiemeltük. Mellékletei:

a) Orsógomb. Fél, töredékdarab. Fekete. Sima. A medencze-csont mellett találtuk.

b) Bögre. Ezen kis fekete edény cserepei a dőlt helyzetben fekvő jobbfelőli czombcsont alatt feküdtek. A jobb lábszár mellett valamely nagyobb emlős (tehén v. ló) bordacsontjait és tojáshéjat találtunk. Tojáshéjat Greiner is több sirban talált.

58. sir. (10. sz.) Hossza: 2 m.; szélessége: 75 cm.; mélysége: 2 m. Nyomorék ember sirja; a lábszárcsontok rendellenesen elgörbülvék. Melléklete:

a) Bögre. Fekete. Kehelyforma. Ép. Magassága: 10.5 m.; szájbősége = 9 cm. Külön tagolt feneke: 6.5 cm. Benne állati csontokat találtam. A lábfejek közé volt helyezve.

59. sir. (11. sz.) Hossza: 2·10 m.; szélessége: 70 cm.; mélysége: 97 cm. Melléklete:

a) Orsógomb. Fekete. Szabályosan furt központi lyukkal. Két oldalát 3—3 párhuzamosan bekarczott vonal diszíti. Alapja: 2 cm.; kiszélesedő gerinczénél 3 cm. A felső láb-szárak között feküdt. Sérült.

b) Bögre. Mozsáralaku. Fekete. Kézzel formált. Kihajló pereme sérült. Magassága 12·5 cm.; szájbősége 9 cm.; feneke 6 cm. A jobb térdnél volt elhelyezve.

c) Késnyél. Vas. Hossza 5·5 cm. A jobb kézben találtuk.

60. sir. (12. sz.) Hossza 1·97 m.; szélessége 71 cm.; mélysége 50 cm. A csontvázat hanyatfekvő helyzetben, a koponyát pedig szétnyomott állapotban találtam. A törzs bal-oldalán és a lábfejek táján fakorhadvány jelei mutatkoztak. Mellékletei:

a) Vascsat. Az öv tájáról. Törött.

b) Bögre. Fekete. Kézzel alakított, ügyetlen munka. Pereme kihajló. Oldala csekély kihasasodásu. Magassága 12 cm.; szájbősége $8\cdot5 \times 9$ cm. Fenekének átmérője 9·5 cm. Sérült. A jobb lábfejnél, valamely kisebb szárnyas csontjai közt találtam.

61. sir. (13. sz.) Hossza 2·02 m.; szélessége 82 cm.; mélysége 128 cm. Koponyája széttöredezve. Mellékletei:

a) Vaskarika. Ép. Átmérője 4 cm.

b) Vascsat. Törött. Átmérője 3·5 cm. Mind a kettő a jobb kézfejnél feküdt.

c) Kés. Vas. Hossza 10 cm.; szélessége 1 cm. 3 drbba tört. A jobb kézben találtam.

d) Ár v. árhoz hasonló vasszeg. Hossza 5 cm. Hegye letörött. A balkézben volt.

e) Ár. Vasból. A nyélfelöli rész letörött. Hossza 7 cm. Ez is a balkézben volt.

f) Bronz pántszegecske. Vékony bronzdrótból. A lábfejnél talált bögre mellett szétszórt szárnyas állat csontjai között volt.

g) Bögre. Köcsögforma. Fekete. Ép. Pereme kihajló. Magassága 12 cm.; fenékatmérője 6 cm.; szájbősége 9 cm. A lábfej balfelőli részén, dőlt helyzetben találtam. Mellette szárnyas állat csontmaradványai voltak.

62. sir. (14. sz.) Hossza 196 cm.; szélessége 74 cm.; mélysége 78 cm. Koponyája ép. Kiemeltük. Mellette, valamint a sir jobboldali szélén, mintegy 8 cm. széles vonalban huzódó fakorhadmány mutatkozott. Mellékletei:

a) Vaskarika. Kettétört. Átmérője 5 cm. A hátgerinc alatt feküdt.

b) Vaskarika. Háromfelé tört. Átmérője 4·5 cm. A medence jobbfelőli részén leltem. Ugyanott tojánhéjat is találtam.

c) Vascsat. Ép. Átmérője 3·5 cm. A medence balfelőli részéről.

d) Kés. A nyélfelőli rész letörött. Hossza 14 cm.; szélessége 2 cm. A bal kézfej mellett volt. Fatoktól származó rostok láthatók rajta.

e) Vaskapcsok. 2 drb. A jobb térd mellett feküdtek s valószínű, hogy valamely faalkotmány összekapcsolására szolgáltak.

f) Bögre. A rajta áthatolt fagyökér összezuzta s így csak a cserepeit szedhettem össze. Hasonló a többi fekete siredényhez. Magassága 12 cm.; fenékatmérője 8 cm. A lábfejek jobbfelőli részén feküdt. Körülötte valamely szárnyas állat csontjai és tojánhéj heverték.

63. sir. (15.) Hossza 2 m.; szélessége 79 cm.; mélysége 129 cm. A koponya kissé jobbra fordult helyzetben feküdt. Mellékletei:

a) Sarló. Vashál. Félkörben hajló ívének hurja körülbelül 20 cm.; pengéje 2 cm. széles. Darabokra tört. Nyelét a jobb kézben, pengéjét pedig a has tájára fektetett helyzetben találtam.

b) Fülbevaló. Vékony bronzdrótból. Karikája ovális. Nyitott oldalának alsó vége gömböcskével van diszítve; alsó

felét csüngő ékiti. Átmérője 2.5×1 cm. Ép. A koponya jobbfelöli részén feküdt. Párját nem találtuk.

c) Vaskapocs. 2 drb. Mind a kettő a lábfejek között feküdt. Ugyanott faszéntörmelék is mutatkozott.

d) Bögré. Fekete. Kézzel alakított. Pereme kihajló. Széle és oldala sérült. Magassága 9 cm.; szájbősége 6 cm. Feneke tojásdad alaku és 5×6 cm. széles. Valamely kisebb állat csigolyacsontjait találtam benne. A lábfej baloldalán feküdt. A felső lábszárak között — faszéntörmelékkel vegyest — szárnyas állat csontmaradványait találtuk.

e) Edényfűl. Nagyobb, szürkére jól kiégetett edény töredéke. A csontváz mellett, a sirba-hányt föld között feküdt.

64. sir. (16. sz.) Hossza 2 m.; szélessége 74 cm.; mélysége 165 cm. Koponyáját szétrepedezve és összenyomva találtam. Alatta fa- vagy turfakorhadmány volt. A két lábszár térdben x alakban görbült. Nyilván nyomorék ember sirja. Mellékletei:

a) Bronz lemez töredékek. Boglár vagy szijpánt darabjai. A felső testrész baloldaláról szedtem fel. Ugyanilyen töredékeket találtam az öv táján, valamint a jobboldali hónalj alatt is.

b) Bronz lemezkék. 2 drb. Egybevágó hossznegyszögű vékony lemezből. A két vége felé, 2 átellenes pántszegegylükkel van átütve. Hossza 2 cm.; szélessége 1 cm.

c) Boglár. Kerek bronzlemezből van préselve. Diszítését két körbe rótt egyenes sugarak képezik. Központján pántszeg hatol keresztül, melylyel a szijhoz volt erősítve. Átmérője 2 cm. Ép.

d) Szijpánt. Piskóta forma. Sima, bronzlemezből van készítve; a közepe pántszeeggel van átütve. Hossza 4.8 cm. Az övről.

e) Kés. Vas. Hossza 9 cm.; szélessége 1.5 cm. A medence-csont jobbfelöli részén feküdt. Törött.

f) Ismeretlen rendeltetésű vastárgy töredéke. Végén farostok (nyél?) nyomai láthatók. Ivben görbülő pengének látszik. A baloldali térd mellett feküdt.

g) Vaspántocska. Ugyanonnan.

h) Bögre. Nagyobb fajta. Fekete. Kézzel formált. Pereme kissé kihajló; oldala csekélyen kihasasodó. Magassága 14·5 cm.; szájbősége 10 cm. Alsó fele törött, oldala repedt. A lábfejek mellett feküdt. Körülötte szárnyas állat csontjait szedtük fel; a jobb kar alsó mellső részén pedig tojáshéjat találtunk.

65. sir. (17.) Hossza 2 m.; szélessége 65 cm.; mélysége 75 cm. Koponyája a mellre volt hajolva. Összetört. Ritkaszép fogazata volt. Állkapcsát kiemeltük. Melléklete:

a) Vasesat. Az öv táján, a jobb kar mellső oldalán volt. Hossza 3 cm.; szélessége 2·5 cm. Nyelve félrecsuszott. Ép.

b) Vaskapocs töredékek. A balláb alsó belső oldalán feküdtek.

c) Öntvényrög. Ólom. Szabálytalan alaku. Világos-szürke patinával. Legnagyobb szélessége: $5 \times 2\cdot5$ cm.

d) Bögre. Cserepekben. Fekete. Pereme kihajló. A jobb térd külső felén feküdt. Felette valamely nagyobb, jól égetett edény cserepét találtuk. A combcsontok között tojáshéj, a balláb alsó szára mellett pedig szárnyas állat csontjai heverték.

66. sir. (18. sz.) Hossza 2 m.; szélessége 60 cm.; mélysége 1 m. A koponya ép. Kiemeltem. A csontváz hanyatt, kinyújtott helyzetben feküdt, karjai a test oldalán nyújtóztak. Mellékletei:

a) Gyűrű. Sima bronzkarika. Nyitott. A balkézen volt. Átmérője 18 mm. Alakja szabályos kör.

b) Vasesat. A medencecsont jobbfelén feküdt. Hossza 4·5 cm.; szélessége 4 cm. Sérült.

c) Vasesat. Hosszukás. Szintén az öv táján volt. Hossza 5 cm.; szélessége 3 cm.

d) Kés. Vashól. Két darabba tört. Hossza 12 cm.; a penge szélessége 2×1.5 cm. A jobbkezben találtuk.

e) Gyöngy. 2 drb. Az egyik gömbölyű zöld üveg; a másik vöröses pasztagyöngy, melyet az oldalán sárga indával körülfont 5 kicsücsosodó fehér betét diszit. Az öv tájékaról szedtem fel.

f) Bögre. Bödönalaku. Pereme kihajló. Fekete. Ép. Magassága 10 cm.; szájbősége 8 cm.; feneke 10 cm. Térden alul, a ballábszár mellett volt elhelyezve. Körülötte faszén-maradvány, állati csontok és valami kisebb emlős állat (ürge?) állkapocstöredéke hevert.

67. sir. (19. sz.) Hossza 1.96 m.; szélessége 65 cm.; mélysége 60 cm. A koponya sérült. Állkapesából hiányoztak a fogak. Kiemeltem. Mellékletei:

a) Fülbevaló. Bronzdrótból készült karika. Nyitott végei oldalt záródók. Kis drótnyulványon fityegő két barna gyöngyszem ékesíti. A jobb váll felett volt.

b) Fülbevaló. Az előbbinél nagyobb és erősebb karika. Nyitott vége a fentivel hasonlóan érintkezik. A gyöngydiszek letörtek és elvesztek. Átmérője 3 cm. A bal váll felett volt. A másiknak a párja lehetett.

c) Orsógomb. Töredék darab. Fekete. A medence-csont mellett feküdt.

d) Bögre. Cserepekben. Fekete. Kihajló peremű. Benne és körülötte nagyobb állati csontok voltak. Ugyanilyen cserép darabjait találtuk a jobb lábszár mellett is.

68. sir. (20. sz.) Hossza 2 cm.; szélessége 65 cm.; mélysége 135 cm. A koponyát darabokban találtuk. A csontok a szokottnál korhadtabbak. Mellékletei:

a) Függő. Bronzdrótból van hajlitva. Karikája ovális alak. Négy, átellenesen elhelyezett pántocskával van diszítve. Karikája 2×1.5 cm. átmérőjű. A fej baloldalán feküdt. Párját nem találtuk.

b) Szijszög. Tömör bronzöntvény. Áttört művű diszítése,

a jobbra és balra dülő vonalak egymást keresztező rajzaiból áll. A szíj befogadására szolgáló tagozat sima. Hossza 4 cm.; szélessége 2 cm. Az övről való.

c) Gyűrűs pánt. Két pántszeggel összekötött kettős lemezből. A felső lemez nagyobb. Mérete 2×1.6 cm. Az alsó lemez inkább csak nyelvecskének mondható, mely a bronzdrótból készült 1.8 cm. átmérőjű gyűrűt átfogja. Átellenes oldalán 1.4×0.5 cm.-nyi, egy szeggel átütött pántocska van. A hátgerincz alatt feküdt.

d) Ugyanaz. Az első tag alsó lemeze sérült. Szintén a hátgerincz alatt feküdt.

e) Ugyanolyan, de az átellenes oldalról a kisebb pánt letörött. A fej baloldali részén találtam.

f) Ugyanaz, de az első tag levált. Az öv jobboldalán volt.

g) Ugyanaz. A különvált tag keskeny lemeznyulványa letörött. Az öv tájáról.

h) Ugyanaz. Mint az előbbeni. A esigolyák alatt helyezkedett.

i) Bronz pántocska. 1.7 cm. széles bronzpléhből, 1 cm. szélességben van összehajlítva. Az öv tájáról.

j) Övesat. Bronz. Négyszögű keretét bronz nyelvecske fogja át. Lemezét két ellentétes **S** alaku inda disziti. Két oldalát 2 pántszeg erősítette. Az egyik lyukból a pántszeg kiesett. Hossza 4.4 cm.; legnagyobb szélessége 2.5 cm. Ép.

k) Kés. Vas. 3 darabba tört. Foka vaskos. Hossza 18 cm.; pengéje 1.5 cm. széles. Csonka. Hosszabb, törforma szuróeszköz lehetett. A balkézben találtam.

l) Csiptető. Vas. Törött. Hossza 11.5 cm. A balkéz mellett feküdt.

m) Vascsat töredékei. A medence jobbfelöli részén volt. Törött. Körötte szíjkorhadmány mutatkozott.

n) Bögre. Törött. Fekete. Kézzelel formált. Pereme kihajló, oldala kihasasodó. Fenekének átmérője 6 cm. Egy állati (tehén v. ló) bordacsont volt benne. Baloldalon, a térd mellett feküdt.

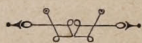

A fej balfelén valamely kisebb állat csontjai és fakorhadmány volt. Az edény körül pedig szárnyas lábszárcsontjai feküdtek.

69. sir. (21. sz.) Földszint feküdt. Ballába a térdben kifelé görbült. Mellékletei:

a) Gyöngyfűzér. 19 szem. Ebből 2 drb berakott művű; fekete alapon sárga sávokkal és pontokkal van diszítve; 1 drb hármás- és 2 drb kéttagozatu ikergyöngy, 9 drb dinnyemag-forma, fekete, zöld, szürke és barna kivitelen, 4 drb gömbölyded alaku, kagylóhéjból való és 1 drb négyoldalu hasábforma üveggyöngy.

b) Faragott csonthenger. Nyilván felfűzésre alkalmas disztárgy volt. 5 tagra osztott faragványnyal diszítve. Teljesen hasonló jellegű a 2. sir c) mellékletével. Ép. Hossza 8·8 cm.; átmérője 1 cm. Ezen sirból a szokásos edény hiányzott. Lehet, hogy a műutat készítő munkások már korábban kiemelték.

A torzsai németek szokásai.

Gyermekrimék és versikék.

A gyermekjátékok után a gyermekrimék, mondókák, versikék közlésével egy eddig még kevésbbé ismert fejezetet toldok a torzsaiak néprajzához.

Megjegyzem, hogy erre ösztönzést Höhr Adolf segesvári gimnáziumi tanár igen becses műve: Siebenbürgisch-sachsische Kinderreime és Kinderspiele adott; meg aztán ama szeretet, melylyel e tárgy iránt viseltetem.

A gyűjtésnél szem előtt tartottam a gyermek fejlődését a bölcsőtől kezdve egészen azon korig, ameddig a gyermekkel játszanak és mig maga a gyermek játszik. Továbbá épségben akartam fenntartani a nép saját dialektusát is. Ezenkívül pedig egész meztelenségüket sem mellőzhettem és ha egy-egy ily rimben vagy versikében aestetika elleni kifejezés fordul elő,

senki se botránkozzék meg, mert a nép ajkáról szedtem, melynek még mindig alapelve: naturalia non sunt turpia.

Nemcsak a gyermekalkotta rimeket és versikéket vettem fel, hanem mindazokat, melyek a gyermek életével összefüggnek és a gyermek nélkül el sem képzelhetők; tehát bátran nevezhetjük gyermekverseknek. Ilyenek az altató, becéző, fenyítő versikék s az imák, melyeket az anya és dajka ajkairól később maga a gyermek is megtanul és így a szájhagyomány által fenntartott népköltészetéhez is számíthatók. Ezek után következnek aztán oly rimek, melyeket már maga a gyermek használ bizonyos alkalmakkor. Ezekhez számíthatók a hangutánzó, állathivogató és egyáltalában a természethez és a tárgyakhoz intézett mondókák, gunyversek, találós kérdések, kiolvasók s egyéb a maga mulatságára kigondolt rimek és versikék, melyek tehát a játékától el nem maradhatnak és a gyermek játékával vagy mulatságával szoros kapcsolatban vannak, akár ő maga játszik, akár vele játszanak.

Kezdjük az altató versikékkel.

Schlöf Kindchen schlöf,
Der Vater hit die Schöf,
Die Mutter hit die Lämmelein,
Mit der grine Pännelein.¹⁾

Schlöf Kindlein schlöf,
Im Garte gehn zwe Schöf.
E schwarzes unn é weiszesz
Und wenn es Kind net schlöfen will,
So kummt des Schwaz' unn beiszt es.

Haju, Pumpaju !
Schlá-s Kiklke töt.
Es lét mer ké Ójer,
Unn fresst mer mei Prot.

¹⁾ V. ö. Höhr, Siebenbürgisch-sachsische Kinderreime u. Kinderspiele.

Haju, Pumpaju!
Im Summer geht der Moi ô.
Wenn annere Kinner spiele gehn,
Muss ich an der Wiege stehn
Mach die Wiege knick-knack
Schlôf mei liwer Dicksack.

Beczéző versikék.

Ich geb der é Thâler,
Fahr uf de Mârk,
Kâf e Kiche,
Kâf e Kâlbche,
Gili, gili Gânsche.

Ez utóbbi szavaknál az anya, vagy a dajka végig szalad
ujjaival a kicsike karján a hónaaljáig és meg-meg csiklandja.

Patschi, patschi Kichleher,
Was werd die Mame pringe?
Rôdi Schiklker, weiszi Strimpcher,
Werd s Kindeche springe.¹⁾

*

Patschi, patschi Kuche,
Sei Lebtag gar net Fluche.

Ezt követi az ujjak ismertetése.

Das is der Daume',
Der schiddlt die Praume',
Der rafft se uff,
Der trât se hém,
Der Popaz fresst se alle, alle ganz ellén.²⁾

Az utolsó szavaknál aztán megcsiklandja a kicsikét.

A kezek után következnek a lábak.

A következő versikével nógatja az első tánczra:

Tanz Kindeche, tanz,
Dei Schiklcher sinn noch ganz.
Es werd dich net gereue,
Der Schuster macht der neue.
Tanz Kindeche, tanz!³⁾

¹⁾ V. ö. id. m. 7. o. 53—54.

²⁾ 9. o. 78, 79, 80.

³⁾ 15. o. 146.

Rátzepibche, Rátzemädche,
Wu is denn dei Tate?
Hinne im Garte,
Kükrütz hacke,
Grumpere hacke (häufle)
Die Boschnake
Des sin jo mei Tate.

Mikor aztán a gyermek a csuszó-mászó mesterségen is
tul, fel-fel próbál tápáskodni és már tipegni is kezd, akkor
csakhamar fel kívánczik apa-mama ölébe, kik aztán térdre
ültetve lovagoltatják.

Reide, reide Ross,
Drobe steht é Schloss.
Reide alle Herrekinn,
Wann se noch klé' wünzich sinn.
Reide se uf Sachsen,
Wo se grészer wachsen,
Reide se uf Aden,
Wo se grészer werden.¹⁾

*

Rosse, Rosse reide,
Sabl in de Seide,
Geld in der Tasche,
Wein in der Flasche,
Bier im Kriglche,
Hoppsza Niklche,
Pumms, da leit's im Grabe.²⁾

*

Rosse, Rosse Trille,
Der Bauer hat e Fille,
Der Bauer will's verkäfe,
Pumms, da leit's im Gräbe.

Az utolsó szavaknál aztán hátrahajtják a kicsikét s meg-
megcsiklandozzák.

Máskor meg felkapják a kicsit s a levegőben meg-
himbázzák.

¹⁾ V. ö. i. m. 13. o. 120.

²⁾ 11. o. 99.

Stieglitz auf der Tanne,
Hat e korzes Hemml ó
Lasst die Flugl hange.

Az utolsó szavakra le-lecsüngesztik.

*

Mikor aztán a gyermek beszélni kezd, beáll ama kor, mire egy böles azt mondta, hogy a gyermek többet tud kérdezni, mint a mire tíz böles felelni tudna. Ilyenkor keletkeznek aztán fenyítő mondókák. A gyermeket lefektetik, de a szájaeska jár még. Az anya már türelmetlenkedik és megfenyíti: „Schlôf, sunscht kummt der Nachtkrappe! de Wulleráz!”

A gyermek kenyeret kér, az anya véletlenül el van foglalva. Ekkor a következő párbeszéd következik:

1. K.: Mutter ich will Prot!

M.: Der Miller is tôt,
Der Bäcker is krank;
Es is ké Prot im ganze Land.¹⁾

2. Mutter was kochen über Nacht?
Schuppnudle, das dunnert und kracht.
Himmel kreutz Schlappe,
Mei Schuppnudle sin ongeprennt,
Fressen se ke Hund un ke Katze.

Vagy az anya (apa) jön valahonnan és a gyermek kérdezi:

2. Was hasch mer geprunge?

A felelet: E silbernes Nixlche um e goldenes Warteweil!²⁾

Gyakran előfordul, hogy bizony az apró nép megunja magát. Akkor rendesen kinozzák a szülőket kérdést kérdésre halmozva, avagy mesét kérve. A szülők nem érnek rá, hogy a gyermekkel hosszabb ideig eltereferéljenek, de hogy kívánságát mégis kielégítsék, rövidke mesét mondanak. Mindezek szintén a gyermek mulatságához tartoznak, nem tartottam

1) V. ö. i. m. 19. o. 39—48.

2) 18. o. 29.

feleslegesnek népünk e téren is feltalálható költészetét felkutatni.

1. Mutter verzählen mer was!

Es war e mol é Mann unn é Frâ. Die wollten ins Feld géh'. Do sin se an de Kanál gekumm, not wor ké Prick. Do han se e Dile driwer gelét.

Wie se in de Mitt woren,
Da hat sich de Dile gepogen,
S Sticklche wor gelogen.

*

2. Mutter verzählen mer was!

Es hat e mol e Mann und e Frâ himerem Owe geackert und han so é klé Seiche gefunn, dem sei Schwänzche wor so korz.

Wenn es Schwänzche länger wär gewest,
So wär â mei Stickleche noch net aus gewest.

*

3. Mutter verzählen mer was!

Es war e mol é Mann und é Frâ, die sin gang und nôterter sin se aus Meer gekumm, de han se net driwer gekennt. No han se e Nätzpendl driwer gespannt, nôt sin se driwer gang.

Und wie se in de Mitte waren,
Is es Nätzpendl verriss,
Und der Mann hat in die Gatyere gepiff.
Es Stickleh is aus,
Dort láft e Maus,
Sie hos e roder Rock ô,
Pis morje geht's wider ô.

*

Ha valaki elmegy és hívja a gyermeket, kérdezvén:

4. Gésche mit?

A gyermek: Wohiën?

Felelet: In die Kulener Schmidt,
Wo die Hunn die Ende peisze,
Und dér uf di Nôs sch . . . . e.

*

Ha a kicsinek valami fáj s ezt panaszolja, így vigasztalják, a fájó részt megsimogatva:

5. Héle, héle Katzed . . . k,
Pisz morje Frih is alles weg.

*

Ha valamely gyermeknek valamije van és a másik kérdi:

6. Was is des?
És ő feleli: Etwas . . .

Akkor az illető, akinek nem akarta mutatni rendesen, ezt mondja:

Etwas is Katzed . . . k
Nemms in's Maul
Unn láf e weg.

Ha egyik gyermek a másiknak valamit ad és visszakéri, ezt mondja feddőleg:

Schenke, schenke, nimmer gewe.
Finne, finne wider gewe.

Midőn a gyermek már bizonyos különbségeket tud tenni, hibákat fedez fel, ezeknek kifejezést is tud adni: keletkeznek a csufolódó versikék. Leggyakrabban egymás neveit szokták kigunyolni; de nem kimélik sem a felekezeteket, sem a más nemzetiséget, foglalkozást stb., semmit, a mi a gyermek látókörébe esik. E csufolódások, melyek persze telve naivitással, a gyermek saját alkotta rimei.¹⁾

1. Adam, Katzedam.	5. Jakob, Katzekopp.
2. Nikolaus, Fang die Maus,	Éneckl, Protsäckl, Hinne unn vorre Spazérsteckl.
3. Niklós, Lass die Kuh los.	6. Karl, Pradl, Feldsaladl.
4. Andrész, Putterkäs, Macht die alde Weiber pész.	7. Mischko, Mischko dummer, Treib die Gans enunner. Treib se net so ârich weit, Dass se wieder kumme.

¹⁾ 20—24. o.

8. Péder,
Wu stehd er?
Im Stale.
Was schafft er?
De Ross Fuder gewe.
Was noch?
Er kukt im Ross sei' Loch.
(Schaud im Schimmel sei Loch.)
9. Friedrich,
Wie lidrich,
Wie lumpich,
Wie stumpich.
10. Fritz,
Wiriwitz.
Wiriwindmihl
Kartiz
Katholischer Fritz.
11. Tóni, Milóni,
Spitz s Messer,
D . . . fresser.
Kukuk.
12. Matheisz,
Brecht's Eis
Hot er keins
Macht er Eis.
13. Johann
Sch . . . s in die Pann.
Wer kocht's dann?
S Susann.
Wer fress't's dann?
Der Johann.
14. Kätretsch,
Hat's Hemd verplätscht.
15. Liszche, Liszche Tunkeprot,
Schlä dei Mann mim Klumpe
[tôt.
16. Lisabet,
Wú steht dei Pett?
Hinnerem Owe,
Ich sät der's net.
17. Pinai,
Koch die Frei.
Koch se ne net so árich dick,
As dei Mann net drôn vestickt.
18. Gredl in de' Hecke
Morje musch verrecke.
Heit is dei Tág,
Morje werscht pegrab.
19. A molnárt igy csufolják:
Miller-Máler,
Hoseknaller.
Kleiepeiszer.
Hosesch . . . r.
20. A cigányt:
Zigein, Zigein,
Dura, lappa
Flick mei Schlappe
Mit de grosse A . . . bakke.
21. A ráczot:
Rácz, Rácz, magarác,
Buri, buri Bresztovácz
Sedi na kolity,
Gospodári stity.
22. A tótót:
Schlawak, Schlawak,
Hot Feier im Sack.
23. A zsidót:
Jud
Sch . . . sz in di Tut.
24. Judeleché
Was koschten dei Flé?
Sieben, acht Groschen
Sch . . . s der auf die Goschen.
25. Önmagukat igy osztályozzák:
Erste Klass Fratzén,
Zweti Klass Strätzen.
Dritti Klass jungi' Herren.
Vierte Klass alte Bären.

Fü ifte Klass Engl.
Sechste Klass Bengl.
Nachtmohlsänger
F . . . e fänger.

26. Ha játék közben a fiuk a lányokhoz jönnek és viszont, mondják:

Puberotzer, Mäderotzer,
Alle Menscher peinander.

27. Kätl Prätl Oweloch,
Peisz im Hunn sei A . . . ch.

28. Játék közben a kinyert elsőbbséget így osztályozzák:

De Erscht
Kriet die pescht Pér.
De Zwett
Kriet de pescht D . . . k
De Drit
Kriet die pescht Quitt
De Letzsch
Kriet die pescht Quetsch.

A gyermekek elég korán érdeklődnek a természet iránt is. Nagyon szeretik különösen az állatokat personifikálni, de megfigyelik a természeti tüneteményeket is és ebből keletkeznek aztán az állathívogató, hangutánzó, nógató és az égi tüneteményekhez intézett versek is.

Alig tavaszodik, jönnek: a gólya, fecske, kakuk, a szarka. Kimegy a zöldbe, ott találja a csigát, katiczabogarat stb. Mindenikhez van egy-egy mondókája.

A gólyát így üdvözi:

Storke, Storke, Schniwle, Schnawle,
Mit de lange Heugawle.
Flich iwer's Bäckerhaus,
Bring mer e Korb voll Wäcke raus.
Mér éner, dér éner,
Annre Kinner gor kéner.

*

Storke, Storke guder,
Bring mer einen Bruder.
Storke, Storke bester,
Bring mer eine Schwester.¹⁾

A megérkezett, fán vagy telegráfdróton ülő és ficsérékelő fecskét így utánozzák:

¹⁾ V. ö. i. m. 28. o. 42.

Als ich weggefliegen bin,
Waren die Kisten-Kasten voll.
Als ich wieder zurückgekommen war,
Waren die Kisten-Kasten leár, leár.

Midõn a kakukot hallják, ezt mondják:

Kukuk, Kukuk im Reweloch,
Wie viel Jahr lew ich noch?¹⁾

A katiczabogatat ujjukhegyére téve, ezzel a mondókával
nógatják repülésre:

Herrgottvéglcher flieh fort.
Dei Vatter unn Muter zich'n fort.
Sie zich'n de Reche no'.
Unnsuche ihre Sohn.²⁾

A szarkát látva, mondják:

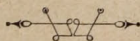
Atzl,
Pojatzl.
Dei Haus prennt,
Die Junge prenne mit.

A békésen mászó csigát így nógatják, hogy szarvait
kidugja:

Schneck, Schneck, Steck' dei 4 Ohre raus
Sunscht werf ich dich iwer Berg unn Thál enaus.³⁾
Schneck, Schneck kumm eraus,
Steck dei grossi Herner raus,
Sunscht werf ich dich in de Grábe,
Dort fresse dich die Rábe⁴⁾
Schnecke, Schnecke kumm eraus!

(Folytatása következik.)

Közli: **Hajnal (Holczmann) Ignác.**

Vegyesek.

Bács-Bodrog Megyei Irodalmi Társaság. 1905. szeptember 10.-én
Zomborban, a városháza kistermében többen összegyültek az irodalomnak
megyéinkbeli munkásai közül s egyhangulag kimondották, hogy irodalmi

¹⁾ 26. o. 14.

²⁾ 25. o. 8—9.

³⁾ 24. o. 2.

⁴⁾ V. ö. i. m. 24. o. 3.

társaságot alakítanak. Ideiglenes elnököt és titkárt választottak, megvitatták a tervezetet, megállapították az alapszabályokat, melyeket a belügyminiszterium 1906. évi április hó 5.-én látott el a jóváhagyási záradékkal. 1906. június 24.-én, a városháza nagytermében történt a társaság megalakulása.¹⁾ A tisztikar s a választmány tagjai a következők lettek.

Elnök: Vértesi Károly. Alelnökök: Rácz Soma Zombor, dr. Milkó Izidor Szabadka, dr. Lemberger Ármin Baja, dr. Rohonyi Gyula Ujvidék, Érdujhelyi Menyhért Zenta. Főtítká: dr. Pataj Sándor. Titká: Prokópy Imre. Könyvtáros: Trecseny Károly. Pénztáros: Zsoldos Benő. Alapénztáros: Türr Antal. Ügyész: dr. Balogh Ernő. Választmány. Helybeliek: Alba Nevis, dr. Donoszlovits Vilmos, dr. Kabos Márton, Latinovits Szaniszló, Megyesi Ferencz, dr. Radványiné Ruttkay Emma. Vidékiek: Dudás Gyula, Evetovics János, Janda Matild, dr. Lovászi Márton, Maison Mihály, dr. Révész Ernő. Számvizsgálók: Jámbor Béla, Pető Lajos, dr. Thim József.

A társulat alapszabályaiból a következőket idézzük:

1. §. A társaság czíme: Bács-Bodrog Megyei Irodalmi Társaság.

2. §. A társaság pecsétje. Köriratban: Bács-Bodrog Megyei Irodalmi Társaság. Középen: 1905.

3. §. Székhelye: Zombor.

4. §. A társaság célja: Bács-Bodrog vármegye és városai szellemi életének emelése és a nemzeti közművelődés elősegítése, egy tisztán irodalmi jellegű társaságnak a magyar irodalom művelésére, pártolására és a magyar társas élet fejlesztésére irányuló működése által.

5. §. E cél elérésének eszközei:

1. Felolvasások tartása Zomborban, Szabadkán, Ujvidéken, Baján, Zentán és esetről-esetre meghatározandó más helyeken. A felolvasó ülések nyilvánosak. (9. §. 2. pontja.)

2. Irodalmi ünnepélyek és társas összejövetelek rendezése. (9. §. 2. pontja.)

3. A társasághoz benyújtandó irodalmi munkák megbírálása. (9. §. 3. pontja.)

4. Évkönyv, értesítő vagy lap kiadása. (9. §. 5. p. és a 10. §. 3. pontja.)

5. Pályadíjak kitűzése. (9. §. 4. pontja.)

6. §. A társaság tagjai:

1. Rendes tagok férfiak és nők, akik a magyar nemzeti irodalom művelése által erre érdemeket szereztek.

¹⁾ Az előzményekre nézve lásd a Bácska 1906. június 26.-i számában: A Bács-Bodrog megyei irodalmi Társaság megalakulása cz. közleményben Vértesi Károly beszédét.

2. Pártoló tagok, akik három évi kötelezettséggel a társaság céljaira évenként 6 koronát fizetnek.

3. Alapító tagok, akik a társaság céljaihoz egyszer s mindenkorra legalább 100 koronával hozzájárulnak.

4. Tiszteletbeli tagok, kiket a társaság közgyűlése a nemzeti köznevelődés terén érdemeikért megválaszt. Ezek, megválasztásukról hivatalos értesítésen kívül okmányt is kapnak.

5. A társaság közgyűlése védnököket is választhat. A tagság megszűnik halálozás, lemondás, törlés által. Tagdíj visszatérítésre nincs igény.

Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára. (Irtá: Iványi István. Szabadka, 1906.) Iványi István kitűnő megyei történészünknek Helynévtárából megjelent a harmadik és negyedik kötet. Ez a nagy tudományos becsű vállalat, melyhez hasonlóval az ország egyetlen vármegyéje sem rendelkezik, már jó régen, 1889-ben indult meg az első kötettel, a második kötet pedig 1895-ben látott napvilágot. Azóta a mű további részének megjelenése szünetelt, mert az érdemes szerző időközben látóképességét a tudomány nagy kárára elvesztette s bár kéziratait a megyei történelmi társulat megszerezte, nem akadt senki, aki azokat feldolgozza vagy kiadja. Legujabban, miután Iványi munkabírását némileg visszanyerte s miután Bács-Bodrog vármegye törvényhatósága a kiadás költségeihez fejedelmi bőkezűséggel hozzájárult, megjelenhetett a harmadik és negyedik kötet.

A Helynévtár harmadik kötete Bács-Bodrog vármegyének több száz helység-, folyó- és határrész-nevét foglalja magában s úgy, mikép az előző kötetek, a rég elpusztult községekre is kiterjeszkedve, betűrendben tárgyalja a helységek történetét s felsorolja az újabb statisztikai adatokat is.

Az írónak rengeteg szorgalmáról, nagy szakértelméről tanuskodik a mű ezen kötete is, mert adatait ezer és ezer oklevélből salig megszámlálható tudományos kutatókból kellett évek hosszú során át merítenie. A kötet előszavában elmondja röviden a mű létrejövetelének fázisait s s köszönetet szavaz, azoknak, akik könyvének megjelenését leginkább előmozdították. Különösen kiemeli a vármegye volt főispánjának, Latinovits Pálnak, Szabadka volt főispánjának, Schmausz Endrének, továbbá a jelenlegi alispánnak, Vojnits Istvánnak pártfogását s elismeréssel adózik azonkívül mindazoknak, akik őt egyben-másban segítették.

A jelenleg létező vagy a múltban létezett helységek ismertetését Ábránfalva-val kezdi és százötvenhárom lapra terjedő kötetét Zsablya községgel zárja be. A szoros betűrendbe foglalt cikkek legelseje mindjárt egy rég eltűnt bács-Bodrog vármegyei községnek emlékét emeli ki a feledés homályából. Csak egyetlen oklevél tartotta fenn emlékezetét Ábránfalva szép

magyar nevű helységnek, de ez is világosan mutatja, hogy a mai u. n. sajkáskerület vidéke a hajdankorban színmagyar lakossággal bírt. A ma már nem létező községek közül e kötetben a következőket ismerteti a szerző: Andrásföldje, Apos-aranyán, Arach, Békavár, Bajfalu, Csőszapa, Falkómar, Gyertyános, Halmos, Haraszi, Ilya, Kökényes, Lak, Mátéháza, Nagyölgy, Petefalva, Pongrácz, Pordanes, Prága, Pusztáegyház, Sáp, Szentandrás, Szentlászló, Szentlélek, Szilvás, Tamásfalva, Tapulcza, Tarján, Tatárrév, Tegfalva, Temérdekegyház, Tepremez, Thad, Thir, Timak, Tizház-szentmárton, Tölgy, Tölgyharaszt, Töttös, Udvard, Udvarnok, Ujfalu, Vajas, Vauna, Váralja, Varasd, Várfalva, Várszeg, Venéczia, Zajol és Zopor.

Ez a hosszú névsor ékesen mutatja, hogy mennyire érdemes Bács-megye történeti földrajzával foglalkozni, mert alig van vidék az országban, mely oly sűrű magyar népességgel bírt volna valaha, mint a mienk. De jött a nagy pusztulás, a török korszak, mely százsámra söpörte el vidékünkön a szebbnél szebb helységeket, a lakosság kipusztult s a feledékenység homálya borult az egykor virágzó tájra.

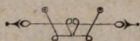
Iványi István megyei kitűnő történetírónk érdeme, hogy Helynévtárának megírása útján a vármegyénk és régi községeink multját borító homály lassankint oszolni kezd s mire művének többi része is napvilágot lát, e vármegye multját és jelenét egyenlő megvilágításban szemlélhetjük e derék munkában, mely egyaránt dicsőségre válik a megyei s az országos szakirodalomnak.

Muhoray.

*

A IV. kötet, 163 lapnyi terjedelemben, folytatása s részben kiegészítése az első három kötetnek. Hangya szorgalommal s a tudós szakavatottságával összegyűjtött és feldolgozott adattára e mű vármegyénk összes volt, meg ma is létező történelmi és földrajzi emlékeinek. A munka még így sem teljes. A szerző előszavából olvassuk, hogy még két kötetre való anyaga van készen s az egész munkát, könnyebb használhatóság czéljából, betűsoros tárgymutató fogja befejezni. A helynévtár I.—IV. kötetének ára 8 korona. Megrendelhető a szerzőnél, Szabadkán. A községek, egyesületek, intézetek, iskolák figyelmét ismételten fölhívjuk e közhasznú tudományos munkára.

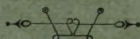
*

TARTALOM.

	Oldal.
Adatok Bács és Bodrog vármegyék peréhez. (Folytatás.)	
Közli: T. K.	59.
Bács-e vagy Zemplén? Irta: Dudás Gyula	72.
Zempléni nemes családok a Bácskában. Irta: Muhoray	74.
A kishegyesi sírmező. (Folytatás.) Közli: Gubitz K.	77.
A torzsaí németek szokásai. (Folytatás.) Közli: Hajnal (Holczmann) Ignác	92.
Vegyesek	101.

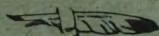
A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

XXII. ÉVFOLYAM. III. és IV. (kettős) FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NANDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1906.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

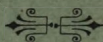
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv. hibás címzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

Alelnök: Latinovits Géza Borsód (u. p. Bácsbokod).

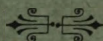
Titkár: Trenesény Károly Zombor.

Másod titkár: dr. Závodszy Levente. Zombor.

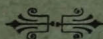
Ügyész: dr. Grüner. Samu Zombor.

Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

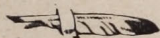

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXII. ÉVFOLYAM. III. és IV. (kettős) FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1906.

I. Napoleon császár háborui és a bácskaiak.)*

Levéltári kutatások alapján írta **Dudás Gyula**.

I.

A magyar nemesség multjában a legszebb vonás az, hogy vérével áldozott hazájának. A honfoglalás óta, majdnem egészen a mohácsi vészig, az uralkodó iránti hűségen kívül csupán erre volt kötelezve s csupán ennek fejében élvezte kiváltságait. Hazai tételes törvényeink az "első századokban e kötelezettséget nem is érintik, olyannyira tudatában volt ennek minden magyar nemes, hogy az erre való figyelmeztetés vagy intés a törvény egyes czikkelyeiben felesleges lett volna. Még a király és nemesség közötti viszonyt szabályozó aranybulla sem intézkedik e tekintetben, a mi világos jele, hogy a nemesség mindenkor hűen teljesítette ebbeli kötelezettségét.

Az Árpád-házi királyok korában nem volt tehát szükség a nemességet a felkelésre törvény által is kötelezni, mert minden nemes csupán veleszületett köteletségének tartá fegyvert fogni, ha az ország s a király veszélyben forog. A vegyes háztól származott fejedelmek korában azonban, midőn az idegen származású nemesség mindinkább felszaporodott, s midőn a gyakori trónváltozások és pártviszályok

*) E mű I.—IV. szakasza már megjelent az Évkönyv 1891 : 159.—173., 1892 : 1 —14. és 109.—128. lapjain „A bácskai nemesség felkelése 1797-ben“ czimen. — Ujra kiadását a szerző óhajára — hogy a folytatólagos szakaszokkal összefüggő egészet alkosson — a társulat választmányja határozta el 1906. augusztus 17.-i gyűlésén. A szerkesztő.

következtében a király és a nemesség közötti viszony többé-kevésbbé meglazult, lassankint szüksége merült fel annak, hogy a magyar nemesség felkelési joga és kötelezettsége törvényileg szabályoztassék. E tekintetben a kezdeményezés Zsigmond királyé, a ki az 1435. évi törvényeiben e tekintetben részletesen intézkedik.¹⁾ Még részletesebben intézkednek e tekintetben a mohácsi vést követő időszakok törvényei, mint az 1545. évi V.-ik, az 1556. évi XX.-ik és XXI.-ik, az 1597. évi II.-ik, az 1609. évi 65.-ik, az 1622. évi XXI., az 1659. évi VII.-ik, az 1662. évi V., VII. és VIII.-ik, az 1681. évi XLVI.-ik czikkelyek, bár ezen időszakban a nemesi felkelés soha sem vétetett oly értelemben igénybe, mint az a mohácsi vész előtt történt. A mohácsi vést követő török hódoltság korszakában ugyanis a nemesség ereje sok tekintetben megtörtött, főleg miután a török birta területeken a nemesség elpusztult, a többi részek nemessége pedig pártokra szakadt. Ily viszonyok között nem csoda, ha a Habsburgok korában, daczára a folytonos küzdelmeknek, a nemesség egyetemes felkelésével sehol sem találkozunk s hogy e korszakban a birodalom és hazánk véderejének zömét a külföldről behozott vagy itthon fogadott zsoldos seregek képezték.

A XVII. században Zrinyi Miklós volt első az országban, ki belátta a magyar hadászat hiányait. „Ne bánts d a magyárt, vagy a török affium elleni orvosság“ czimű kis műve minden tartózkodás nélkül szót emel ellenük.

E századokban a hadászati viszonyoknak átalakulása a létszámában különben is megfogyott s pártokra szakadása által erejében megtört nemességet egészen háttérbe szorította, amit nagyban előmozdított még az is, hogy XIV. Lajos kora óta az állandó hadseregek eszméje mindinkább nagyobb tért hódított. Hazánkban az állandó hadsereget már I. Mátyás király szervezte, de az általa alkotott „fekete“ sereg a nagy

¹⁾ 1435. évi I.—VIII. t. cz.

király halála után nyom nélkül elpusztult. A Habsburgok kora óta a zsoldosok képezték az állandó hadak egy típusát, de a francia cantinrendszerben szervezett állandó hadsereg csak a törökök kiűzetése után létesülhetett. E tekintetben ugyanis III. Károly király intézkedett korszakalkotólag, midőn az ország karai és rendjei által megalkottatta az 1713. évi VIII. törvényczikket. E törvény által az állandó sorkatonaság tartása kimondatott s elrendeltetett, hogy a francia cantinrendszer, a provinczialis hadfogadó kerületek megalakításával életbe léptettessék.

E fontos törvény létrejöveteletől kezdve, miután a nemzet az állandó hadsereg eltartására szükséges subsidiumokat is megajánlotta, a nemesség felkelési kötelezettsége önként háttérbe vonult s el lehet mondani, hogy ettőlfogva kiváltságai is nagyban meginogtak. A nehéz idők azonban, melyek a Mária Terézia királynő trónraléptével az osztrák örökösödési háborúk képeben csakhamar beköszöntöttek, ismét előtérbe juttatták a nemesség régi köteletségének megvalósítását s a történelem kénytelen elismerni, hogy az 1741. évi felkelés, mely a számtalan ellenség által fenyegetett trón megmentésével s a birodalmi belbéke teljes helyreállításával ért véget, egyike volt nemcsak a magyar nemesség legszebb szereplésének, hanem az alattvalói hűség, a fejedelem és trón iránt való ragaszkodás legékesebben szóló világhistóriai jelenségének is.

A múlt században a nemesség felkelésének utolsó szabályozását az 1741. évi XIII. törvényczikkben találjuk, mely végérvényes intézkedésnek tekinthető egészen azon időig, mignem a rendi kiváltságok teljes eltörlésével a nemesség felkelési kötelezettsége is 1848-ban önként meg nem szűnt.

A magyar nemességnek, mint országos fegyveres hadercőnek, utolsó s nem dicstelen szereplése a múlt század végére s a jelen század elejére, vagyis azon időszakba esik, midőn a francia forradalom és I. Napoleon újra veszélylyel

fenyegették uralkodónkat, a birodalmat és hazánkat. A francia háboruk Ausztria és a francia köztársaság között I. Ferencz királynak 1792. évi ápril 20.-iki hadüzenetével kezdődtek, melyek ettől fogva német és olasz földön változó szerencsével folytak mindaddig, mignem 1796-ban az itáliai hadsereg vezérletével Bonaparte Napoleon bizatott meg, aki csakhamar minden vonalon győzelmesen harczolt a német s magyar seregek ellen, s Wurmser és Alvinczy tábornagyokat a felső-itáliai területekről kiszorítva, egész Lombardiát elfoglalta, Mantuát bevette s az u. n. cisalpini köztársaságot megalakítván, a további előnyomulástól csupán az tartotta még vissza, hogy a rajnai francia hadtestek Moreau és Jourdan tábornok alatt Károly főh. seregeivel szemben vereséget szenvedtek.

II.

A hazánkat fenyegető veszély közeledtének hírére I. Ferencz király 1796. évi nov. 6.-ára Pozsonyba országgyűlést hirdetett, melyen 50000 ujonc, 10000 ló s az egész hadak élelmének megajánlása után az esetre, ha az ellenséget legyőzni és békére kényszeríteni nem lehetne, a nemesség felkelése kimondatott. Az országgyűlés decz. 10.-én oszlott szét, miközben a háboru olaszföldön szakadatlanul folyt. A birodalmi hadak vezérletét e részen most Károly főh. vette át, de mielőtt ez a megfogott s elbátortalanodott hadak romjaiból s a mindenfelől hevenyében összeszedett ujoncokból egy erős sereget alkothatott volna, Napoleon több győzelem után Gradiskát, Triesztet, utóbb Laibachot és Klagenfurtot is elfoglalta. De ámbár Bécs is remegni kezdett, egész bátorságban mindazáltal Napoleon sem volt győztes hadaival. Tirolban az osztrák sasnak kezdett szolgálni a szerencse; az olasz tartományok titkon felkelni készültek; a német tartományokban a nép tömegesen ragadt fegyvert; hazánkban pedig az ujoncok nagy gyorsasággal szedettek és küldettek a táborba, mely ennek következtében naponkint szaporodott. Napoleon látván, hogy hada

veszélyben forog, a mindinkább erősödő ellenséges tömegektől körülvéttetve, márcz. 31.-én Károly főherczegnek békét ajánlott. Az alkudozások azután meg is kezdettek ugyan, hogy azonban a békét jobb feltételek alatt lehessen megkötni, vagy ha az nem sikerülne, az ellenségnek nagyobb haderőt vetni ellenében, Ferencz király, a magyar nemességet ápril 8.-án fölkelésre szólította.

A felkelő nemesség vezérletével ősi szokás szerint az ország főkapitánya, a nádor, József főh. bizatott meg, egyuttal a dunáninni kerület nemességének vezetésével, mint kerületi vezér, gróf Pálffy Miklós tábornok, a dunántuli kerületben hg. Eszterházy Miklós, a tiszáninni kerületben br. Mészáros János tábornok, a tiszántuli kerületben pedig br. Splényi Gábor tábornok és horvát bán bizatott meg, ki mellé öreg korára való tekintetből még gróf Pejacevits Antal tábornok rendeltetett. Ezen kerületi vezérek feladata volt a vármegyei törvényhatóságokkal érintkezésbe lépve, a felkelést szervezni, mindennel ellátni és azt hadban vezérelni vagy az események változtával leszállítani. Ugyanezen országgyűlés intézkedett arról is, hogy a nemesi felkelő seregek az illető vármegyék zászlai alatt fognak kiállittatni, jogában állván a vármegyéknek a felkelő nemességet csapatokra osztani és a csapatok számára az 1545. évi XX. t. cz.-ben biztosított jog alapján megfelelő számú tiszteket választani.

Bács-Bodrog vármegye az országgyűlés ezen határozatáról gróf Pálffy Károly kir. kancellárnak 1797. ápril 11.-én kelt átirata folytán értesült,¹⁾ amelylyel egyidejűleg érkezett a királyi rendelet is, a melyben I. Ferencz király a vármegyét az általános készülődésre és a kerületi tábornokokkal való érintkezésre hívja fel.²⁾ A kerületi tábornok gróf Pálffy Miklós azonban már ápril 13.-án kelt levelével tudatta a vármegyével, hogy ő felsége utasítása folytán szék-

¹⁾ Eredetije Bács-Bodrog m. levéltárában.

²⁾ Másolata ugyanott.

helyét Pozsonyban elfoglalta s kérte a vármegyét, hogy az ezen ügyben tartandó közgyűlés határnapjáról őt értesitse, szándéka lévén, ha az ügyek úgy kívánják, arra személyesen is megjeleni. A vármegye karai és rendjei ezek folytán április^{19.}19.-ére Zomborba közgyűlést hirdettek, mely Ürményi József főispán elnöklete alatt nyílt meg. A vármegyei karok és rendek előtt először is a királyi resolutio s aztán Pálffy tábornok levele olvastatott fel, melynek tudomásul vétele után a következő lelkes határozat hozatott:

„Midőn az erejében elbizott és némely győzelmektől felfuvalkodott ellenségnek az ország széleihez való közelítése a hazát veszedelembé teszi, erre való nézve ezen vármegyének minden Statusai és Rendei, mint elhunyt őseik dicső példájuk hiv követői, a megyebeli minden renden való karok a törvény szerint való generalis Insurrectiójához és a haza, a fejedelemség és a constitutiónak védelme végett a Mars mezejére való kikelésre buzgó készségüket nyilvánvalóképen azonnal kijelentették és tüstént a méltóságos főispán urnak ő excellentiájának elnöklete alatt egy számos deputációt a végre rendeltek, hogy az insurgens karok miképen leendő hozzájárulásokat meghatározza, ehez pedig a következők kinevezettek, ugymint: Ödrys András ord. és borsódi Latinovics Táté subs. vicze-ispánok, ürményi Ürményi Mihály kir. tanácsos és Caalis administrator, varbói Kruspér Antal kir. tanácsos, a papirend részéről Szlatkovics Máté zombori plébános és táblabíró, borsódi Latinovics József és bajsai Vojnics Salamon táblabírák, Márffy Leopold főnótárius, Piukovics Simon g. perceptor, bajsai Vojnics Sebestyén, Szalay Péter, Polyák József és borsódi Latinovics József főszolgabírák, B. Bernyakovics Antal, Cseh Antal és Zákó Demeter a megyebeli földesuradalmak és kir. városok ugymint a tiszabeli Districtusok küldöttei. Ezen deputáció a reájuk bízott munkát elvégezvén, az a megyebeli karoknak és nemcsak a járásbeli szolgabírák által azonnal tudokra adatni fog a végett, hogy kiki magát ahoz alkal-

maztatni tudhassa. Hogy pedig az Insurrectionának teljes módja és mivoltja illendőképen organizáltathasson, tetszett a Statusok és Rendeknek a közelítő május hónapnak 3-ik napjára ismét grális gyülekezetet rendelni, melyben az Insurrectionóra nézve szükséges egyéb rendelkezések megtételni fognak, mindezekről a felséges kir. hg. Nádorispány ur és Pálffy Miklós districtualis generális önágyasága azonnal tudósíttatni és az utóbbi a jövő gyűlésre invitáltatni fog.¹⁾

Ezen hazafias határozatok meghozatala után a közgyűlés a folyó ügyeket is letárgyalván, csakhamar eloszlott, s ezután nyomban április 21.-én az insurrectionális bizottság kezdte meg munkásságát. A bizottság munkálatai alapjául gr. Pálffy Miklós utasításait és azon végzéseket vette alapul, miket ugyancsak a nevezett tábornok közlése szerint Pozsony vármegye e tekintetben hozott.²⁾ E munkálat mint azt a rendek elhatározták, az 1797. évi május 3.-án tartott közgyűlésben terjesztettek elő, mely közgyűlés szintén Zomborban Ürményi főispán elnöklete alatt nyílt meg. A bizottság 25 pontba foglalta össze munkálatai eredményét, mely a következő:

1. Összeíratott a személyes felkelésre képes nemesség, mely számra nézve 121-nek találtatott.

2. A földes urakra nézve javasolja a bizottság, hogy azok minden nádori porta után teljes felszereléssel és élelmezéssel egy-egy lovast állítanak.

3. A három szab. kir. város, Szabadka, Zombor és Ujvidék a maga nevében egy-egy személyes fölkelőt s azon kívül úgy mint az uradalmak, minden nádori porta után egy-egy lovast állítson.

4. A lelkészek törvényeink szerint ugyan felkelésre nincsenek kötelezve, de a vármegye reményli, hogy hazafias áldozatot ez alkalommal is hoznak. Ép azért javasoltatik, hogy a kath. plébániák egyetemlegesen 12 lovast állítsanak

¹⁾ Prothocollum J. Cottus Bachiensis de anno 1797. Bács-Bodrog vármegye Ivt. r.

²⁾ Gr. Pálffy M. levelei, ápr. 21. és 27.-ről. U. o.

ki, s azonkívül a kalocsai érsek felkérendő, hogy Ross István zentai plébánosnak engedje meg, hogy a felkelő sereg tábori lelkésze lehessen.

5. A gör. kel. és protestans lelkészségek az előző pontot vegyék irányadóul.

6. A privilegiális és contractuális vármegyei községek minden 80 sessio föld után állítsanak egy-egy lovast.

7. A vármegye lakosai közül, a ki erre képes, bár kötelezve nincs, önként csatlakozhatik a sereghez.

8. A vármegye hatósága annak idején intézkedjék az iránt, hogy a hadban kitünt felkelők a trón részéről érdemük szerint jutalmaztassanak.

9. A felkelő sereg egyenruhája kék nadrág, mellény, attila és mentéből álljon, ez utóbbi fekete báránybőr prémmel, csizma és fehér-kék zsinórral, rózsával és vitézkötéssel ellátott csákó egészítse ezt ki. A fegyverzetet kard, egy pisztoly tarsolylyal és csákány képezze.

10. A hadi felszereléshez sátrak, élelem és podgyász szállító kocsik, gyógy- és kórtári szerek, nemkülönben a trombitások, felügyelők és kovácsokra van szükség, ezek költségeire tábori hadi pénztár állítandó.

11. Ezen költségek fedezésére adjon a kalocsai érsek tizedjövedelméből és a szab. kir. városok az ő jövedelmökből 100 frt után 2 frtot, s járuljanak ehhez a személyesen fel nem kelő tisztviselők és kereskedők annyival, amennyivel az országgyűlési subsidiumokhoz szoktak, a birtok nélküli nemesek és akik egy lovast állítanak, e fizetés alól felmentendők.

12. Amennyiben a vármegye közönsége a hadat sátrakkal, szekerekkel, tábori ágyakkal stb. ellátni képes nem lenne, ez iránt a kerületi biztossággal kell érintkezésbe lépni.

13. Az orvosok, ápolók, gyógyszerek tekintetében a megyei főorvos e közgyűlésen javaslatot tesz.

14. A sereg vezérlete és vezetése ügyében javasoltatik,

hogy a főkapitányi állásra alkalmas katonai képzettségű egyént a vármegye kormánya a nádortól kérjen, a többi tisztek pedig a közgyűlés által lesznek választandók.

15. Az élelmi szerek árszabályára nézve az előző közgyűlés végzése legyen irányadó.

16. A seregnek tovaköltözése szempontjából a járási szolgabírák utasítandók, hogy az utak és átkelési eszközök jókarban legyenek, kellő mennyiségű liszt, zab, szalma és széna készenlétben tartassék, nevezetesen a vármegyében 37180 dicát véve alapul, minden dica után $\frac{3}{8}$ -ad mérő zab és ugyanannyi kukoricza vagy liszt legyen készenlétben, ami kitesz 13942 mérő zabot és kukoriczát, ezenkívül minden dica után 3 adag széna és 3 adag szalma gyűjtendő össze. Javasoltatik egyuttal, hogy a vármegye közpénztára terhére vétessék néhány ezer mérő zab, hogy ha hiány mutatkoznék, azt abból pótolni lehessen.

17. A vármegyei szállásoló helyek, valamint a nyilvános kaszárnyák, amennyiben szükséges, kijavíttassanak és kitisztogattassanak.

18. A szolgabíróságok útján meghirdetendő, hogy a mészárszékekben jó husok, a korcsmákban jó italok méreszenek ki.

19. Meghirdetendő továbbá az is, hogy a kereskedők üzleteikben áruszereket kellő mennyiségben tartsanak készenlétben.

20. Végre meghirdetendő, hogy a lakosság, ha annak ideje elkövetkezik, kellő mennyiségű zsupszalmát gyűjtsön össze.

21. Tüzifa Bácsban és Zomborban nagy mennyiségben legyen.

22. Az országutak, hidak és töltések, amennyiben kívánatos, javítandók és folyton jókarban tartandók.

23. A nyilvános átkelő helyeken kellő számú révészek a hajótulajdonosok által állítandók.

24. A községekben a szolgabírák intézkedjenek, hogy mindenütt elegendő szállításra alkalmas jármű legyen.

25. A felkelő sereg 3 csapata közül gyakorló hely gyanánt az I-ső részére Szabadka, a II-ik részére Baja, a III-ik részére Zombor jelöltetik ki, az összpontosulás helye pedig Szabadka.¹⁾

Az insurrectionális bizottság ezen javaslata felolvasás után egész terjedelmében változatlanul elfogadtatván, béműtatta a bizottság a személyes felkelésre köteles 121 nemes egyénnek s a nádori porták arányában kiállítandó lovasok lajstromát. E szerint a vármegye nemessége sorából a következő nemes felkelőkkel találkozunk:

Földesurak: gr. Hadik Károly, gr. Hadik János, gr. Hadik András, Kolonics László kalocsai érsek, Latinovics János kir. tanácsos, id. Latinovics József törv. ülnök, ifj. Latinovics József törv. ülnök, özv. Latinovics Lőrinczné, Latinovics Thádé II-od alispán, Latinovics József szolgabíró, Latinovics Miklós törv. ülnök, Latinovics Péter, Latinovics Tamás, özv. Latinovics Bertalanné, Latinovics Péter.

Kulpin községből: Sztratimirovits István gör. kel. érsek, Sztratimirovits János, br. Bernyákovics Antal, Odry András alispán, Sztratimirovits Dániel.

Novoszelo községből: Cseh Antal.

Bajsáról: Vojnics Lukács, Vojnics Salamon, Vojnics Simon, Vojnics Illés, Vojnics Mátyás, Vojnics András, Vojnics Sándor, Vojnics Mihály, Zákó Döme.

Roglaticzáról: Pilaszánovits György, Pilaszánovits István, Pilaszánovits Fülöp, Kászonyi Ferencz, Császárnándor.

Szireghről: Joanovics János bácsi püspök.

Rasztináról: Rédl Ferencz udv. tanácsos, Csejtey Antal örökösei, Csejtey Imre örökösei, Csejtey Pál örökösei.

Matheovicsről: Piukovics Fülöp, Piukovics Hieronym,

¹⁾ Prothocoll. J. Cottus Bach. 1797. U. o.

Piukovics Antal, Piukovics József, Piukovics Károly, Piukovics György, Piukovics Damian.

Martonosról: Eremity Márton.

Kanizsáról: Nintyevity János, Csanády János,

Zentáról: Baderlicza György, Branovaesky Mihály, Thésity György.

Adáról: Dudvarszky Péter.

Moholyról: Karakasevity István.

Földvállról: Vojnovics Antal.

Szt.-Tamásról: Radisics Simon, Nikolics Simon.

Kun-Bajáról: Antunovics Jakab, Antunovics Ádám, Szucsits Illés, Gugánovics Pál.

Birtok nélküli nemesek: Mészáros János, Adamovits Antal, Kardos György, Csernyánszky József, Zsámbockréthy Sándor, Volarich János, Stverteczky Károly, Nemesmiliticsi birtoktalan nemesek 12-en, Különböző községbeli nemesek 8-at, Markovics Albert, Hatos József, Kiss József, Polyák Péter, Parcsetics Miklós, Stverteczky Mihály, Stverteczky Ferencz, Stverteczky Döme, Sztanisavlyevits Döme, Miroszavlyevits Száva, Divan Koszta, Verzár György, Rudics Mátyás, Vojnics Imre, Percsity Damián, Vukovics Hieronym, Szabadkai birtoktalan nemesek 2-öt, Szucsich János, Markovics Mátyás, Jovánsszky Simon, Kalapáti Mihály, Csokics Jakab, Ürményi Mihály kam. administrator, Márffy Lipót főjegyző, Kruspér Antal kir. tanácsos, Gombos Ferencz, Gombos Ignác, Kovács György.

Szab. kir. városok: Szabadka, Zombor, Ujvidék.¹⁾ (Összesen 121.)

A nádori porták szerint kiállítandó felkelő lovasság a következőleg osztatott fel:²⁾

Zombori kincstári uradalom 63, bajai 9, Futtaki 6, bácsi 3^{1/5}, bajsai ¹/₉, kulpini ¹/₁₀, novoszelói 1¹/₂, madarasi 1¹/₂,

1) Proth. J. C. Bach. 1797. U. o.

2) Eredetije Bács-B. vm. ltr.

tiszai kor. kerületi 27^{1/8}, szabadkai 16, zombori 13 és ujvidéki kincstári uradalom 10; összesen 151, vagyis a személyes felkelőket s a porták után adandó felkelőket összevéve, a nemesi had 272 emberből állt, melyhez a községek lovasai, az önkéntesek és az egyházi jutalék is járult. A közgyűlés folyamán a fentebbi lajstromok bemutatása s elfogadása után tárgyalás alá vétetett a kalocsai érsek amaz átirata, melyben a róm. kath. plébániák után a felkelő nemességhez összesen 7 lovast megajánl. A bizottság, mint a fentebb ismertetett javaslat 4. pontja mutatja a kath. lelkészségek részéről 12 lovast kívánt s e javaslatához a közgyűlés az érsek propositiója daczára hozzájárult, kimondván, hogy ennek jóváhagyását egyrészt a plébánosok dus javadalma, másrészt a haza veszedelmének nagyságára való tekintettel az érsektől bizvást várja. A lelkészségek által kiállítandó lovasok repartitioja nyomban meg is történt a következőleg:¹⁾

2 lovast állítanak:

Banics István bajai, Klinovszky Mátyás baracscai, Horváth Mihály monostori, Potegics József béregghi, Blovszky András csataaljai, Farkas János dautovai, Lédl Jakab gákovai, Szentivánszky Miksa garai, Pauli György kolluthi, Diviakovics Mihály krusevlyai, Piukovics János szántovai és Németh János vaskuti plébánosok.

3 lovast állítanak:

Prukker Ádám apatini, Ujvári Dávid bezdáni, Nögelin Ferencz bresztováci, Olasz József kupuszinai, Mihajlevits Pál monostorszegi, Toubaiser József filippovai, Miller Ferencz priglevicz-szt-iváni, Villov István szóntai, Rósa János veprováci, Szlatkovics Máté zombori és Némethy János doroszlói plébánosok.

2 lovast állítanak:

Gatlevics Ferencz bácsi, Chalupkai Ferencz bácsujfalusi,

¹⁾ Eredetije Bács-B. vm. ltr.

Szilveszter hódsgáhi, Szucsics Pál karavukovai, Korzsinek Mihajlevits Fülöp bogyáni, Pinka Mihály bogojevói, Valter József novoszelói, Filkó József parabutyi, Zsuffa Mátyás plávnai és Martinovics György ráczmiliticsi plébánosok.

2 lovast állítanak:

Kuluncsics György almási, Csabicsovszky György bikityi, Petrovics András borsódi, Bosnyák József csávolyi, Lovass Imre jankováci, Körmendy István madarasi, Lukits János szabadkai, Szlukovényi Márton mélykúti, Darázs Antal felső-szt-iványi és Kiss György tataházi plébánosok.

1 lovast állítanak:

Kasztner József bukini, Vojnics Béla futtaki, Vieland Mihály gajdobrai, Thexegut Venczel ujvidéki, Gáll Elzeár ókéri, Saffár József temerini, Agermann János titeli és Theung Gáspár palánkai plébánosok.

1 lovast állítanak:

Czervusz János topolyai, Millen János bajmoki, Bartalovics Urbán bajsai, Stajer János csantavéri, Torner Ferencz csonoplyai, Tirianszky Imre hegyesi, Grumbér János kernyai, Nagy Antal kulai, Bosnyák György nemesmiliticsi, Rozsits Frigyes sztanisicsi és Fudács János szivácsi plébánosok.

1 lovast állítanak:

Kovács János ókanizsai, Szudrics János adai, Csaby Mihály óbecsei, Szalay Miklós martonosi, Kondray Ferencz petrovoszeli, Rozs István zentai és Csupor Mihály szenttamási plébánosok.

Ezen repartitio megtörténte után ugyanezen gyűlés feladata volt még a felkelő nemesség tisztikarának megválasztása, ami a tiszti állásokra önként jelentkező vármegyei nemes urak soraiból történt. Előbb azonban megállapodás jött létre, hogy a felkelő nemesség három cohors-ra, vagyis csapatra osztandó s e három csapat mindegyikében

1 kapitányi, 1 főhadnagyi, 1 alhadnagyi és mindhárom csapat számára közösen egy zászlótartói tiszti állás legyen. A nyomban megejtett választás eredményeként a következők nyertek tiszti állást:

Az I-ső csapatnál: Kapitány: Vojnics Salamon, főhadnagy: Piukovics Benedek, alhadnagy: Szucsich Boldizsár, zászlótartó: Latinovics Albert.

A II-ik csapatnál: Kapitány: Köröskényi Mihály, főhadnagy: Sztratimirovits János, alhadnagy: Dancs Márton.

A III-ik csapatnál: Kapitány: Vojnics József, főhadnagy: Rudics Antal, alhadnagy: Antunovits István.

E választások után előterjesztetett a vármegyei zsidóság ajánlata, mely szerint a nemesség iránt való tisztelete jeléül az insurrectio költségeire, a meddig a háboru tart, évenként 400 frt segélylyel járul s ebből az összeg felét azonnal lefizeti. A közgyűlés oly megjegyzéssel vevé tudomásul a vármegyei zsidóság ezen hazafias ajánlatát, hogy ezen tette által a nemességet maga iránt nagyon lekötelezte.

Végül a közgyűlés az iránt intézkedett, hogy a felkelés körül teljesítendő sürgős teendők végzésére egy állandó bizottságot küldött ki. E bizottság tagjai lettek: Odry András alispán, Márffy Lipót főjegyző, Kruspér Antal kir. tanácsos, Latinovics Miklós, Kászonyi Ferencz, Rudics Máté, Gombos Ferencz táblabírák, egy főszolgabíró és egy esküdt.¹⁾

Az 1797. évi május 3.-án tartott közgyűlés eloszlása után a kiküldött állandó bizottság azonnal megkezdte működését. Első ülését már május 4.-én tartotta Odry alispán elnöklete alatt, melyre a tiszai koronai kerület részéről Köröskényi Mihály districtusi kapitány, a kir. kamara részéről pedig Ürményi Mihály kamarai administrator és Mészáros János tábori biztos is megjelent. A bizottság először is a vármegyei privilegialis és contractuális községek által minden

¹⁾ Proth. J. Cottus Bach. 1797. U. o.

80 sessio föld után kiállítandó felkelők szétoztásának ügyét vette tárgyalás alá s erre nézve azon megállapodás történt, hogy a vármegye 4 járása közül a felső járás 45, a középjáras 50, az alsó járás 45, a tiszai járás 20, végre a tiszai koronai kerület 36 lovast állít teljes felszereléssel, a mi összesen 196 főnyi seregrészt tett ki.

A tiszai koronai districtus jelen volt képviselője a kerületre történt kivetés ügyében ez ülés folyamán kérdést emelt az iránt, vajjon az itt rá kivetett 36 lovas költségeit maga a kerület vagy a kerület földesura a kir. kamara, avagy mindketten közösen viseljék-e? Megjegyezte egyuttal, hogy mivel a kir. kamara a kerületi földektől urasági jövedelmet húz, azt véli, hogy ezen insurrectionális költségeket is ő tartozik fedezni. Mire a szintén jelenlevő kemarai administrator, Ürményi, kijelentvén, hogy a koronai kerület királyi privilegiumánál fogva az insurrectio költségeinek viselésére kötelezve van, ennélfogva a bizottság kimondta, hogy e kötelesség a kerületet terheli.

Elhatározta a bizottság ez ülés folyamán, hogy a járási szolgabírák utasíttassanak a felkelők összeírására, a lovak és egyéb szükségletek összeszerzésére akként, hogy a felkelő katonaság május 15.-ére már rendben, s ekként az összpontosításra s a felettök tartandó szemlére készen legyen.

Folytatólag Mészáros János tábori biztos a sereg fizetése, élelmezése és fentartása érdekében a következő előterjesztéseket tette:

1. Az insurrectionális költség a vármegye egyedei között osztassék szét és az előirányzat neki kiadassék.

2. Vajjon az uradalmaktól járó díjak május 15.-étől fogva beszedhetők-e?

3. A katonaság és a tisztikar fizetése mely időtől kezdődik? És mi lesz a tisztek és nem tisztek fizetése?

4. A fizetések kinek kezeihez történnek és mennyi időre, továbbá kinek a nyugtájára?

5. A legénység és lovak élelme naponkint kinek a nyugtájára szolgáltatassék ki és mekkora legyen egy-egy portió?

6. Legyen-e minden csapatnál egy-egy oly biztos, a ki a személyi fizetéseket teljesíti s a ki a napi élelem kiszolgáltatására felügyel?

7. Vagy még csupán két csapatbiztosi állás szerveztessék, akik a tábori biztosnak segédkeznek és annak alája vannak rendelve?

8. Vajjon a katonai felszerelések és sátrak a hadipénztárból szerzendők-e be, és ugy az ezekre, mint a katonaság fizetésére szükséges összeget ki szolgáltatja át a tábori pénztárnak?

9. Vajjon sátrak minden tiszt számára külön legyenek-e, és a legénység sátrai hány személyre legyenek rendelve?

10. A tábori pénztár számára koci, láda és irószerek legyenek, továbbá annak őrizetére egy katona álljon.

11. Vajjon, ha az egész felkelő sereg utnak indul, a hadi biztosnak a pénztárral előbb kell indulnia?

E tizenegy pontra nézve a bizottság sorrendben a következőleg határozott:

az 1. pontra nézve: a kívánt felosztás hiteles alakban ki fog adatni;

a 2. pontra nézve: a felkelési költségek felerésze máj. 15.-ig, másik fele pedig jun. 1.-ig beszédendő. A vármegyei pénztár pedig utasítatik, hogy a hadi biztosnak előlegképen 1200 frtot utalványozzon;

a 3. pontra nézve: a végleges megállapodás a kerületi tábornok megérkeztéig elhalasztatik;

a 4. pontra nézve: hogy a fizetések mennyi időre előlegeztetnek, ennek eldöntése a kerületi tábornok megérkeztéig eldöntetlenül hagyatik; egyébként a fizetések egy

tiszt jelenlétében az őrmesterek kezeihez és a csapatkapitány nyugtájára történjenek ;

az 5. pontra nézve: a legénység és lovak élelmét a kapitányok nyugtatják; hogy a portiók mekkorák legyenek, annak megállapítása a kerületi tábornok lejöveteléig elhalasztatik ;

a 6. pontra nézve: a személyi fizetések teljesítése és az élelem kiszolgáltatása az őrmesterek kötelessége legyen ;

a 7. pontra nézve: a tábori biztos segítségére minden csapatnál egy-egy csapat-biztosi állás szerveztetik s erre a bizottság Bük Gábor, Aszaly Ferencz és Huberth Mátyás urakat nevezi ki ;

a 8. pontra nézve: a tábori biztos megbizatik, hogy szerezzon be 400 lovasra való ruhaposztót, (nadrág-, mellény-, attila-, köpeny- és mentére) csákót, lábbelit, pisztolyt, kardot, tarsolyt, patrontást, fa-nyerget, zablyát, kantárt és pisztolytartókat, nemkülönben 100 lóra minden lovasszerszámot ;

a 9. pontra nézve: a sátrak beszerzése a kerületi tábornok megérkezéig elhalasztandó ;

a 10. pontra nézve: a tábori pénztár őrizetére és ellátására vonatkozó előterjesztés jóváhagyatik ;

a 11. pontra nézve: a tábori biztos az insurgens csapatokkal együtt induljon.

Ekként a tábori biztossági ügyek elintéztetvén, áttért a bizottság a vármegyei főorvos Gellei Mihálynak egészségügyi javaslatára, mely egész terjedelmében elfogadtatott. Kimondta egyuttal a bizottság, hogy az orvosi javaslat ama része, mely az insurgensek egészségügyi magatartására és fegyelmezésére vonatkozik, annak idején a csapatokkal közölni fog, a mi pedig a gyógyszereket illeti, azok beszerzése elrendeltetett.

Végül a trombitások, ácsok, kovácsok és lovászok fel-

fogadását a bizottság a csapat-kapitányokra bizni határozta és azzal eloszlott.¹⁾

III.

Mialatt Bács-Bodrogh vármegye közgyűlése s az általa kiküldött állandó bizottság üléseiben, mint láttuk, végzést végzésre hozott; s mialatt az insurrectio mozgalmi vármegyénk területén mind nagyobb és nagyobb arányokat öltöttek; a közben egyszerre békehirek érkeztek az ország határától nem messze folyó küzdelmek színhelyéről. A francziák ugyanis feltartóztathatlanul nyomultak az örökös tartományokba s mint már fentebb említők, Napoleon előbb Triesztet, Gradiskát, utóbb már Laibachot és Klagenfurtot is elfoglalta, s az osztrák birodalmi kormány nem látott más expedienst a közveszély elhárítására, mint a Napoleonnal való megbékélést. A békeajánlat csakugyan megtörtént s mint látni fogjuk, a győztes francziák roppant vesztegeik érzetében egyrészt s a békében felajánlott feltételek kedvező volta miatt másrészt, hajlandóknak mutatkoztak a fegyverszünet megkötésére, mi ideiglenesen ápr. 23.-án meg is történt. Május hó elején azonban a béke még mindig nem volt véglegesen megkötve, s mivel a királyi udvar attól tartott, hogy a békehirek apasztani fogják a nemesi felkelés szervezése körül eddig tapasztalt buzgalmat, I. Ferencz király május 1.-én leiratot intézett a vármegyékhez, melyben a békehirekkel szemben inti a nemességet, hogy a fölkelési munkálatokat sürgősen folytassa s a seregek készenlétben vonuljanak kijelölt állomásaikra. A bácsmegyei állandó bizottság e leirat folytán május 9.-én Baján gyűlt össze Odry András alispán elnöklete alatt, hol a kir. leirat tartalmának tudomásul vétele után a felkelés gyors keresztülvitele érdekében több intézkedés tétetett. Mindenekelőtt megállapította a legénység és tisztek évi fizetését és eltartási költségeit. Egy lovasnak évi eltartási költ-

¹⁾ Eredeti jkönyv Bács-B. vm. lvltr.

sége 119 frt 16 kr-ban előirányoztatott, melybe a következő tételek foglaltattak:

Napi zsold 10 krjával	365 napra	60·50	kr.,
kenyér	2 „	365 „	12·10 kr.,
lő-élelem	6 „	365 „	36·30 kr.,
szolga-dij egész évre			6·05 kr.,
pisztoly-javításra			—·16 kr.,
ruha-javításra			—·34½kr.,
lábbeli javításra			—·56 kr.,
hadiszerek jókarbantartására			—·31 kr.,
gyógyszerekre			—·45 kr.,
lő-ápolásra			—·18½kr.

Ezen díjak fele részének beszédésével most a járási szolgabírák akként bizattak meg, hogy a kellő összeg május 23.-ára a hadi pénztárba okvetlenül befolyjon. Utasítottak egyuttal a hadi biztos, hogy a vármegye által rendelkezésre bocsátott előlegből Pesten a sereg részére ruhát és felszerelést vásároljon, előirányoztatván egy-egy legény ruházatára és lő-felszerelésére 52 frt 30 kr., egy pár pisztolyra pedig 7 frt 30 kr., vagyis összesen 60 frt. Ezen összegnek visszatérítése érdekében a községek és birtokosok megkeresendők s tőlük azonnal beszédendő. Intézkedett egyuttal a bizottság, hogy azon időtartamra, míg Mészáros tábori biztos a hadiszerek és ruházat beszerzése végett bizonytalan ideig Pesten tartózkodik, a megyei házipénztár adjon néhány száz forintot a csapatkapitányoknak a szükséges költségek fedezésére. A csapatok összegyűjtésére nézve oly intézkedés tétetett, hogy a Vojnics József kapitány vezetése alatt álló cohors Baján, a Vojnics Salamon kapitány vezetése alatt állók Szabadkán, a Köröskényi Mihály vezetése alattiak Zomborban gyülekezzenek. Ezzel egyidejűleg utasítottak a szolgabírák, hogy a gyülekezési városokban egyenkint 750 pozsonyi mérő zabot, 6000 adag szénát és 2000 adag szalmát rendeljenek, élelemlről,

istállókról, világítás és egyéb szerelvényekről gondoskod-
janak.¹⁾

A tiszti fizetések végül a következőleg állapítottak meg
egy hórá:²⁾

a főparancsnok fizetése pénzben	104	frt	59	kr.	természetben	6	ember	10	ló-adag,
a kapitány	84	„	20	„	„	3	„	6	„
a főhadnagy	37	„	32	„	„	2	„	4	„
az alhadnagy	31	„	48 ¹ / ₂	„	„	2	„	4	„
a zászlótartó	—	„	30	„	„	1	„	1	„
az őrmester	—	„	30	„	„	1	„	1	„
a futár	15	„	—	„	„	1	„	1	„
az orvos	15	„	—	„	„	1	„	1	„
a trombitás	15	„	—	„	„	1	„	1	„
a börtönőr	26	„	20	„	„	2	„	3	„
a hadsegéd	27	„	40 ¹ / ₄	„	„	2	„	3	„
az auditor	36	„	40	„	„	2	„	3	„
a lelkész	21	„	59 ⁶ / ₈	„	„	2	„	3	„
a kovács	9	„	—	„	„	1	„	1	„
a lovász	9	„	—	„	„	1	„	1	„
a káplár	—	„	20	„	„	1	„	1	„

A bizottság ezen intézkedéseket megtéve, ismét elna-
polta üléseit, várván a kiadott határozatok gyors végrehajtását.

E közben történt, hogy jun. 2-án a király a vármegyék-
hez az insurgens csapatok kiállítása érdekében újabb rende-
letet bocsátván, felhívta egyuttal a vármegyéket, hogy bővebb
utasítások végett a nádorhoz forduljanak.³⁾

A vármegye főispánja, Ürményi József tehát Pestre
utazott, hogy egyrészt az országos mozgalmak iránt tájé-
kozást szerezzen, másrészt hogy megtudakolja, vajjon a
béke a francziákkal meg fog-e végleg köttetni és így a
nemesi felkelés nem válik-e szükségtelenné? Pesten azonban

¹⁾ Eredeti jkv. U. o.

²⁾ U. o.

³⁾ Proth. I. Cottus Bach. U. o.

arról értesült, hogy a nemesi felkelés országszerte még mindig folyamatban van s azért máj. 12.-én erről azzal értesíti Odry András alispánt, hogy a bizottsággal siessen a szervezést befejezni.¹⁾

Mivel pedig a bácskai nemes hadnak fővezére még nem volt, eziránt értekezett Ürményi a nádorispánnal, József fhggel, aki azonban értésére adta, hogy erre alkalmas egyént még nem talált ugyan, de irni fog ez iránt a főhadparancsnokságnak.

Tudatta egyuttal a főispán Odryval, hogy ő már értekezett Karajczay tábornokkal, aki hajlandónak mutatkozott leutazni a három nemes csapat kiképzésére, különben ez ügyben az alispán maga is hozzáfordulhat Chernel péterváradi tábornokhoz.

Tudatja végül a főispán, hogy ami a hadi szerelést és ruházatot illeti, azokban most nagy a kereslet, és így nagy a drágaság.²⁾ Mészáros hadibiztos, ki ez időt a bevásárlások végett szintén Pesten tartózkodott, május 12.-én a nagy drágaság daczára tudatta az alispánnal, hogy 4768 rőf posztót és 2400 rőf vásznat vásárolt s hogy a bajai szabókkal megalkudott a ruhák varratására nézve akként, hogy az öltöny készítéseért 3 frt 24 krt, a prémekért pedig és bélésért 4 frt 25 krt fizet a hadipénztár.

E közben az állandó bizottság május 16.-án már ismét összeült. Itt mindenekelőtt Mészáros tábori biztos e jelentését vették tudomásul és egyuttal kérésére neki 4000 frtot utalványoztak. Bemutatták ugyanitt a járási szolgabírák által a városok jövedelme arányában kivetett díjak jegyzékét, mely szerint Zombor az ő 8393 frtnyi összes tiszta jövedelme után 162 frt 52 krt, Szabadka az ő 25650 frtnyi jövedelme után 513 frtot, és Ujvidék az 18360 frtnyi jövedelme után 367 frt 12 krt tartozott fizetni, minden 100 frt

1) Ürményi levele. U. o.

2) U. o.

után 2 frtot számítva. Ezen összegnek haladéktalan beszedése elrendeltetett.

Felolvasztatott továbbá a kerületi tábornoknak, gr. Pálffy Miklósnak máj. 7.-én kelt levele, melyben a szervezést sürgette és az ülések jegyzőkönyvi kivonatainak megküldetése révén kérte magát értesíttetni a csapatok létszámáról, az összpontosulás és a szemletartás idejéről, melyre maga is megjelenni kívánt. E levéllel szemben az alispán magára vállalta a kellő intézkedést.

Olvastatott továbbá a kalocsai érsek levele (máj. 10.), aki a plébánosokra kirótt 12 lovas elosztását és Ross József zentai plébánosnak tábori lelkészi minőségben való alkalmaztatását jóváhagyta.

Bejelentetett azután Köröskényi Mihály csapat-kapitánynak lemondása, mi elfogadtatván, ez állás betöltése a legközelebbi közgyűlésig elnapoltatott.

Napirendre került azután Sztratimirovics gör. kel. szerb metropolita levele, melyben a rárótt egy lovas kiállításának terhe alól magát felmentetni kéri. Mivel a metropolita tényleg beigazolta, hogy a kulpini uradalom után eső jövedelem testvérét, Sztratimirovics Jánost illeti, kérelmének helyadatott. Egyuttal Sztratimirovics Jánost saját kérelmére a főhadnagyi rangjától is felmentette a bizottság, tekintettel lévén annak mellbetegségére.

Azután Köröskényi Miklós azon ajánlata vétetett tárgyalás alá, hogy ő Mihály testvére helyébe a II. csapatnál kapitányul alkalmaztassék. E kérelem elbírálása a vármegyei közgyűlésre halasztatott.

Végül Szabadka város tanácsának máj. 15.-én kelt levele olvastatott, melyből arról értesült a bizottság, hogy a felkelő nemesek közül Vujevics József a szabadkai nyílt piacon ő felségét a királyt gyalázó szavakkal illette. Ez ügyben a bizottság az illetékes szolgabírótól a vizsgálat meg-

indítására és jelentéstételre utasítván, ülését két napra felfüggesztette.

A május 18.-án újból összeült bizottság elé Odry alispánelnök azon előterjesztéseket tette, hogy a szerelvények kiegészítése szempontjából a tábornak mindenekelőtt 4 szekerre van szüksége. E szekerek kiállítása végett a bizottság maga elé idézte a bajai bognárokat, de miután azok kijelentették, hogy szekérnek készítésére alkalmas száraz fájuk nem volna (!),¹⁾ a bizottság azt határozta, hogy Tomcsányi András assessor menjen ki Apatinba és az ottani bognárokkal csináltassa meg a 4 szekeret.

Szükség van azonkívül a sátrakra és a tábori konyhaszerekre. Ezeknek minőségét és jellegét a bizottság nem ismervén, a beszerzést a kerületi tábornok beérkeztéig elhalasztani rendelte és üléseit ismét elnapolta.

A legközelebbi ülés május 22.-én tartatott. Itt mindenelőtt Tomcsányi assessor jelentette, hogy Apatinban megrendelte a 4 szekeret 85 frtjával s hogy azok e hó 30-ára készen lesznek, mire a 200 frtnyi összeg a bizottság által utalványoztatott.

Pestről ugyanekkor három rendbeli levélben jelentette Mészáros tábori biztos, hogy némely dolgokat Pesten nem vásárolhatván, ezek végett Bécsbe utazott. A bizottság ezt tudomásul vevén, egyuttal elhatározta, hogy miután Pesten nyereg-takarókat sem lehetett kapni, a nyereg-takarókról minden lovas maga gondoskodjék, még pedig legyen a nyereg-takaró fekete bőrből, szélén azonban 3 ujjnyi szegéssel vörös posztóból. A zsinorzatra nézve is történt megállapodás, elhatároztatván, hogy 4000 rőf fekete zsinor 1 krjával, 1400 rőf dupla-sujtás 1 krjával és 200 mentekötő készíttessék Zomborban és Szabadkán. Kimondatott egyuttal, hogy a ruhák varratására nézve a bajai szabókkal és szücsökkel akként

¹⁾ „Quod ligna sicca pro conficiendis idgenus campestribus curribus necessaria non habeant . . .“ Er. jkv. U. o.

történjék megállapodás, hogy azok 10 nap alatt készen legyenek.

Bemutattatott ezután Skultéty pénztárnok jelentése, mely szerint a kivetett insurrectionális költségekből a pénztárba eddig 15536 frt 01 kr. folyt be.

Olvastatott továbbá Ürményi főispán máj. 16.-án Pestről kelt levele, melyben a bizottságot arról értesíti, hogy a nádor a bácskai csapatok főkapitányává Bessenyei kapitányt jelölte ki, aki amint gr. Pálffy tábornoktól a szükséges információkat megkapta, le fog utazni. A bizottság tehát most kimondta, hogy Odry alispán gondoskodik Bessenyei elfogadásáról, valamint arról, hogy ő a csapatoknak bemutatassék s fizetése folyóvá tétessék.

Ezen ülés folyamán még csak két ügy lett elintézve, az egyik a csapatok számára vásárolt trombiták 3 frt 41 krt kitevő díjjegyzéke, mely kifizettetni rendeltetett; a másik a zombori kir. kamarai igazgatóság abbeli megkeresése, hogy az általa előállított és Vojnics Salamon szolgabíró által visszatartott lovak felülvizsgáltassanak. A kért felülvizsgálatra a bizottság most a Zomborban concentrált csapatok kapitányát, Vojnics Józsefet bizta meg, aki az előállított lovakat sem az előírt mértéknek, sem a kellő minőségnek megfelelők gyanánt nem találván, azok végleg visszautasítottak.¹⁾

A bizottság most ülését újra elnapolván, máj. 30.-án folytatta tanácskozásait. Ez ülés folyamán először Mészáros hadbiztos jelentése olvastatott, aki máj. 28.-án újból 5000 frtot kért a hadiszerek vásárlására. A kért összeget a bizottság legott utalványozta, és elrendelte, hogy azt Bongyély őrök egy hajdu kíséretében 45 kr. napidíj mellett állomásonként váltandó előfogaton vigye Pestre. Aztán még egynehány nemesnek ügye vétetett tárgyalás alá. Parcsetics zombori senator, Frank, Putnik, Fonyó és Mrazovics táblabírák az iránt emeltek panaszt, hogy ők méltánytalanul vannak egy-

¹⁾ Eredeti jkv. U. o.

egy felkelő lovas kiállításának kötelezettségével terhelve. Ezen ügy megvizsgálása után a bizottság a panaszokat elvetette. Majd Milinovics Mihály zentai curialis nemes birtokos kérvénye vétetett elő, aki a vármegyei bizottság előirányzata szerint a Branovaesky-családdal és Mihály nevű testvérével együttesen tartozott egy felkelő lovast állítani, most az iránt panaszkodott, hogy ő nagyobb költséggel terheltetett testvérénél, holott annak is annyi birtoka van, mint neki. Ezen ügy megvizsgálását a bizottság Vojnics Sebestyén szolga-bíróra bízta. Végre Popovics Simon szenttamási gör. kel. lelkész ama kérelme ügyében, mely szerint ő a felkelő nemesi had egyik tábori lelkésze kívánt lenni, határozatott, hogy ez iránt az ujvidéki gör. kel. püspökség meg fog kerestetni.

Mig az állandó bizottság üléseiben a folyó ügyeket ilyenkép intézte, e közben a vármegye hatóságához felsőbb helyekről több hivatalos értesítés és utasítás érkezett.

Igy a kir. udvari kancellária máj. 7.-én értesítette a vármegyét, hogy ő felsége a hadban magukat kitüntető felkelőket érdemök szerint óhajtja jutalmazni. Nevezetesen tudatta a kancellária, hogy a nemesek érdemkeresztekkel, a nem nemesek pedig emlékérmekkel fognak kitüntetettetni.¹⁾

Május 18.-áról keltezve Öfelségének leirata érkezett a vármegyéhez, melyben arról érlesittetik, hogy Öfelsége a király legmagasabb megelégedéssel vette tudomásul a bácskai nemesség fegyverkezését, s egyuttal utasítja törvényhatóságot, hogy a mennyiben hadi szerekre van szüksége, forduljon a kerületi tábornok útján a császári fegyvertárakhoz, melyeknek a szükséges fegyverek kiszolgáltatása érdekében kellő utasítás adatott ki.²⁾

Ugyancsak e hóban érkezett gróf Pálffy Miklós kerületi tábornoknak máj. 20.-án kelt parancsa, melyben a tábornok

1) Proth. J. C. Bach. U. o.

2) Proth. J. C. Bach. U. o.

az élelmiszerek összegyűjtésének gyorsítását sürgeti, s egyuttal elrendeli, hogy miután a megyei nemesi hadnak, mielőtt táborba szállana, kellő gyakorlatra van szüksége, ez okból a nemesi hadak Szabadkán egy bizonyos napra összpontosittassanak, a mikor ő ide fog majd érkezni, hogy a gyakorlatokat vezesse.) Ugy látszik e tájban érkezett meg a vármegyei felkelő-had részére azon hadi szabályzat, mely a tisztek számára a hadvezénylet ügyében br. Splényi Gábor tiszántuli kerületi tábornok által adatott ki s mely nálunk is érvényben állott. E szabályzat egykoru másolata az 1797. évi insurrectionális isztek csomagjában foglaltatik s magyar nyelven van fogalmazva. Mivel nagyon valószínű, hogy az ebben foglalt vezény-szavak teljesen azonosak a mult század háboruiban és hadakozásaiban divatban volt, hadi vezény-szavakkal, azért jónak látjuk azt itt kissé bővebben méltatni.

Ezen br. Splényi-féle utasítás tulajdonképen két részből, t. i. a vezény-szavakból és a tulajdonképi utasításokból áll. Az irat czime: „Igen rövid egybenfoglalása csupán az elkerülhetetlenül szükséges comandó a Tiszán tul való insurrectionális katonaságnak számára.“ Tartalma a következő:

1.

„A lóra való felülésről és leszállásról.
Vigyázz! Lóra ülünk!
Ülj fel!
Igazodj!
Vigyázz! Leszállunk!
Szállj le!

2.

A midőn a sorok megvizsgáltattak.
Vigyázz! Sort nyitunk!
Első két sorok előre! Mars!

1) U. o.

3.

A karddal való bánásra.

Vigyázz!

Kardot ránts!

Tedd el a kardot!

4.

A pisztolylyal való bánásra.

Vigyázz!

Pisztolylyal tüzelünk!

Nyúlj a jobb pisztolyhoz!

Készülj!

Tölts!

Czélozz!

Tüzet!

Tedd vissza a pisztolyodat!

Nyúlj a bal pisztolyhoz!

Készülj!

Tölts!

Czélozz!

Tüzet!

Tedd vissza a pisztolyt!

5.

A katonai mozdulásokra.

Vigyázz! Egész sorral szembe indulunk!

Lépést! Ügetve! Vágtatva!

Megállj! Igazodj!

Vigyázz! Szakaszunkint jobbra indulunk!

Szakaszunkint jobbra fordulunk!

Mars!

Megállj!

Vigyázz! Balra sort formálunk!

Mars! Megállj!

Balra igazodj!

Vigyázz! Szakaszunkint balra indulunk!

Szakaszonkint balra fordulj !

Mars ! Megállj !

Jobbra igazodj !

Vigyázz ! Szakaszonkint jobbra indulunk !

Szakaszonkint jobbra fordulj !

Mars ! Megállj !

Vigyázz ! Balra huzodunk és egyenes sort formálunk !

Mars ! Megállj !

Igazodj !

Vigyázz ! Szakaszonkint balra indulunk !

Szakaszonkint balra fordulj !

Mars ! Megállj !

Vigyázz ! jobbra huzodunk ! és egyenes sort formálunk !

Mars ! Igazodj !

Vigyázz ! Soronkint fogunk jobbra indulni !

Fél jobbra ! Mars ! Megállj !

Vigyázz ! Soronkint fogunk jobbra egyenes léniát formálni !

Mars ! Igazodj !

Balra vagy jobbra huzódj egészen !

Mars !

Vigyázz ! Rajta hajlunk ügetre !

Vágtatva ! Mars ! Mars ! Mars !

Megállj ! Vigyázz !“

Ezen öt pontban foglalt vezényszavak után négy pontba foglalva a következő utasítások adatnak :

1. (A lovasnak). „Leginkább az ugynevezett keresztvágásokban nemcsak lóháton, hanem gyalog is szükséges legszorgalmasabban gyakorolni magát, melyet a katonaságból kilépett lovas legények megmutathatnak és érthetőképén előadhatnak.

2. A katonaság 3 sorba fog állani, szükséges ahhoz képest, hogy kiváltképén abban gyakorolhassák, hogy mindétig egyenes léniában álljon. Ezen katonaságnak azt is ajánlani kell, hogy akkor, amidőn a sorokban áll, ne mozduljon, és

ne is beszéljen, hanem a comandó-szókra igen figyelmezzon és vigyázzon; a fő- és altisztek pedig az ide rekesztett plánumnak¹⁾ mutatása szerint eljárni köteleztetnek.

3. Szükséges továbbá, hogy a fordulásokban és előremenésekben a főlebb említett planum szerint, még pedig legelőször is gyalog és csak azután, mikor beletanulnak, lóháton, szorgalmasan gyakoroltassanak, s a mellett arra is vigyázzon, hogy ha kolonokba menni köll, a kívántatott egymástól való távollét szorosan megtartassék, de arra leginkább az használ, ha minden személy a már főlebb említett sorokba a legnagyobb hallgatásban marad, és egyedül a comandó szókra figyelmez; hasonlóképen magában értetődik, hogy az puskáák töltésére minden katonát érthetőképen taníttatni kell és abban mindenik szorgalmasan gyakorolja magát. Mindazonáltal az keresztvágások mindenekfölött ajánltatnak, mivel ezen viaskodásnak módja az magyarok természetével leginkább egyez.

4. Megkivántatik, sőt szükséges az, hogy az puska vessző mind vashól, nem pedig fábul legyenek.²⁾

Mig gr. Pálffy tábornok rendelete és az itt közölt fegyverkezési szabályzat alapján a bácskai nemesség gyakorlatai lassankint megkezdődtek, addig beérkezett a vármegyéhez Almássy Pál dunáninneri kerületi főhadbiztosnak jun. 4.-én kelt rendelete is, melyben a felkelő had uti programját közli. E szerint ugyanis a nemességnek vármegyénk területéről Baranya és Somogy vármegyéken át kellett Szigetvárig vonulnia, hol annak idején a tovább vonulásra újabb utasítást voltak nyerendők. Almássy főhadbiztos ezen rendeletében mindenekelőtt arra utasítja a vármegyét, hogy az utirányt és az állomásokat a maga számára jelölje ki s azon állomásokra kellő élelmet szállítson. Tudatja továbbá, hogy a nemesi had nem fog Szigetvárott maradni, hanem valószínűleg Zala

¹⁾ Ez a planum nincs az iratok közt, s mint egy jegyzetből látszik, az iratok első rendezésénél sem volt meg.

²⁾ Egykoru másolat. Eredetije kelt 1797. ápr. 24.-én Nagy-Kállón.

vagy Vas vármegyékbe költözend által, a mire, valamint az elszállásolásra az odarendelt alhadbiztos, Végh, fog kellő utasításokat adni. Ami az élelmezést illeti, őfelsége erre nézve akként intézkedett, hogy a Zala és Vas vármegyékben concentrálandó nemesi hadak kenyeret és zabot egy bizonyos megszabandó áron a kir. raktárakból kapjanak, szénát és szalmát pedig Csekonics ezredes fog szolgáltatni portionkint 2 és 3 kron. Egyébként ezen dolgokban Végh fog önállóan intézkedni, akihez a vármegye főispánja Körmedre fordulhat.¹⁾

E rendelettel csaknem egyidejűleg érkezett gr. Pálffy tábornok jun. 4.-én kelt levele is, melyben elrendeli, hogy a nemesi sereg felszerelése gyorsan befejeztessék s a csapatok e hó 18.-ára Szabadkán öszpontosittassanak, mely napon a tábornok is leérkezik, hogy jun. 20.-án a Dunántuli részekre induljanak. Utasítja egyuttal a vármegye hatóságát, hogy az a költözési állomásokat jelölje ki, a szomszéd és az utazás vonalába eső vármegye hatóságával tegye magát összeköttetésbe. Végh alhadbiztossal pedig az indulandó sereg létszámát közölje a vármegye, valamint azt is, vajjon a sereg számára hust bir-e szolgáltatni, hogy erről esetleg Végh alhadbiztos előre gondoskodjék. Rendeli végül a tábornok, hogy a sereg Szigetvárig való utaztában 2—2 napi menet után 1 napi pihenő tartassék.²⁾

E közben a vármegyei állandó bizottság Odry alispán elnöklete alatt jun. 8.-án újból összeült s mindenelőtt a Bécsből visszatért Mészáros tábori biztos jelentését hallgatta meg. Ezen jelentés szerint a biztos Bécsben vásárolt 400 pár pisztolyt 8 frtjával 3200 frton, 400 pár pisztoly-tokot 2 frt 15 krjával 900 frton, és 400 drb nyerget 440 frton, 400 kardpengét hüvely nélkül 1 frt 30 krjával, 400 kard-hüvelyt 7 frtjával, 12000 rőf fekete zsinórt, ezrét 12 frt 30 krjával, 400 nyeregtakarót 2 frt 45 krjával, 400 tarsolyt 5 frt 13

¹⁾ Egykoru másolat. Bács-B. vm. lvtl.

²⁾ Proth. J. Cottus Bach. U. o.

krjával, 400 mentekötőt 7 krjával, 400 kantárt és gyeplőt 3 frtjával, végre a 4 tábori kocsí számára lószerszámot 27 frtjával. A ruházatot illetőleg vásárolt: 400 csákót 431 frt 4 kron, 400 töltés-táskát 230 frton, 200 fanyerget 230 frton, egy teljes lovas felszerelést 8 frt 47 kron, 100 pár keztyüt 57 frt 30 kron, 400 a felöltőre való gombot 100 frton, 400 mellényre való gombot 30 frton. Ezenkívül: 100 drb lószerszámot 900 frton, 2200 rőf kék posztót 2475 frton, 2568 rőf sötét posztót 2953 frt 46 kron. Együttal tudatta Mészáros, hogy Ernst Bernát főtábori lelkész az összes tábori kápolna szerelvényeinek előállítását megigérte. Végre bemutajta uti-költségeiről, napidijairól és a szállítási költségekről szóló számláját, melyre 376 frt 3 krnak kiutalványozása a bizottság által elrendeltetett.

Egyszersmind további megbízás adatott Mészáros tábori biztosnak arra nézve, hogy fehér gombot vegyen a köpenyegre, (8 drbot számítva egyre), továbbá vásároljon 400 pár sarkantyut. Megbízott rajta kívül Szabó József szabadkai iparos 400 csákósüveg készítésével, melyre egyenkint 17 kr. előirányoztatott. Utalványozta továbbá a bizottság a felkelő had három csapat-trombitásának, Hubacsek Venczel, Hendl Ignác és Frument Antalnak fizetését. Majd Legenfelder Mátyás bajai szijgyártót bizta meg a bizottság, hogy két lószerszámot bagaria bőrből, valamint patron-táskák szíját és vas töltő-vesszőket készítsen, végül Kovacsics Mihály bajai szücs 100 pár keztyű készítésére kapott utasítást.

Ezekután egy nem közönséges levél került tárgyalás alá. Péter Ferencz és István kis-kun-halasi táblabírák máj. 26.-án Bács vármegye alispánjához intézett levelökben kijelentették, hogy az uralkodó, a haza s a vármegye iránti szeretetük és ragaszkodások jeléül, de azért is, mert Bács-Bodrog vármegyének ők meghirdetett nemesei, az insurgents nemes hadban való szolgálatra felajánlják fiaik közül Péter Lászlót, aki jelenleg a pozsonyi akadémián a hazai jogot

tanulmányozza. Kérik tehát a vármegyét, hogy fogadja el ez önkéntes ifjut, közölje a jelentkezés helyét és idejét, s mivel Péter László az ő költségükön fog felszereltetni, tudassa a vármegye, milyen felszerelésre és ruházatra van szükség. A bizottság e szokatlan nemes ajánlatot örömmel fogadván, megtette a kellő intézkedést, hogy Péter László a szükséges utasításokat megkapja.

Ezek után még néhány panaszt kellett a bizottságnak elintéznie. Jancsó Ferencz táblabíró Stephanovics Antal és Deák Jánossal, Baján, közösen tartozott egy felkelő lovast kiállítani, de a hozzájárulás arányára nézve nem tudtak megegyezni. Hasonló eset merült fel Nemes-Militicsen, hol a nemesség 12 insurgens lovast tartozott felszerelni. Végre Gugánovics Mátyás kunbajai nemes a rárótt 80 frtnyi insurrectionális költsége miatt panaszkodott, mely ügyek méltányos elintézésére a bizottság kellő intézkedéseket tett.

Utolsó tárgyait az ülésnek a tábori szekerek számára vásárlandó lovak és a csapat-trombitások ruházatának ügye képezte. A lovakra nézve a bizottság úgy intézkedett, hogy a szekerek számára 2—2 ló vétessék 108 frtjával; a trombitások ruházatát illetőleg pedig Szalay szolgabíró utasított, hogy azoknak a többi lovasokéhoz hasonló egyenruhákat csináltasson, mire azután az ülés berekesztetett.¹⁾

Ekként a bizottság ugraszólva az utolsó intézkedéseket is megtevéen, annak elnöksége jun. 9.-én bővebb értesítést küldött gr. Pálffy tábornoknak. Tudatta a bizottság elnöke először is, hogy a felkelés szervezése már be van fejezve s hogy a sereg táborba szállhasson, csupán arra van még szükség, hogy a pesti és bécsi gyárosok a felszerelések hátralevő részét is beszolgáltassák. Jelenté továbbá az elnökség, hogy a nemesi hadak e hó 18.-án Szabadkán összpontosítva lesznek s ott a szemlét a tábornok megtarthatja. Végül mivel gr. Pálffy még jun. 5.-én leközölte a várme-

¹⁾ Eredeti jkv. Bács B. vm. ltr.

gyével a császári katonaság fegyelmi szabályzatát átalakítás és a polgári törvényekhez való alkalmazás végett, tudatá a bizottság elnöksége, hogy e tekintetben a kellő intézkedés a f. hó 19.-én tartandó közgyűlésre már meg fog tétetni.¹⁾

E közben Űrményi főispánhoz átiratot intézett jun. 9.-én a budai főhadparancsnokság, hogy a bácskai nemességhez rendelt Bessenyei kapitány egyelőre Szabolcs vármegyében van elfoglalva, lemenetele tehát még függőben marad; más részről gr. Pálffy tábornok is megkereste jun. 10.-én kelt levelével a főispánt, tudatván vele, hogy ő jun. 18.-ára Szabadkára érkezik, ahol a felkelő csapatok felett szemlét tart és őket ünnepélyesen felesketi. Ennek folytán Űrményi maga is irt lakóhelyéről, Vál-ról, Odry alispánnak, közölvén e híreket s jelentvén, hogy jun. 18.-ára ő is Szabadkára fog érkezni.²⁾

Odry alispán erre, míg egyrészt a vármegyei közgyűlést Szabadkára jun. 19.-ére tűzte ki, addig gondoskodott arról is, hogy az állandó bizottság a közgyűlésig minden hátralévő teendőt elvégezzen. S a bizottságnak most egyedüli teendője a felkelő nemesség fegyelmi szabályzatának elkészítése és megállapítása volt, mit a gr. Pálffy tábornok által jun. 5.-én leközölt császári katonai szabályzat alapján kellett eszközölni. E végre tehát jun. 16.-ára összehívta az állandó bizottságot, hol Márffy Lipót főjegyző ide vonatkozó elaboratumát egyhangulag elfogadták a jövő közgyűlésre való előterjesztés végett. Ezen, a megyei közgyűlés által utóbb — mint látni fogjuk — változatlanul elfogadott fegyelmi szabályzat a szabályszerű eskümintával együtt egész terjedelmében (magyar fordításban) a következőleg hangzott:

„Mi nemes Bács vármegyének alább irt napon és helyen közönségesen összegyűlt karai és rendei adjuk tudtára mindeneknek, a kiket illet: Hogy felséges koronás királyunk a

1) Eredeti fogalmazvány. Bács B. vm. ltr.

2) Űrményi levele. U. o.

haza veszedelmére nézve, mely a francia nemzet által indított és immár több év óta némi győzelmekkel folytatott háboru folytán eredt, a közelebb tartott országgyűlésen hozott törvény erejéhez képest generális insurrectiót rendelvén, miután mi ennek teljesítésével felséges királyunk, szent koronánk, boldog hazánk és az ország alkotmányának védelmére tehetségünkhöz képest egy 500 főből álló lovas sereget kiállítottunk volna, ezen nemes seregnek szoros megtartás végett a következő hadi törvényeket adtuk ki.

1. Minden insurgens tiszt és közkatona a királynak és hazának hűségére és védelmére úgy, mint ezen törvényeknek megtartására annak kiadandó formája szerint tartozik magát hittel kötelezni, a ki pedig ezt cselekedni nem akarná, az birtokának elkobzásával fog büntettetni és tartozik maga helyett más alkalmas embert állítani.

2. Az isten ellen káromkodó katona az ország törvényei szerint büntetessék.

3. Minden tiszt és közkatona, személy válogatás nélkül, ha a seregben vagy táborban lázadást indít, másokat arra ösztönöz vagy tanácsával segít, vagy az ily szövetséghez áll, vagy az ilyenről tudomással bír s azt fel nem jelenti, az minden kegyelem nélkül agyonlövettessék.

4. A ki az őrállót vagy strázsat megtámadja, vagy háboru idején őrálló vagy strázsa levén, állomását elhagyja, az agyonlövessék.

5. A mely ör szolgálatának teljesítése közben elalszik, az a körülményekhez képest keményen fog büntettetni.

6. A részegség a katonai szolgálatban szigoruan tiltatik; a ki ezen tilalom ellen vét, sőt ezen vétket gyakorolja, ha nemes, börtönnel, sőt vassal is, — a nem nemes pedig pálczával vagy farmatringgal is büntettetik.

7. A ki szolgálatra rendeltetvén, meg nem jelenik és a meg nem jelenésre fölebbvalójától engedélyt nem nyert, az a viszonyokhoz képest az előző pont szerint fog büntettetni.

8. A ki akár az egész sereget, akár a csapatot az ellenséggel szemben a csatatérről való gyalázatos megfutamodásra s a többieknek elhagyására ösztönzi, akár megtörténjék a megfutas, akár nem, minden kegyelem nélkül agyonlövethessék.

9. A mely tiszt az ütközettől félve, a csatatéren a sereget gyalázatosan elhagyja és onnan elfut, örökös bectelenséggel megfosztatik tisztségétől, a közember pedig a viszonyokhoz képest a legkeményebben fog büntettetni és örökös szolgálatra a gyalogsághoz fog beosztatni.

10. Ha valaki az ütközetben a lováról leszállván, a harc helyett zsákmánylásra adja magát, az a tisztje által nyomban agyonlövethető.

11. A ki az ellenséghez általszökik s azután elfogatik, az mint királyához és hazájához hűtelen, a honi törvények szerint büntetessék; a ki pedig haza, vagy máshova szökik, az elfogattatván, vasban visszavitetetni, és ha nemes ember, először egyhavi börtönnel vasban, másodszor 3 havi börtönnel vasban, harmadszor pedig egy évi rabsággal és örökös gyalázattal fog büntettetni; a nem nemes azonban a hadi törvények szerint büntetessék.

12. Aki az ellenségen kívül másoknak kárt hoz, pusztit, erőszakot követ és rabol, az a viszonyokhoz képest keményebb hadi büntetéssel, sőt halállal is büntettetik.

13. A szándékos gyilkosok, prédálok, haramiáskodók és utonállók halállal büntetessenek.

14. A párbajra vagy bajvivásra való kihívás kemény büntetés terhe alatt tiltatik; a veszekedés és verekedés pedig testi büntetéssel fenyítettik.

15. A tolvajok a vétkek nagyságához képest a honi törvények szerint fognak büntettetni. A ki a sereghez tartozó tárgyakat, vagy katonatársát lopja meg, az kemény testi büntetéssel fenyítettik; a ki pedig még a harmadik büntetés után sem hagy fel a tolvajlással, az a viszonyokhoz képest halállal is büntettetik. A ki az uton, vagy szállásán

bárkivel, főleg gazdájával illetlenül bánik, vagy annak szándékosan kárt okoz, az a kár visszatérítésén kívül keményen büntetendő lesz.

16. Azon katona, aki tisztje és főlebbvalója ellen fegyvert fog, s azt megtámadja; valamint az, aki az ellenség előtt annak parancsát nem teljesíti, agyonlövettessék.

A büntetések nevei ezek: a nemesekre nézve börtön, vas, tisztségének vagy becsületének elvesztése és halál; a nem nemesekre nézve börtön, vas, pálcza, farmatring, örökös katonai szolgálatra való átadás és halál. Megjegyeztetik, hogy a nemes ember, a hazaárulási vétséget kivéve, semmi más bűne miatt fel nem akasztható.

A haditörvényszék a következő egyénekből álljon: Elnök a sereg vezére, 2 kapitány, 2 hadnagy, 2 őrmester, 2 káplár, 4 közlegény és az auditor, kiknek kötelességük lesz az 1741. évi 63-ik és az abban hivatkozott 1545. évi 44. és 1596. évi 21. törvénycikkek szerint ítéletet hozni.

„A nemes sereg által leteendő eskünek formulája: Én N. N. esküszöm az élő istenre, ki atya, fiu és szentlélek, a boldogságos szűz Máriára és istennek minden szentjeire, hogy én hazánk törvénye szerint a mostani insurrectióval hazám s felséges királyom, — második Ferencznek, oltalmazásával tartozván, felséges királyomhoz és kedves hazámhoz hűségemet mindenkor változtatlanul megtartom. Elöljáróimnak engedelmeskedem és azokat illendőképp megbecsülöm. Hazám s királyom ellenségének ellensége leszek s a vármegye által kiadott hadi törvényeket minden pontjaikban szentül megtartom, és mindaddig, míg a hazám által vissza nem hívatom, a sereget s a zászlót hitlenül el nem hagyom. Isten engem úgy segélyjen!“¹⁾

A június 16-iki bizottsági ülésnek az itt közölt szabályzat megalkotásán kívül egyéb teendője nem lévén, még az nap szét is oszlott. A vármegyei közgyűlés mint említők, máj.

¹⁾ Eredeti okirat. Bács-B. vm. ltr.

19.-ére tüzetett ki s e közgyűlés elé annál nagyobb érdeklődéssel néztek a vármegye intéző körei, mert arra Ürményi főispánon kívül gr. Pálffy Miklós kerületi tábornok is megjelenendő volt. A közgyűlés Szabadkán jun. 19.-én csakugyan megnyílt s némely kevésbbé lényeges folyóügy elintézése után az insurrecciónális ügyek vétettek tárgyalás alá. Felolvasták mindenekelőtt Ófelségének és a kerületi tábornoknak időközben a vármegyéhez érkezett rendeleteit, melyek tudomásul vétele után gr. Pálffy tábornok a felkelő hadtisztikarának kiegészítését kérte. Előadta egyuttal, hogy nem csak a betöltetlen állások kiegészítésére, hanem arra is van szükség, hogy a csapatoknál szervezett 1—1 főhadnagyi és alhadnagyi tiszti állás mellé még egy-egy alhadnagyi tiszti állás szerveztessék. Ezen előterjesztés egyhangulag elfogadtatván, Ürményi főispán indítványozta, hogy a mi a fővezérség betöltését illeti, erre alkalmasabb egyént nem talál a megyei birtokos főnemesek között, herczeg Grassalkovich Antalnál, akinek a fővezéri rang felajánlása ügyében gyors postán illő kérére küldése határozottatott. Ugyancsak a főispán ajánlatára az őrnagyi állásra báró Geramb Lipót gradiskai határőrvidéki kapitány választatott meg egyhangulag, mire a Köröskényi által lemondás folytán elhagyott egyik kapitányi, majd pedig a Sztratimirovics által lemondás folytán elhagyott egyik főhadnagyi, végül az ujonnan szervezett alhadnagyi állások betöltetvén a tisztikar a következőleg alakult meg:

Ezredes főparancsnok: hg Grassalkovich Antal.

Őrnagy: br. Geramb Lipót.

I. csapatnál. Kapitány: Vojnics Salamon, főhadnagy: Szucsich Boldizsár, alhadnagyk: Köröskényi Miklós és Gombos Pál.

A II. csapatnál. Kapitány: Vojnics József, főhadnagy: Antunovics István, alhadnagyk: Vermes Sándor és Császár Ferencz.

A III. csapatnál. Kapitány: Piukovics Benedek, főhadnagy: Danes Márton, alhadnagyk: Piukovics Fülöp és Fratricsevi István.

Tábori lelkészek: Ross István zentai plebános a róm. kath., és Popovics Simon szenttamási plebános a gör. kel. részére.

Segédtszt: Rudics Antal kapitányi ranggal.

Auditor: Antunovics Simon főhadnagyi ranggal.

Zászlótartó: Vojnics Jakab őrmesteri ranggal.

Hadbiztosok és futárok: Hubert Mátvás, Gregori József, Nyaka János.

Tábori orvos: dr. Mittermiller József.

Borbély: Szemere György.

A választások befejezése után Odry alispán tett előterjesztést az iránt, vajjon azon tisztviselők, akik most a tiszti-karba beválasztattak s akiknek kellő helyettesítéséről kell gondoskodni, huzzák-e továbbra is fizetésüket? Mire nézve a közgyűlés akként határozott, hogy e tisztviselők csak ezen negyedév végéig huzzák fizetésüket, azontul illetményeik az insurrectionális pénztárba folyjon.

Ezután az állandó bizottság a kidolgozott katonai fegyelmi szabályzatot terjesztette elő, mely felolvastatván, egész terjedelmében változatlanul elfogadtatott. Mivel pedig másnap vagyis jun. 20.-án gr. Pálffy tábornok a nemesi felkelő hadat felülvizsgálni és felesketni kívánta, ezen ünnepélyes aktushoz a vármegyei közgyűlés a maga részéről a következő bizottságot küldte ki: Odry András alispán, Redl Ferencz udvari tanácsos, Űrményi Mihály kamarai igazgató, Latinovics Tádé másodalispán, Kruspér Antal kir. tanácsos, Latinovics Miklós, Kászonyi Ferencz, Gugánovics Pál táblalabirák, Márfy Lipót főjegyző, Piukovics Simon főpénztárnok és Vojnics Sebestyén főszolgabíró. E bizottság jelenlétében másnap a Szabadkán összpontosított s már ekkorra teljesen felszerelt nemesi had megvizsgáltatván és szabályszerűen feleskettetvén, ez a köz-

gyűlésnek jun. 21.-én folytatólag tartott ülésében bejelentett, mire Bács B. vármegye közönsége végre jegyzőkönyvébe iktathatta eme fontos jelentőséges szavakat, hogy: „az egész insurrectionális sereg felkészülvén, annak kiindulása immár csak a felsőbb parancsolattól függ.“

A közgyűlés további folyamán bemutatta az alispán a kir. helytartótanácsnak csak imént érkezett leiratát, melyben tudatja, hogy a vármegye által a tábori kápolna számára rendelt egyházi szerelvények már készen vannak és az 64 frt 45 krnak lefizetése mellett átvehetők. Ezen leközlés folytán a közgyűlés által a szükséges pénzzel Rudics Máté táblabíró Pestre küldetni határoztatott.

Bemutatta továbbá az alispán Vas vármegye közönségének egy korábbi levelét, melyben tudatja, hogy a francziák Karinthiát és alsó Stajer-országot elfoglalván s már-már Vas vármegye határaihoz közeledvén, a királyi felség által elrendelt insurgens csapatok gyors kiállítását és segedelemre való jövetelét sürgetik. A közgyűlés e levelet az ügyek ily előrehaladott állásában egyszerűen tudomásul vette.

Végül bemutattatott Ross István zentai plébános és insurgens lelkész végrendelete, mely a levéltárban megőriztetni rendeltetett. Ennek kapesán Ross plébános kijelenté a közgyűlés színe előtt, hogy tábori lelkészi fizetését csak azért fogja elfogadni, mivel hazulról a hadakozás tartama alatt egykönnyen a szükség ellátáshoz nem juthatna. Igéri azonban, hogy ha a tábortól egykor szerencsésen visszatér, a lelkészsége után élvezett javadalmat a vármegyének vissza fogja fizetni, mit a közgyűlés meglegegedéssel vett tudomásul.¹⁾

De bár a vármegye közgyűlése a felkelő nemes hadvezényletének ügyét a föntebbi módon végérvényesen elintézte, a főtiszti állások betöltése még sokáig elintézetlen maradt. Grassalkovics Antal herczeg a pöstyéni fürdőben vette a vármegye meghívó levelét s arra jun. 25.-én akképen

1) Proth. I. Cottus Bach. U. o.

válaszolt, hogy ő egészségi szempontokból a fővezérletet el nem vállalhatja, bár a vármegyének különben nagyon szívesen tenne szolgálatot.¹⁾ Erről gr. Pálffy tábornok is értesülvén, jun. 28.-án átírt a vármegyéhez s a fővezéri méltóságra a maga részéről öfelsége egyik lovasezredének jeles kapitányát, báró Luzsénszky Pált ajánlotta.²⁾ A vármegye Luzsénszkyt acceptálta ugyan, de mint látni fogjuk, ő sem foglalta el tényleg fővezéri állását.

Hasonló nehézségekre talált az őrnagyi tisztség betöltése, melyre, mint említők, báró Geramb gradiskai kapitány lett megválasztva. Br. Geramb tényleges szolgálatban levő tisztnak jun. 27.-én kelt levelével egyidejűleg érkezett az ország nádorának magas leirata, mely szerint a császári csapatoknál tényleges szolgálatban levő tisztek a főhadparancsnokság által el nem bocsáthatók, br. Geramb kapitány tehát nem vállalhatja el a neki felajánlott őrnagyságot, henem a vármegye vagy válaszszon ez állásra más alkalmas embert, vagy ruházza át e tisztséget a nemesi had valamelyik kapitányára.³⁾

A vármegye újabb közgyűlése még össze sem gyűlhetett, hogy ez ügyben intézkedjék, midőn felsőbb helyről parancs érkezett, hogy a bácskai nemesi had a kijelölt utirány szerint a dunántúli részekre induljon. Az elindulás és menetelés részleteire vonatkozólag nem maradtak fel tudósítások, de annyi bizonyos, hogy a sereg jul. 2.-án indult a baranyai részekre s Végh hadibiztosnak a vármegyéhez intézett (jun. 30.-án kelt) levele szerint jul. 9.-ére volt Szigetvárra érkezendő.⁴⁾

A nemesi had indulás előtt megvizsgáltván a ránk maradt létszámkimutatás szerint az I-ső csapat 20 tisztből,

1) Grassalkovics levele. U. o.

2) Gr. Pálffy levele. U. o.

3) Proth. I. Cottus Bach. U. o.

4) Végh István levele. U. o.

altisztból és segédszemélyzetből, 146 közemberből, vagyis összesen 166 emberből; a II-ik csapat 18 tisztből, altisztból és segédszemélyzetből, 147 közemberből, vagyis összesen 165 emberből, végül a III-ik csapat 19 tiszt-, altiszt- és segédszemélyzetből, 147 közemberből, vagyis összesen 166 emberből állott és így a teljes létszám — hozzávéve még ezekhez 2 lelkészt, 1 adjutant, 1 auditort, 1 ügyeletest, 1 szakácsot, 1 lovászt, 1 tábori kocsist és 1 kovács-kocsist, az egész nemesi had 506 emberből állott.¹⁾

E sereg a baranyai részeken át Szigetvárig, onnan pedig a vasmegyei Sárvára ment, hova jul. 26.-án érkeztek. A megérkezés után legott tudatta Vojnics Salamon helyettes főparancsnok és csapatkapitány, hogy a szabályszerű beszál-lásolás megtörtént és jelenté egyuttal, hogy a kiosztott fegyverek nagy része hasznavehetlen levén, azok kijavítása nem különben 80 tábori bográcsnak vásárlása végett Atkary József hadbiztos és Antunovics Simon auditor Bécsbe utaztak. Tudatta továbbá, hogy az időközben szintén Sárvára érkezett nádorispán József fhg. a bácskai hadak fölött is szemlét tartott s minden tekintetben meg volt a csapatokkal elégedve. Egy baj volt csupán, s ez iránt a felkelő csapatok tisztikara jelentést is tett ugyanekkor a vármegyének, hire járt t. i. hogy a főparancsnok nélkül szűkölködő bácskai nemességet a Nográd vármegyei nemes haddal kívánja a főhadparancsnokság összekapcsolni, a minek megakadályozását a vármegyétől várta a tisztikar.²⁾

A vármegye újabb közgyűlését Baján aug. 10.-én tartotta. Itt mindenekelőtt a fővezérlet ügyében br. Geramb kapitánynak levele, majd pedig magának a nádornak leirata olvastatott fel, melyek tudomásul vétele után a közgyűlés, tekintettel Grassalkovics herczeg lemondására is, úgy intézkedett, hogy Vojnics Salamon I-ső csapatbeli kapitányt bizta

1) Eredeti kimutatás. Bács B. vm. ltr. Hol a csapatok teljes névsora is található.

2) Proth. J. Cottus Bach, U. o.

meg az őrnagyi és vezéri tisztséggel. Azután a felkelő tisztikar imént érintett panasza került tárgyalás alá, mire nézve az határoztatott, hogy a nádorhoz kéréssel intéztessék csapatainknak a Nógrád vármegyei insurgents csapatokkal való egyesítés elodázása tárgyában.

Mialatt csapataink Vas vármegyében tanyáztak, aug. 1.-én rendelet érkezett a vármegyéhez a kir. helytartótanács-tól, hogy az adók és a múlt országgyűlésen megajánlott subsidiumok beszédését s beszolgáltatását sietessék, mert lehet, hogy a nemesi felkelő seregek kivezettetnek az országból s ezeknek valamint a fuvar és ágyu-beszerzési költségek meg fogják haladni a vármegye erejét. Aug. 16.-án pedig Őfelsége a király rendelete érkezett a katonai fegyelmi szabályzat ügyében, leközlöttetvén a bűnök büntetésére vonatkozó országos hadiszabályzat, mely most a bácskai nemes-ség táborának megküldetni határoztatott.¹⁾

Ugyane tájban érkezett Vojnics Salamonnak, a bácskai insurgents csapatok parancsnokának aug. 14.-én kelt levele, melyben arról értesíti a vármegyét, hogy a nemesi had gr. Pálffy tábornok által kellő mennyiségű sátrakkal ellátatott s most már Sárvárról Szombathely mellé táborba szállnak; továbbá, hogy a vármegye által időközben küldött tábori bognácsokra nem lévén szükség, azokat visszaküldik, mint-hogy Bécsből Askary hadbiztos már kellő számot szerzett; tudatja végül, hogy a csapatoknál volt három kovácsot, miután azok a lovakban sok kárt tettek, elbocsátották s helyökbe alkalmasabbakat Bécsből fogadtak.

Ezen, valamint az előbb érintett felsőbb leközléseket Odry alispán a szept. 18.-án Zomborban tartott közgyűlés elé terjesztette, hol is azok tudomásul vétetvén, a felkelő had vezérének aug. 14.-iki levelével szemben azt határozta a vármegye, hogy a fölösleges tábori szerek eladás végett

¹⁾ Proth. J. Cottus Bach, U. o.

Mészáros hadbiztosnak adassanak át, aki arról annak idején számoljon el. Folytatólag felolvastatott e közgyűlésen Vojnics Salamon parancsnok újabban érkezett levele is, melyben arról tudósít, hogy a bácskai hadak szept. 12.-én Szombat-helyről a szomszédos Sopron vármegyei Csorna helységhez rendeltettek. Tudatja továbbá, hogy a hadipénztár pénzkészlete annyira megfogyott, hogy abból a fizetések teljesíteni ezen szept. hó végén tul már nem lehet; holott a szénát Csekonics ezredestől mindig készpénzen kell venniök, aztán meg a legénység ruházata is nagyon pusztul.

Ezen levél után még gr. Pálffy tábornok egy levele olvastatott fel, amelyben a még betöltetlen fővezéri állásra br. Luzsénszkyt, az őrnagyi állásra pedig Vojnics Salamont ajánlja a vármegyének. A közgyűlés most első sorban a tisztikar renbehozatalához fogott s br. Luzsénszkyt ezredessé választotta 120 frt havi fizetés és megfelelő természetbeni ellátással; egyuttal intézkedett a közgyűlés, hogy a megválasztott parancsnok erről azonnal s oly kéreessel értesüljön, hogy a hadak igazgatását legott átvenni ne terhelteessék. Őrnagygyá Vojnics Salamon választatott, ennek helyébe pedig kapitánynya Rudics Antal adjutans lett előléptetve, ezen kívül Antunovics Simon főhadnagyi rangot viselt auditor kapitányi, Mittermiller hánagyi ranggal bíró orvos pedig főhadnagyi rangra emeltettek, előbbeni fizetésök meghagyása mellett. A választások és előléptetések ezen eredményét a közgyűlés mind gr. Pálffy tábornok, mind pedig Vojnics Salamonnal közölni rendelé, hogy arról ekkép az insurgens nemes had is értesüljön.

Elhatározta továbbá a közgyűlés, hogy miután a felkelő sereg eddig létező egyetlen zászlója elegendőnek nem bizonyult, még egy dísz-zászló készittessék gyöngyszinü damaszk selyemből, melynek egyik oldalán az ország, másik oldalán Bács vármegye czimere ábrázoltassék. Utasított tehát Atkary József tábori számvevő és főhadnagyi, hogy egy ilyen

zászlót készíttessen, mire nézve neki a vármegye czimere másolatban megküldetni rendeltetett.¹⁾

Végre kimondta határozatilag a vármegye közgyűlése, hogy a tábori fizetések és egyéb szükségletek fedezésére a vármegyei birtokosok, földesurak, róm. kath. és gör. kel. papok, nemkülönben a 300 frtnyi jövedelemnél többel bíró tisztviselők, évi jövedelmük 3 százalékát tartoznak beszedni s ezen összeg felerésze azonnal, felerésze pedig idő multával az illetékes hivatalos közegek által beszedessék s rendeltetési helyére juttattassék.²⁾

A közgyűlés befejezése után érkezett a vármegye hatóságához Ófelseségének I. Ferencz királynak egy szept. 15.-én kelt rendelete, mely szerint a vármegye által készített hadfegyelmi szabályzat némi változtatással jóváhagyatott. Ófelsesége ugyanis csupán annyit rendelt a szabályzaton változtatni, hogy a 7. és 17. cikkely ama kitétele „veréssel“ helyébe „megfelelő büntetéssel“ kifejezés tétessék.³⁾ Ezen királyi leiratot a vármegye csak ez évi okt. 12.-én Bácsban tartott közgyűlésen vette tisztelettel tudomásul s ugyanítt utasította a vármegyei adószedőket, hogy az Odry alispán által időközben elkészített kimutatások arányában az insurgens sereg hiányos ruházatának s egyéb szerelvényeinek kiegészítésére szükséges összeget minél előbb szedjék be.

IV.

Malatt a vármegye hatósága hazafias kötelességének érzetében az insurgens csapatok jókarban tartására minden szükségést megtenni iparkodott, s mialatt a vármegyével együtt az egész nemzet a francziákkal való harcok folytatását s a magyar felkelő nemesi hadak vérkeresztségét aggodalommal vegyes büszkeséggel várta; a közben váratlan

1) Ez a zászló, ugylátszik, nem készült el, mert a nemesi hadak visszatérésekor a vármegyei közgyűlés, mint látni fogjuk, csak egy zászlóról intézkedik.

2) Proth. J. C. Bach. U. o.

3) Proth. J. C. Bach. U. o. „Verberibus“ et „poena arbitraria“.

fordulat következett be a hadakozó felek önelhatározása folytán. Napoleon a Tirolban s a német tartományokban mind nagyobb arányu fegyverkezést látva, valamint a magyar nemesség tömeges felkeléséről is értesülve, hajlandó volt a végleges békére, mely hosszas alkudozások után okt. 17.-én Campo-Formióban meg is kötöttetett. E békesség értelmében Ferencz király Lombardiát és Belgiumot ugyan a francziáknak engedte át, de értök Velenczét, Istriát és Dalmáciát a szigetekkel nyerte kárpótlásul.

A seregek téli szállásra való szétküldése azonban e béke daczára csak lassan történt s a magyar nemesi had is csak az okt. 29.-én kelt királyi rendelettel bocsáttatott haza. A királyi rendelet, mely az insurgensek vitézségét és készségét magasztalja, nem intézkedett egyuttal a nemes hadak teljes felosztatása tekintetében, hanem aképen rendelkezett, hogy a hadak egyelőre vármegyéikbe térjenek vissza s újabb rendelkezésig készenlétben maradjanak.¹⁾

A vármegye hatóságához november hó elején érkezett e tárgyban Végh főhadbiztosnak Pozsonyból okt. 31.-én kelt első értesítése, ki egyuttal a leköltözés módozatait is közölte. Bács megye közönsége ennek folytán nov. 11.-én Zomborban közgyűlést tartva, ott a felkelő nemesi had leköltözése s ideiglenes elszállásolása tekintetéből különböző intézkedéseket tett.

A nemes seregnek egyik része nov. 19.-én volt érkezendő Bajára, a másik pedig 20.-án; Szalay főszolgabíró tehát utasított, hogy az érkező csapatok számára 519 portio kenyeret és 570 portio lóélelmet szállítson. A sereg első csapata nov. 22.-ére Almásra, 23.-án Szabadkára volt vezényelendő, a II-ik csapatnak Baján kellett maradnia, a III-ik csapat pedig nov. 22.-én Garára, 23.-án Zomborba volt érkezendő, mely helységek szolgabirái élelem és szállás szerzésre jó előre utasítottak.

¹⁾ Horváth M. Magyarorsz. tört. VIII. 207.

Ha az insurgensek rendeltetési helyeikre érkeztek, a főhadi biztos utasítása és a közgyűlés egyértelmű határozata folytán, a kapitányoknak — a közembereket az altisztek kíséretében Zombor-, Baja- és Szabadkáról azon földes urak-, városok- és községekhez kell szétvezetniök, a melyek által kiállítottak; a legénység azonban csak ruházatát tarthatja meg, míg ellenben a lovat, szerszámot és fegyverzetet visszahagyni tartozik. Ennek elszedésével, valamint a hazaszállítandók élelmezésével az altisztek voltak megbízva.

Intézkedett a közgyűlés továbbá, hogy a vármegye zászlaja az első csapattal Bajáról Zomborba hozassék és itt a levéltárban deponáltassék.¹⁾

A tábori gyógyszerár, a seborvosi műszerek, a társzekerek, lovak, szerszámok, a tábori kápolna szerelvényei, bográcsok, sátorok, a kórház-szerek és a katonai számadások, jegyzőkönyvek s egyéb iratokra nézve azon intézkedés történt, hogy azok Bajáról szintén Zomborba szállittassanak s ott a katonai laktanyában elhelyeztetvén, Atkárý számvevő-főhadnagy gondjaira bizassanak; a társzekerek, futárok, trombitások és kovácsok alá vett lovak azonban dobszó mellett eladandók, mivel a befolyt összegnek Atkárý főhadnagy részére való átszolgáltatás kötelezettsége mellett Latinovics József főszolgabíró bizatott meg.

Elrendelte továbbá a közgyűlés, hogy tisztek és a közemberek nov. hó végéig fiztessenek ki; a községek pedig a beszolgáltatott kenyér- és takarmány-adagokról szóló nyugtaikat visszatérítés végett Mészáros János táblabíróhoz küldjék; végre Vojnics Salamon fővezérő őrnagy felkérendő, hogy a kiadások kimutatását felsőbb helyre juttatás végett a vmegye hatóságának mutassa be.

Mivel pedig — a közgyűlés egyenes kijelentése szerint,

¹⁾ Ennek a zászlónak a vármegye emlékei közt ma már semmi nyoma; valószínű, hogy a későbbi insurrectiók alkalmával is használtott s talán a 48-iki pusztítások alkalmával ment veszendőbe.

— Végh főhadbiztos fentebb érintett leveléből nem lehet kivenni, valjon a nemesi had végleges szétbocsátásra, vagy csak ideiglenes téli elszállásolásra érkezett-e vissza, ennél fogva utasítottat Odry alispán, hogy a téli elszállásolás ügyében a következő közgyűlésre javaslatot terjesszen elő. Addig pedig míg a nemesség leszállítása iránt végérvényes intézkedés történnék, a csapatok közül az I-ső Szabadkán, a II-ik Baján, a III-ik pedig Zomborban szállásoltassék, a tábori szerek pedig mind az első csapat állomási székhelyére, Szabadkára szállítandók.¹⁾

A nemesi hadak eközben a kijelölt napokon csakugyan megérkeztek, s a megállapított rendben el is szállásoltattak, azzal a csekély eltéréssel, hogy a bajai csapat egy része Vaskuton, a zombori csapaté pedig Apatinban lett elhelyezve.

Nemsokára ezután megérkezett a dunáninnen kerületi biztosság nov. 14.-én kelt értesítése is, mely szerint, miután a francziákkal való békesség végleges megkötése nemsokára várható, ennél fogva a vármegye a nemes sereg készenlétben tartásáról s élelmézéséről csak 2 hónapra gondoskodjék.

A vármegye tehát ez évi decz. 4-én Baján tartott újabb közgyűlésében megtette a nemesi hadra nézve utolsó intézkedését is, elrendelvén, hogy két hónapra való liszt és zab a bajai kir. éléstárból, szalma a községektől kivetés útján, széna pedig készpénzen a megyei hatóság által vásároltassék. Gombos Ferencz táblabíró legott ajánlatot is tett, hogy a szükséges szénát, 10 fontos portiót 6 krjával számítva, a vármegye rendelkezésére bocsátja, még csak az iránt kellett tehát intézkedni, hogy a főherczeg nádorispán megkeressék, hogy a bajai éléstár adjon 500 mázsa lisztet és 4500 mérő zabot, a járási szolgabírák pedig repartitio szerint szedjék be a szalmát s a katonaság fizetéséhez szükséges zsold-költségeket.

¹⁾ Proth. J. Cottus Bach. U. o.

Ez megtörténvén, a közgyűlés mindenekelőtt Vojnics Salamon főparancsnok két rendbeli jelentését vette tárgyalás alá. Ezek egyike szerint a felkelő sereg ruházata annyira megrongálódott, hogy új ruhák készítésére van szükség. A közgyűlés utasította tehát Mészáros János táblabíró, mint tábori biztost, hogy a sereg ruházatának kiegészítéséről új öltözetek készíttetése útján azonnal gondoskodjék. A másik jelentésében Vojnics őrnagy a nemesi sereg visszaköltözése alkalmával felmerült költségekről s az elhasznált élelemről számolt be, mely számadás a kőszegi főhadbiztosi hivatalnak megküldetni határoztatott.

Ugyanezen gyűlés folyamán olvasták fel br. Luzsénszky ezredes fővezérnek levelét, melyben a bácskai nemes had fővezényletével történt megbízatásért a vármegyének köszönetet mondva, készségét jelenti ki annak elvállalására, a vezénylet tényleges átvételét és leutazását azonban a háboru újabb ¹⁾kitörésétől teszi függővé. Ezt, valamint Odry alispánnak az elszállásolt nemesi had létszámáról és állapotáról szóló jelentését¹⁾ a gyűlés tudomásul vevén, eloszlott.²⁾

A nemességnek ideiglenes szétbocsátása után teljes két hó mult el már, midőn a decz. 19.-én kelt királyi rendelet a felkelő had végérvényes felosztatására hívta fel a vármegyéket. Bács megye legott foganatosította a már ez évi nov. havi közgyűlésében megállapított módozatok mellett a katonák hazabocsátását s egyuttal úgy intézkedett, hogy a tisztek fizetéseiket 1798. évi febr. 15.-éig, a legénység pedig

¹⁾ Ezen kimutatás szerint a felkelő nemesi had akkor, a midőn Kőrmendről távozott, a tiszteken és a tábori segédszemélyzeten kívül, 485 emberből állott. A tisztikar és segédszemélyzet létszáma 25 főnyi volt, az egész sereg tehát 510 embert tett ki. Érdekesnek tartjuk felemlíteni, hogy az 510 felkelő között csak 6 önkéntes volt, kik között Péter László halasi jogász egyedül szolgált személyesen, a többi öt önkéntest egy-egy lovas alakjában: Ranics bajai apát, Koin Mihály szabadkai bíró, Kardos János korona-kerületi senátor, Petrovics bajai póstamester és Zlinszky Mihály táblabíró állították. A többi nem önkéntes felkelők közül: a megyei nemesek és kir. városok 120, a földesurak 151, a plebánosok 12, a tiszai koronai kerület és a községek 196 lovast állítottak.

²⁾ Proth. J. C. Bach. U. o.

illetményét jutalomképen egész ápril hó végéig megkapják. A hadi szerelvények, lovak és kocsik eladattak, az irományok pedig a zászlóval együtt a vármegyei levéltárba helyeztettek el.¹⁾

Ekként a mozgalom, mely ezen év tavaszától fogva nemcsak vármegyénket, hanem az egész országot izgatottságban tartá, végleg megszűnt. A táborozás nem került a vármegyének vér-, hanem csupán csak pénzáldozatába, s ezt, bár magában véve is súlyos teher volt, szívesen hozta meg, mert érezte és tudta, hogy nagyon megnehezedett az idők járása hazánk, az uralkodóház s a birodalom felett, s hogy akkor, a midőn a nemzet csupán az ezen évi hadiköltségekhez 116,000 ujoneczzal s közel 15 millió frttal járult, az insurgents nemesi had kiállításának költségei alig jöhetnek számba.

És mert Bács-Bodrogh vármegye derék nemesi hadának kiállításában s felszerelésében a többi vármegyék mellett semmiben sem maradt hátra, ezen felkelés történetének áttekintése kapcsán el lehet mondani, hogy bár az 1797. évi táborozás nem mutathat fel véres győzelmeket, vagy dicső hadi küzdelmeket: mindazáltal nemességünk már csak felkelése és sok fáradsággal járó puszta táborozása által is fényes tanujelét adta a trón iránt való szeretetének és ragaszkodásának, s fényes példáját nyújtá a veszélyben forgó haza iránt való kötelelességek teljesítésének.

A hazafias felbuzdulásnak és áldozatkészségnek magasatos példáját látjuk tehát vármegyénk s az ország nemesi hadainak felkelésében, ama példát, melyre ép ebben az időben nagy szükség volt, mert a franczia háboruk a campiformói békével nemcsak meg nem szűntek, hanem csak azután törtek ki igazi elementáris erővel, melyek aztán még másfél évtizednél tovább tartották izgalomba s borították veszélybe földrészünk népeit s melyek következtében hazai nemességünk még három ízben szólíttatott I. Ferenc király által

¹⁾ U. o. 1798.

felkelésre, mindannyiszor tanujelét adván vitézségének s hazaszeretetének.

V.

A franczia háboruk.

(1800.)

A bácskai nemesség másodizben történt felkeléséről, vagyis az 1800-ik évi hadjáratról kevés megbízható adattal rendelkezünk, mert a vármegye ez évi közgyűlési és egyéb jegyzőkönyvei veszendőbe mentek s így az ide vonatkozó tudósításokat csak az itt-ott található iratokból kell összeállítanunk. E tudósítások azonban igen hézagosak.

Napoleon ez évben is Olaszország felől fenyegette az örökös tartományokat s miután a marengói ütközetben seregeinket megverte, Ferencz király az ország védelmére 1800. szept. 7.-én fegyverbe szólította a magyar nemességet.

Bácsmegye a korábbi rendszabályok alapján legott megtette a szükséges intézkedéseket. A nemességnek már 1797. évből meglevő összeírása alapján kiállította a lovas és gyalogos csapatokat s az előző felkeléstől visszamaradt fegyverekkel fel is szerelte. Bár erre nézve közelebbi adataink nem maradtak fenn, valószínű, hogy a csapatok ezuttal Szabadkáról indultak ki s december hó elején már Sopronnál táboroztak. Ferencz király decz. 13.-án tartott szemlét az itt összegyűlt nemesi hadak felett s teljes megalégedésének adott kifejezést.

Később a francziák előnyomulása miatt a király felszólította a nemesi hadakat, hogy Bécs város védelmére siessenek. Minthogy a nemesi hadak az ország törvényei szerint rendszerint a határon kívül hadakozni nem voltak kötelesek, ezuttal történt, hogy a bácsmegyei gyalogos hadosztály a határ átlépését megtagadta, midőn pedig erre kényszeríteni akarták, az engedelmességet felmondta s hazaindult. A nemesi hadak fővezére, a nádor, erre a jászkun lovas

hadosztályt küldte a bácskaiak visszatérítésére, de ellenszegülésre talált s bár az ellenszegülők egy részét a jászkunok elfogták, a csapatok szétszórva elmenekültek.

A kir. helytartótanács decz. 13.-án tudatta e körülményt Bácsmegye hatóságával. Szomoruan értesült — ugymond — a helytartótanács arról, hogy a bácskai csapatok a zászlót elhagyva, a köteles engedelmességet megtagadták és hazafelé utnak indultak. Nehogy ezt a rossz példát esetleg mások is kövessék, sürgősen és egész erélylyel intézkedjék a megye hatósága, hogy az engedetlenek elfogassanak és a sereghez visszaküldessenek.¹⁾

Decz. 28.-án Ferencz király is hosszabb leiratot intézett ez ügyben a megyéhez, melyben elmondja, hogy a mily örömmel értesült annak idején arról, miszerint Bácsmegye a csapatait szintén pontosan és jól felszerelve küldte a táborba, épp oly fájdalommal vett tudomást a gyalogos csapatok ellenszegüléséről. Reméli tehát öfelsége, hogy a megye a szökevény katonákat visszatérésre fogja kényszeríteni s azok az általuk meggondolatlanul elkövetett hibát jövőre hű szolgálatok, sőt vérök ontása által iparkodnak majd jóvátenni.²⁾

Bácsmegye közönsége Zomborban 1801. évi jan. 26.-án tartott közgyűlésében tárgyalta a kir. leiratot, s miután elhatározta, hogy a szökevény csapat helyett azonnal más új csapatot fog alakítani, erről úgy a királyt, mint a nádort, József főherceget külön feliratban értesítette. A feliratokban a megye mély sajnálatát fejezte ki a történetek felett s öfelségét arra kérte, hogy a megye által azonnal kiállítandó csapat számára ruhát és felszerelést adasson; a nádorhoz pedig ama kérelemmel fordult, hogy néhány tisztet küldjön le az új csapatok elvezénylése végett.

A vármegye csakhamar eleget is tett ígéretének, a szükséges pótesapatokat kiállította úgy, hogy amidőn Ferencz

¹⁾ Vármegyei levéltár.

²⁾ A kir. rendelet Bácsm. levéltárában.

király ápril hó 14.-én Bécsujhelynél az ország nemesi hadai felett ismét szemlét tartott, a bácskai csapatok is kiérde-melték megelégedését, amiről Bács vármegye hatóságát május 2.-án kelt körlevelével értesítette.¹⁾

Mivel időközben a francziákkal való háboru más for-dulatot vett, a nemesi felkelő had továbbra is az ausztriai határszéleken vesztegelt, mignem a lunevillei béke meg-kötése után hazabocsáttatott.

A táborozás részleteit nem ismerjük, valamint arról sem értesülünk, hogy a csapatok hazavonulása mily sorrendben és mily utirányban történt. A bácskai gyalogosztály ápr. hó közepén még Möllersdorf-nál állomásozott s az itt betegségben elhalt insurgensek halotti bizonyítványait a kir. helytartó-tanács jun. 10.-én küldte meg a vármegyéhez.²⁾

Mindenesetre figyelemreméltó kár, hogy a vármegye ez évi jegyzőkönyvei és iratai hiányoznak s így az 1800. évi nemesi felkelés végső epizódjai meg nem világíthatók.

VI.

(1805.)

Harmadszor ismétlődött már 1805. őszén, hogy a francziák az örökös tartományokba törtek s így az ez évi pozsonyi országgyűlés feloszlása előtt a nemesi felkelést elrendelte. Br. Podmaniczky főispán a Zomborban nov. 20.-án tartott közgyűlésen tárta fel a birodalom veszedelmét, mire Bács-megye a felkelő had kiállítását nyomban elhatározta s egyuttal a következő rendelkezéseket tette:

1. Mindazok, akik a nemesi insurrectióhoz pénzbeli hozzá-járulásra törvény szerint kötelezve vannak, a pénzösszeg $\frac{2}{3}$ részét 15 nap alatt fizessék be. A fizetni vonakodók ellen azonnal végrehajtás vezettségük.

2. A lovas és gyalogos insurgensek számaránya állapít-

¹⁾ Vármegyei levéltár.

²⁾ U. o.

tassék meg és a lovasság Zomborban, a gyalogság Baján vétessék sorozás alá.

3. A járási főszolgabírák írják össze a honorációrokat (papok, hivatalnokok, tanítók stb.) és azok jegyzékét a felkelést rendező bizottsághoz terjeszszék be.

4. Az öfelsége által kiadott felkelésre buzdító hirdetmény a községben mindenütt tétessék közzé.

5. Az insurrectió szervezése végett egy bizottság küldetik ki, melynek tagjai: a két alispán, a kir. kamarai jószágigazgató (Gromon Zsigmond), továbbá Rudics Máté, id. Latinovits József, Vojnits Salamon, Markovics Albert és Gombos Ferencz táblabírák, Bunyik Benjámín első aljegyző, Latinovits József főszolgabíró. Ez a bizottság Zomborban székelve minden intézkedést foganatosít és a jövő közgyűlésnek jelentést tesz.

6. A lelkészeknek megengedtetik, hogy az általuk állítatni rendelt lovasokat pénzen megválthassák.

7. Az előbbi felkelésről visszamaradt pénzek ezen insurrectió költségeire átengedtetnek és a pénztár Antunovics Károly pénztárnoknak átadatik.

8. Az insurgents hadak tisztikara a következőleg állapittatik meg:

1. a gyalogságnál:

örnagyz: Széchényi Károly eddigi határörvidéki kapitány;

kapitányok: Polyák Márton bánális ezredbeli kapitány, Parcsetich Ferencz császári főhadnagy, Taparicza István, br. Dávidovits tábornok eddigi segédtisztje, Milásevits János, a Ferencz-Károly gyalogezrednél levő depot-tiszt;

főhadnagyok: Vojnits Frigyes a gr. Sztráray ezredbeli hadnagy, Jankovich Cziril, Markovits Zsigmond hg Esterházy gyalogezredbeli hadapród és Ravits Zakariás;

alhadnagyok: Vargay Gáspár esküdt, Antunovits Pál csajkás ezredbeli őrmester, Volarics Imre, Parcsetics István, Gáspár Imre, Dévay Imre megyei irnok, Antunovits Sándor

csajkás ezredbeli hadapród és Deli György. (Egy alhadnagy segédtszti állás üresen hadyatott.)

2. a lovasságnál:

őrnagy: Lebánovits Simon, Ferdinánd huszárezredbeli kapitány;

második őrnagy: Sebes László, akit Pestmegye, a Jászkun kerület és Bácsmegye közösen választott;

kapitányok: Császár Ferencz huszárfőhadnagy és Antunovits István;

másodkapitányok: Kruspér Antal megyei esküdt és Vojnits Antal;

főhadnagyok: Strilich Sándor esküdt, Latinovits Dávid, Milacsin Mátyás és Vinkler Mátyás;

alhadnagyok: Fratricsevits Antal, Vojnits Mihály, Sztratinirovits János és Latinovits Bertalan;

zászlótartó őrmester: Vujevits Albert;

őrmesterek: Vörös József, Sorok Ferencz, Buzás László;

hadbíró kapitány: Nagy János.

9. Minthogy a most megválasztott tisztek nagyrésze a rendes hadseregnél szolgál, azok névjegyzéke az illető ezredparancsnokságnak megküldetik, a tisztek részére fuvar és utiköltség fog adatni.

10. Vojnits Salamon táblabíró megbizatik, hogy a budai központi parancsnokságnál a szükséges ruházatot, felszerelést és fegyvert készpénzen rendelje meg.¹⁾

A lovas hadosztályhoz tartozók névsora:

a) tisztek: id. Vojnits Mihály első kapitány, Szucsich István másodkapitány, ifj. Vojnits Mihály főhadnagy, Mészáros Antal alhadnagy, Latinovits Bertalan alhadnagy, Piukovics István alhadnagy, Putnik István őrmester, Csonka Ignác őrmester;

¹⁾ Proth. Cong. Pol. 1809. A megye levéltárában.

b) altisztek: Kupeczky András trombitás, tizedesek: Paál János, Vidákovics Hyeronim, Allaga Mihály, Józsa Imre, Harszekovics József, Dévay Imre, Zombory Gáspár, Fratri-cevits János, Piukovics Péter fia Ignác, Petrics György, Csernus József, Horeczky András, Pilaszánovits Mátyás, Baderlicza Arzén, Dedinszky József, Antunovits Lőrincz, Prokopovics Kozma és Liptay Lajos;

c) közvitézek: Kocsis Imre, Hajnal János, Kanyó László, Berkó János, Mátyus László, Kunszabó István, Molnár András, Kocsis József, Laczkó István, Csokás Imre, Odry László, Csernus György, Körmendy János, Klinovszky György, Allaga Pál, Allaga Gábor, Knézy Jakab, Ivánkovics Máté, Knézy János fia Pál, Kaich Antal, Vidákovics Jakab, Knézy Lukács, Ivánkovics János, Knézy Máté, Knézy Miklós, Vidákovics György, Kaich András, Ivánkovics Márton, Knézy Illés, Knézy Antal fia Antal, Vujevics György, Vujevics József, Varancsek Ferencz, Kanyó András, Bajesy József, Horváth Albert, Pertics Ferencz, Horváth Antal, Szulovszky János, Foris József, Bara István, Hlatky Imre, Nátkay Sándor, Szabó János, Pruzsina János, Buzás László, Knézy József, Sztrilich Jakab, Szüllő József, Antunovics Antal, Antunovics Antal fia Antal, Antunovics József, Antunovics Péter, Gugánovics Máté, Mandics Mihály, Piukovics Alajos, Piukovics Jakab, Piukovics János, Piukovics Ádám, Piukovics Ferencz fia Jakab, Piukovics Kozma, Piukovics Baltazár, Piukovics József, Piukovics Gergely, Piukovics Menykért, Tamásy János, Falkovics Pál, Englics Ferencz, Macskovics Marian, Gordy János, Szakál Ferencz, Béres Pál, Odor Mihály, Urbán György, Bajesy Tamás, Daróczy Pál, Hubay Károly, Latinovics János, Horváth Mihály, Varga János, Karácsonyi Gáspár, Páics János, Latinovics József, Farkas János, Boroka Pál, Rác Mihály, Hubay Mihály, Simonyi Tamás, Horváth Antal, Dancsó János, Groczky János, Kocsis József, Jakab Pál, Prajny György, Vujevics Máté, Vujevics György, Alföldy Péter, Kuluncsics

Miklós, Varga József, Faresics Barisa, Somogyi Ferencz, Szabolesky Pál, Kalapaty Károly, Méry Ferencz, Balogh István, Bankó Mihály, Pécsy József, Szántó Simon, Rákics Vazul, Tóth Juhász István, Iskolás Begi István, Pilaszánovics Károly, Vidákovics György, Vidákovics János, Vidákovics Máté fia György, Vidákovics Lőrincz, Mándics Péter, Oresics Máté, Lucsics Antal, Vojnics Julian, Vojnits András, Gyelmis Péter, Gyelmis Jakab, Horváth József, Horváth Antal, Mikovics István, Mikovics Jeftim, Nikolits Gábor, Nikolits Pál, Nikolits János, Gyukity András, Vojnovits Mihály, Vincze András, Virág Imre, Karakásevics Athenáz, Tésity Pantelia, Brano-vacskey Mihály, Zalka Mihály, Karapáncsics Tamás, Eremics Pantelia, Baics Simon, Barasevits János, Kiss Mihály, Brezenkovics György, Kun József, Gazafy Ádám, Zsemler János, Gömbös József, Sztratimirovics Prokop, Szügyi András, Zsivny Ferencz, Gruits Vazul, Radoszavlyevits Illés, Pető András, Tometics Máté, Krajsevits József, Jovánovics Illés, Diván Theodor, Mihajlovics Péter, Athasievics Theodor, Burza József, Vujevics József, Odry János, Vidákovics Márk, Goreczky János, Csernus Ignác, Strilics Alajos, Vujevics Antal, Vidákovics Jenő, Klen Miklós, Lehotkay Sándor, Odry Mihály, Milassin József, Vidákovics Simon és Alföldy József. Összesen: 205.

VII.

(1809.)

Napoleonnak az örökös tartományok felé való közeledése 1808-ban Ferencz király felhívására arra birta az ország rendeit, hogy a következő 1809-ik évre a nemesi felkelést törvényileg elrendelték. Bácsmegye a felkelő hadak kiállítására iránt már 1809. évi márcz. 6.-án Zomborban tartott közgyűlésében megkezdte intézkedéseit azáltal, hogy a felkelésre jogosított és kötelezett nemesek lustrája végett egy bizottságot küldött ki. E bizottság Odry András első alispán elnöklése alatt márcz. 17—30.-ig terjedő időszak alatt járt el meg-

bizásában s az egyes járási székhelyeken, valamint a tiszai kerületben az összes fegyverfogható 18—50 év között levő nemesség felett szemlét tartott. Ugyanekkor intézkedett a vármegye, hogy az előbbeni insurrectiókból visszamaradt fegyverek számbavétessenek és a jelentkező nemesek részére eladassanak. Mivel pedig az országgyűlés által megajánlott 20,000 ujonczból Bácsmegyére 600 esett, elrendelte a közgyűlés, hogy ezen ujonczok toborzása márcz. 20—27-ike között történjék.

Mivel pedig Ferencz király febr. 9.-én kelt leiratában a vármegyét a már megajánlott katonaságon felül újabb és bővebb segedelemre szőlitotta s ezen leirat futár által márcz. 3.-án a vármegye alispánjának is kézbesítettett, ugyan-ezen közgyűlésen br. Podmaniczky József főispán lelkesítő beszédének hatása alatt számosan siettek ajánlásaikat bejelenteni,¹⁾ egyben pedig a pénz és gabona gyűjtés az egész megye területén elrendeltetett.

József főherczeg nádorispán 1809. évi febr. 2.-án majd pedig márcz. 20.-án kelt meghagyásaival felhivta a vármegyét, hogy a nemesi felkelés szervezéséről tudósítsa, mire az ápr. 8.-án tartott megyei közgyűlés megbizta br. Podmaniczky főispánt, hogy a nemesek jegyzékét és a szemlére vonatkozó iratokat a nádornak személyesen mutassa be, egyben pedig Odry András alispán megbizatott, hogy a nemesi felkelés pénztára terhére a szükséges beszerzéseket tegye meg.

A felkelő csapatok tisztikarát a vármegye ápr. 17.-én tartott újabb közgyűlésében választották meg. E szerint a tisztikar a következőleg alakult:

1) Nevezetesebb adományok ezek voltak: Polimperger József táblabíró 2 lovas katonát és 200 mérő buzát, Vojnits Fábián másodalispán és családja 5000 frtot, Siskovics Pál táblabíró 100 mérő zabot és 50 mérő buzát, a tiszai kerület nevében Gavanszky táblabíró és társai 130 főnyi lovas csapatot, Deáky János táblabíró 150 mérő buzát és 1000 frtot, ifj. Latinovits József táblabíró 1 lovast és 50 mérő zabot, Pocsay Sándor táblabíró 500 frtot, Alföldy János főszolgabíró 1 lovast, Pertics Döme alszolgabíró 1 lovast, Gromon Zsigmond kir. tanácsos 2 lovast, Kardos János tiszai kerületi senátor 1 lovast, Császár Nándor táblabíró 2 lovast, stb. (Proth. Congr. Bach. 1809. a megye levéltárában.)

1. a lovasságnál: őrnagy: Késmárky Antal, kapitány: Vojnits Mihály, alkapitány: Szucsits István, főhadnagyk: ifj. Vojnits Mihály és Mészáros Antal, hadnagyk: Latinovits Bertalan és Piukovics István, zászlótartó: Vujevits Albert;

2. a gyalogságnál: kapitány: Julinác Péter, főhadnagy: Vojnits János, hadnagyk: Volarich Imre és Duka Péter, őrmesterek: Vörös József és Rihényi István;

3. a tiszai kerület csapatánál: kapitány: Manojlovics Lázár, alkapitány: Radisics István, főhadnagyk: Eremics Vazul és Kondoray György, hadnagyk: Dudvarszky Sándor és Osgyány István.

A tisztek fizetése ugyanekkor a következőkép állapított meg: őrnagynak 4000, kapitánynak 2000, fő- és alhadnagynak 1000, őrmesternek 200 frt a lovasságnál, kapitánynak 1000, fő- és alhadnagynak 500, őrmesternek 100 frt a gyalogságnál.

Az insurgens pénztár kezelésével Latinovits Péter biztatván meg, a közgyűlés elrendelte, hogy e kiadásokat vegye előirányzatba, de a régi pénztárt, mely az előző (1797—1805.) évi felkelések idejéből származott s a most egyesek adományaiból létesült új pénztárt külön-külön kezelje. A lovak beszerzésére nézve oly intézkedés történt, hogy a szükséges lovak a szolgabírák által irassanak össze s azok 220—300 frtnyi áron adassanak el a felkelőknek. Egyuttal elhatározott, hogy a tett intézkedésekről a nádort értesítik, a felkelő seregek gyülekezési ideje gyanánt május 15.-ét tűzik ki, amely napon a lovasságnak Szabadka városban, a gyalogságnak Topolyán, a tiszai kerületbelieknek pedig Ó-Becsén kell megjelennie fegyvergyakorlatok tartása végett. Ugyanekkor Vojnits János megyei pénztárnok Budára felküldetett, hogy a nádori kormánytól 205 gyalogos felkelő részére ruhát, fegyvert és 2 rézdobot kérjen. A lovasság számára Zomborban levő régi felszerelést máj. 1—5. napjain Török Musztafa Ferencz számvevő fogja darabonkint 70 frtjával a felkelők-

nek eladni, a lovasság és gyalogság kapitányai pedig gondoskodni fognak 2 trombitás, 1 kovács (a lovassághoz), továbbá 2 dobos felfogadásáról. Végül határozatba ment, hogy mindezen intézkedésekről br. Dávidovics tábornok, kerületi főparancsnokot is értesítik.

Ugyanezen közgyűlésen bemutatták a háborura ujabban tett adományokat. Adakoztak a többi közt: gr. Brunszwick József futaki földesur 4 lovast és 1000 mérő zabot, a Rudics család 6 lovast, br. Kray család 8 lovast, a Ferencz-csatorna társulat 150 lovast, Szabadka városa 45 lovast és 2000 mérő gabonát, Ujvidék városa 24 lovast, Rezsny János 1 lovast sb. Együttal konstataulta a közgyűlés, hogy a megyére eső 600 ujoncz már be lett szolgáltatva, a nemesi lovas insurrectió pedig, melynek csak 119 főből kellett volna állnia, 316 főből fog állani, tehát 235-tel több, mint a mire a megye köteles lett volna, a rendes katonaságba pedig 205 főből álló csapat állittatott ki a városok és egyesek által. Lóvásárlásra a megye 4910 frtot költött.

Az ily módon felszerelt csapatok a kitűzött időben Szabadkán, Topolyán és Ó-Becsén össze is gyülekeztek s miután br. Dávidovics tábornok felettük szemlét tartott, a harcztérre elvezényeltettek. A csapatok viselt dolgaira alább még visszatérünk. A vármegye jun. 20.-án tartott közgyűlésében olvasták fel Ferencz király jun. 2.-án kelt leiratát, melyben a megye rendeinek a katonaság kiállítása és a pénz- és terményadományok által tanusított áldozatkészségeért köszönetét fejezte ki.

A vármegye áldozatkészsége valóban nagy volt, amit mutat az is, hogy ez év folyamán a győri táborba 800 előfogatot küldött, a pétervárad és északi várakat élelemmel, fával és előfogatokkal, nemkülönben kézimunkásokkal segítette, a tiszai koronai kerület pedig (a jul. 8.-iki közgyűlésen történt bejelentés szerint) a már megajánlott és harcztéren

levő csapaton kívül még az insurrectióhoz 85 lovast és a rendes katonasághoz 7 embert küldött Péterváradra.

Ugyancsak a jul. 8.-iki közgyűlés intézkedett arról, hogy miután a zombori klastrom, melyben a megye gyűléseit tartotta, felsőbb rendeletre hadi kórházzá alakíttatott át, a megye gyűléseit ezentul Szabadkán tartsa és így az áthureczolkodás iránt Bunyik Benjámín főjegyző megfelelőleg utasíttatott.

E közben érkezett Ferencz királynak jun. 25.-én kelt újabb leirata, melyben a nemzetet és megyénket újabb segedelem nyújtására szólította. Bácsmegye jul. 17.-én Szabadkán tartott közgyűlésében tárgyalta a királyi rendeletet s annak alapján a következő határozatot hozta:

1. a járási főszolgabírák gondoskodjanak arról, hogy a lelkészek Őfelsége leiratát a templomokban a népnek meghirdessék s lakosságot az ország védelmére és fegyverfogásra buzdítsák;

2. a megye számvevői hivatala a községek által adandó katonák számát megállapítván, a hadfiak besorozása a szolgabírákra bízott oly formán, hogy az alispán által meghatározandó időben a csapatok készen álljanak;

3. a megyei karok és rendek tekintettel a nagy veszelemre, mely Őfelségét és a hazát egyaránt fenyegeti, a tiszai koronai kerülettel együtt (a sz. kir. városok nélkül) „Bács vármegyei insurrectionális lovasság“ czímen két egész lovas dandárt (divisio) állit ki az állam költségén s e végből meghagyatik a szolgabíráknak, hogy a községekben hadfogadókat (verbung) állítsanak és katonául szegődő ifjaknak fejenként 20 frtot adjanak kézipénz (Handgelt) fejében;

4. Mivel ezen csapatok felszerelése és a lóvásárlás mintegy 400,000 frtba fog kerülni, mely költség az állampénztárt illeti, Siskovics Pál táblabíró megfelelő megbízólevéllel Budára küldetik a pénz felvétele végett;

5. a lovak, ruházat és egyéb hadifelszerelések beszer-

zése végett Vojnits Fábián másodalispán elnöklete alatt egy bizottság küldetik ki;

6. minthogy a lovas és gyalogos csapatok egy helyen el nem férnek, elhatároztatott, hogy a lovas had Szabadkán, a gyalogos pedig Zomborban gyülekezzék a két alispán felügyelete alatt;

7. hadbiztosnak a gyalogsághoz Vojnits János adópénztárnok, seborvosnak pedig Peák János seborvos választatik;

8. a szolgabírák hívják fel a földesuraságokat, hogy a kiállítandó katonák részére ellátást és fuvart is szolgál-tassanak;

9. Őfelsége a király megkerestetni rendeltetett, hogy e két csapat részére megfelelő tiszteket nevezzen ki a rendes katonaságtól, s ezen állásokra Zrinszky Antal (bajai születű) huszárkapitány őrnagy gyanánt, Matyók huszár alkapi-tány első kapitány gyanánt, Bobor Dániel és Brezovics Péter huszárőrmesterek alhadnagyok gyanánt, Pácsics János Hohen-zollern-ezredbeli tisztt pedig valamely rangjának megfelelő tiszti állásra őfelségének kinevezésre ajánltatnak, s mivel ezen tisztek ez idő szerint a megyében tartózkodtak, azok-nak a hadfogadó bizottsághoz való kirendelését is kéri.

A közgyűlés befejezése után a csapatok kiállítása lázas sietséggel meg is indult. A vármegye egészen hadi dolgok-kal volt elfoglalva, amihez járult, hogy e tájban már a francia hadifoglyok elhelyezése is sok gondot okozott. Ohl őrnagy zombori parancsnok tudatta a megye hatóságával, hogy a francia foglyokat sem a város kaszárnyájában, sem a görög templomban el nem helyezheti, miért is azt kéri, a megyei kaszárnyákat bocsássák rendelkezésre. A megye ez ügyben úgy intézkedett, hogy megbizta Odry alispánt, hogy a foglyokat a megye zombori kaszárnyáinak istállóiba helyezze el, egyuttal pedig értesitse a kir. helytartótanácsot, miszerint a megye zombori kaszárnyái leégvén, a francia foglyok másutt, mint az istállóiban el nem helyezhetők,

miért is vagy más megyébe vigyék őket, vagy engedje meg a helytartótanács, hogy a községekben helyeztessenek el.

Julius 23.-án gr. Brunszwick József kir. tárnokmester az iránt kereste meg a vármegye hatóságát, hogy a megye által az 1808. évi 2. t. cz. értelmében befizetendő pénz- és élelem váltságdíjak a nemesi felkelők központi pénztárába fizetessenek be. A megye aug. hó 12.-én tartott közgyűlésében az ügyben a következőleg intézkedett:

1. Ama nemes urak, kiknek az évi jövedelme 2—3000 frt közt váltakozik, akár személyesen keltek fel, akár maguk helyett mást állítottak, élelmükről gondoskodni és 305 frtot fizetni tartoznak;

2. ama nemesek, akiknek jövedelme 1—2000 frtot tesz ki, akár személyesen keltek fel, akár nem, hasonlóan maguk, és lovuk élelmezése őket kötelezi, azonkívül a hadi pénztárba 92 frtot tartoznak fizetni;

3. azok, akik mint gyalogosok keltek fel, szintén tartoznak élelmezésükről gondoskodni és fejenként 73 frtot befizetni;

4. akik mint gyalogosok lettek volna kötelesek felkelni, de lovon keltek fel, vagy maguk helyett lovast állítottak, fél évre 305 frtot tartoznak befizetni, mely összegek beszédésével Siskovics Pál pénztárnok megbízott.

Ugyanezen közgyűlésben olvasták fel a helytartótanács intézvényeit (jul. 20. és aug. 2.-ről), melyek szerint a megye részére a gyalogság táborára és szervezése céljából 250,000 frt, a két osztály lovas felállítására pedig 400,000 frt folyósított. A várak számára szükséges épület és tűzifa kiszolgáltatás végett is intézkedett a helytartótanács (aug. 4) s értesítette a megyét, hogy e végből egy katonai küldöttség fog leérkezni. Az önkéntesen jelentkező felkelőkre nézve értesítette a nádor (jul. 24.) a rendeket, hogy azokat, míg félszázadra nem emelkedik a számuk, a megye lássa el fegyverrel és Szabadkán a hadfogadó székhelyén gyakorolhassa őket.

Intézkedett továbbá az aug. 12-iki közgyűlés az iránt is, hogy miután a Temesvározt, Aradon és Kassán levő francia foglyokat kicserélés végett a pozsonymegyei Verekenybe kellett szállítani, az átvonuló csapatok élelem — és fuvarral ellátassanak; nemkülönben, hogy a bajai éléstárból a hadsereg részére Stayerországba a helytartótanács rendeltéhez képest 16000 mázsa zab és 11000 mázsa liszt szállíttassék. Mivel pedig a helytartótanács aug. 2.-án kelt rendeletével a használható fegyverek összeszedésére és hadi célokra való átengedésére szólította fel a vármegyét, a főszolgabírák megbizattak, hogy a felajánlandó fegyvereket szedjék össze és Szabadkára szállítsák.

Ugyanezen közgyűlés vette tudomásul Garnika Ignác ezredesnek jun. 13.-án Győrből irt amaz értesítését, hogy őt a nádor, mint a nemesi felkelő seregek fővezére, a bácskái csapatok parancsnokává kinevezte.

Időközben Ófelsége aug. 18.-án kelt leiratában felhívta a vármegyét, hogy a felajánlott 2 lovas divisiót minél előbb szerelje fel és küldje a csataterre. A vármegye Baján szept. 4-én tartott újabb közgyűlésében erre nézve a szükséges rendelkezéseket megtevéen, egyben konstataulta, hogy a megye csapatain kívül a városok közül Szabadka 1 lovas századot, Ujvidék 15 lovast és Zombor szintén néhány lovast kíván kiállítani. Azután a tisztkart a következőkben állapította meg:

a l e z r e d e s: Szentgyörgyi Horváth József huszárkapitány,

ő r n a g y: Lebánovits János, aki eddig huszárkapitányként szolgált,

k a p i t á n y o k: Matyók Ferencz huszáralkapitány, Császár Ferencz huszár alkapitány, Kováts Ádám huszárfőhadnagy, Pátsits János dragonyos főhadnagy és br. Goreczky Venczél főhadnagy;

a l k a p i t á n y o k: Jankovits Cziril volt insrgens főhadnagy, Czapf József volt dragonyos főhadnagy, gr. Seán Károly volt Gyulay ezredbeli főhadnagy, Nikolits János volt

vadászezredbeli őrmester, Sopron Antal volt insurgens főhadnagy;

főhadnag y o k : Putnik István volt insurgens őrmester, Latinovics János insurgens közvitéz, Fratricsevits János volt insurgens tizedes, Vojnits István birtokos, Gregus Eduárd mérnök, Bugarszky Miklós kir. táblai jegyző, Adámovits Antal az ujvidéki polgárőrség segédtisztje, Visztinger József mérnök, Jankovics János volt gyalogsági őrmester;

hadnag y o k : Bobor Dániel és Brezovics Péter huszár őrmesterek, Latinovits József birtokos, volt insurgens tizedes, Dévay Imre volt insurgens hadnagy, GyuracsKay Gál megyei tb. irnok, Milasevits József, Divisch József huszár tizedes, Hirschhegger Mihály a zimonyi vesztegzár tisztje, Nikolics Döme zombori városi irnok, Cservenka Alajos ujvidéki csendbiztos.

A tisztikar megalakítása után Öfelségéhez feliratot intézett a megye, melyben arra kéri, hogy a tiszteket elfogadni és azokat, a kik ezek közül a rendes hadseregben szolgálnak, a megyei sereghez átbo csájtani kegyeskedjék. Egyuttal arra is kérték öfelségét, hogy a már adott 400.000 frton felül még 200.000 frtot utalványozzon a megyei csapatok költségeire. Ugyanekkor a nádornak is irtak, kérvén őt, hogy a csapatokhoz egy ezredest mint főparancsnokot, nevezzen ki, a megye által választott tiszteket pedig állásaikban erősítse meg.

A szept. 4.-iki közgyűlés még egy más ügyet is elintézt. Vojnits Mihály kapitány, Szucsich István alkapitány, Mészáros Antal fő-, Latinovits Bertalan és Piukovics István felkelő hadnag y o k kérvényt adtak be az iránt, hogy tekintettel a nagy drágaságra, nekik és az alattuk levő katonáknak 3 hónapi fizetés már most kifizettessék, mivel pedig az ezredesnek, Garnika Ignácznak a jászkunok 4 lovat adtak ajándékba, illő, hogy a megye is adjon neki valamit. E kérelem folytán a megye a kívánt fizetéseket kiszolgáltatni

rendelte, egyuttal az ezredes részére egy szép és jó lovat rendelt beszerezni, a mely czélra Rudics Máté kir. tanácsos, táblalabíró és Antunovics Károly alszolgabíró küldettek ki.

Ez év szept. 1. kelt leiratával Ferencz király a megye által megajánlott két uj hadosztály kiállítását megsürgetvén, a szept. 25.-én Zomborban tartott rendhivüli közgyűlés intézkedett az iránt, hogy az insurrectionális csapatok sürgősen felszereltessenek és az eddig történt intézkedésekről Öfelsége értesíttessék.

Alig végezte el azonban a vármegye a hadak felszerelése körüli teendőit, már is újabb rendeletek érkeztek felülről. Ez újabb rendeleteket az okt. 11.-én Nemes Militicsen tartott közgyűlés tárgyalta.

Öfelsége ugyanis szept. 27.-én értesítette a vármegyét, hogy a csapatok részére kért 200.000 frt a budai bankó hivatalnál kiutaltványoztatott, minek folytán Siskovics Pál pénztárnok a pénz átvételére kiküldetett.

Szept. 29.-én a kir. kanczellária útján jelentetett, hogy a felkelő csapatok számára az ujvidéki katonai fegyvertárból 1042 darab kard fog kiszolgáltatni, Budáról pedig 119 pár pisztoly, 222 zablya, 119 pár kengyel és 119 lótakaró fog leérkezni.

Mivel pedig a már a csatatéren levő csapatoktól némelyek megszöktek, József főherczeg nádor szept. 23.-án kelt levelével arra kérte a vármegyét, hogy ezek kinyomozása és visszaküldése iránt intézkedjék. A vármegye ez értelemben azonnal határozott is.

Szept. 24.-én tudatta a nádor a vármegyével, hogy Zrinszky kapitány, aki eddig a Hessen-Hamburg-féle huszárezredben szolgált, a felkelő lovashad őrnagyává kineveztetett. Szept. 25.-én pedig arról értesült a megye, hogy a választott tisztikart a nádor megerősítette, csupán Latinovits János, Putnik István és Fratricsevits János ellen volt kifogása a nádornak, mert ezek jelenleg a csatatéren levő nemesi

seregnél voltak s ezek átlépését már csak azért sem engedte meg, mert rangjukhoz képest két fokkal magasabb rangfokozatra ajánltattak.

Szept. 21.-én gróf Brunswick József kir. tárnokmester közölte, hogy a megyebeli nemes felkelő sereg élelmezése fejében járó 20,000 frtot a megye szolgáltassa be.

Garnika Ignác eredes szept. 18.-án Császáron kelt levelével arról értesítette a megye hatóságát, hogy seregéből Piukovics Alajos és Piukovics József közvitézek lovastul együtt megszöktek, miért is arra kéri az alispánt, hogy ugy ezeket, mint minden engedély nélkül visszatérő felkelőt a sereghez küldessen vissza.

Szept. 29.-én a kir. kanczellária az iránt intéz kérdést, hogy a seregek számára eddigelé mennyi ló lett vásárolva, mennyire van még szükség?

A kir. helytartótanács pedig időközben Zomborban és Ujvidéken a sebesültek részére egy-egy katonai kórház felállítását rendelve el, a megye nov. 7.-én tartott közgyűlésében olykép határozott, hogy a szükséges mesterembereket és munkásokat a zombori kórházhoz a felső- és középjárás, az ujvidékihez pedig az alsó- és tiszai járás szolgáltassa.

Ugyanezen közgyűlés intézkedett a nádor (szept. 22.-én kelt) megkeresésére az iránt, hogy a tiszai és dunai malomtulajdonosok a katonaság részére a gabonát soron kívül és díj nélkül öröljék. Tudomásul vette a megye közönsége a nádor (okt. 24.-én Tatán kelt) értesítését is, mely szerint Horváth József kapitány, akit a felkelő hadhoz alezredesnek választottak, a Gyulay ezredtől el nem bocsáttatik, Latinovics János kadét pedig, a kit a megye hadnagynak választott, betegsége miatt e rangot el nem vállalhatja.

Okt. 25.-én a nádor ismét arról értesítette a vármegyét, hogy az ujonnan állított 2 divisio gyakorlatainak s felszerelésének meg szemlélésére Csanády tábornok nemsokára Szabadkára fog érkezni.

Ugyane tájban (okt. 24.) a helytartótanács közölte, mi-kép az aug. 29.-iki leirattal Komárom várához rendelt téglavetők fel ne küldessenek, mert azokra már nincs szükség.

Ugyancsak a kir. helytartótanács (okt. 17.) a vármegyére kivetett szekerek felküldését sürgetvén, a nov. 7-iki közgyűlésnek bejelenté az alispán, hogy azok már elküldettek.

Egyben jelenté az alispán, hogy a bakancsok, továbbá a szabó, gombkötő, nyereg- és szijgyártó munkák elvállalása és gyors teljesítésére a megyebeli iparosok felhivattak.

Intézkedés történt továbbá, hogy az (okt. 27-iki) felsőbb rendelkezéshez képest a megyére az országgyűlés által megajánlott 40000 ujonczból eső rész (600 ember) kiállittassék, azok pedig a kik a katonai szolgálatra alkalmatlanok, a szekerekhez rendeltessenek. Mivel pedig Végh főhadbiztos Tatára 450 előfogatot kért küldetni, az alispán a rendelet teljesítésére utasított. Végül intézkedett a közgyűlés az iránt is, hogy Kálnásy tábornok megkeresésére a beteg katonák részére ruhák, takarók, pólyák és tépések küldessenek Szucsán-ra a táborba; Rezsny János futaki uradalmi praefektus részére pedig arról, hogy ő a felkelő hadhoz 3 lovast állított s azok közül kettő eltartása a hadi pénztár terhére esik, bizonyítvány adatni rendeltetett.

A decz. 11.-én Zomborban tartott újabb közgyűlésben felolvasták a kir. helytartótanács leiratát, mely szerint a megyében levő nélkülözhető orvosok a zombori és szegedi katonai kórházakhoz rendeltettek, mivel pedig Ujvidéken a tervezett kórház nem létesült, az oda rendelt szolgák a zombori kórházhoz osztatnak be. A nov. 21.-én kelt rendelet szerint pedig a Baracsán levő kamarai magtár az oda rendelendő katonaság részére kórház gyanánt alakítandó át.

Mivel pedig a francziákkal időközben kötött békeség folytán Őfelsége (a helytartótanács nov. 30.-án kelt leirata szerint) a tiszai nemesi felkelő csapatok hazabocsájtását is

rendelte, örömmel vette tudomásul a közgyűlés ugy e hirt, mint a következő rendelkezéseket:

1. mely ezred mily napon fog megindulni, a főhadbiztosság fogja a megyével közölni;

2. a szükséges kenyér és lóportiók kiszolgáltatása iránt tegyen az alispán intézkedést;

3. ha a csapatoknak vontató előfogatokra lenne szüksége, azt a törvényhatóságok tartoznak kiállítani;

4. ha a megye kellő élelmet nem tudna az átvonuló katonaságnak szolgáltatni, e célból a kir. kincstári éleltárak visszatérítés fejében adnak ki takarmányt és élelmet;

5. a lovak számára szükséges szénát a megye szolgáltatassa ki, árát azonban a kincstár fogja megtéríteni;

6. a katonák élelmezése és a gabonaszállítás terén felmerülő kiadások az adóba fognak beszámíttatni;

7. ha az illető községben, a melyen a csapatok átvonulnak, elegendő helyiség nem lenne, a katonaságot a szomszéd községek tartoznak lakással ellátni;

8. a csapatok elhelyezése a megyében, addig míg Öfelsége az insurrectiót fel nem oszlatja, a törvényhatóság tetszésére bízatik.

A nádor Székesfehérvárról nov. 21.-én értesítette a vármegyét, hogy öfelsége a hadakat hazarendelte s ez a tudósítás is most jelentetett be, valamint a nádor ama meghagyása is, hogy a megye által lefizetett subsidionális pénzeokről a nyugtatvány felterjesztendő.

Ugyanezen kögyűlés tárgyalta gr. Eszterházy József királyi biztosnak levelét, melyben azt rendelte, hogy az egyesek által felajánlott fegyverek kijavítása után járó díjak kifizetessenek, az immár szükségtelenné vált fegyverek pedig az adományozóknak visszaadassanak.

Vojnits János gyalogos csapatbeli főhadnagy is irt a megyéhez, hogy Petkó seborvos részére, aki a francia fog-

ságból csak imént szabadult ki, 200 frtot és ruházatot küldjenek.

Borbely insurrecciónális lovas ezredes pedig arról értesítette az alispánt, hogy ha a megyei csapatokból valaki megszökik, azért fejenként 24 frt kárpótlást tartozik a megye fizetni.

Végül Štipl Lőrincz a felkelő lovas hadnál levő orvos az általa Győrben vásárolt gyógyszerek ára fejében 85 frt 24 krt kért megtéríttetni. Mindezen ügyekben a közgyűlés kellőleg intézkedett.

Nov. 23.-án József főherczeg nádorispán, mint a felkelő nemesi hadak fővezére, megkereste (Székesfehérvárról) a vármegye hatóságát, hogy miután Gugánovits Máté és Mikovics István lovas insurgensek a bácskai csapattól megszöktek, ellenök a törvényes eljárás megindíttassék. Az alispán erre tudósította a nádort, hogy Gugánovits Máté időközben már elfogatott és Zrinszky Antal insurgens parancsnoknak átadott, Mikovicsot azonban elfogni nem lehetett, miért is annak országos körözése iránt az eljárás megindult.

Mialatt idehaza ezek történtek az ez évi francia háboru befejezést nyert. Csapataink derék részt vettek az ez évi hadjáratban s mivel erről részletes tudósítások maradtak fenn, röviden összefoglaljuk a csatatereken lefolyt eseményeket.

Akkor, amidőn a bácskai felkelő seregek május hó elején Szabadkán már összegyülekeztek s erről az ország főparancsnoka, a nádor, értesült, a bácskai csapatok az u. n. nógrádi ezredbe osztattak be, melyhez a nógrádmegyei, a bácsi és a jászkun-kerületi csapatok tartoztak, s mely ekként három osztályból állott. Az egyes osztályok két-két századot foglaltak magukban s a bácskai osztálynál e két század egyike a megyei, másika a tiszai koronai kerületbeli felkelőkből volt alakítva.

Az ezred élén Garcsika Ignác ezredes állott, aki

azelőtt 30 éven át szolgált s huszáralezredes volt a rendes hadseregnél. Ő lett a jászkun osztály parancsnoka is. Alezredessé Stipsics András neveztetett ki, aki azelőtt őrnagy volt a huszároknál. Mint alezredes egyszersmind a bácskai osztály parancsnoka lett. Végül őrnagygyá Stréber György neveztetett ki, aki az előző insurrectióknál is szerepelt s mint ilyen a nógrádi osztály parancsnoka lett.

A nógrádi ezred a dunamelléki hadosztályhoz tartozott, melynek főparancsnoka br. Dávidovics altábornagy volt.

Ezek előrebocsájtása után áttérhetünk a bácskai csapatok viselt dolgainak ismertetésére.¹⁾

VIII.

A bácskai hadosztály.

E nemes osztály, melynek 1-ső századja Bács megyei tisztnán nemes-, 2-ik századja pedig a tiszáninneri koronai kerület által kiállított jól termett és a hadakozás terheit könnyen viselő, erős és jó lovas vitézekből állott, 1809. évi május hó 9.-én gyülekezett össze Szabadka városában.

A kerületi főparancsnok és „fegyvertármester“ báró Dávidovics, a főhadbiztos és a megyei és kamarai tisztek jelenlétében máj. 10.-én vizsgálta meg a csapatokat s miután a vármegye és a koronai kerület hazafiságát és áldozatkészségét megdicsérte, a két század a zászló alá feleskettetett.

E szemle után a csapatok Szabadkán egy napot töltvén, onnan május 12.-én indultak ki és még az nap Mélykuton, másnap Halason, harmadnap Vadkerten, negyedik nap Izsákon, ötödik nap Szabadszálláson át, hol máj. 17.-én pihenőt tartottak, máj. 18.-án Soltra, 19.-én Földvártra, 20.-án Seregélyesre mentek, a hol miután 21.-én ismét „nyugvó napot“ tartottak, 22.-én Székesfehérvárra jutottak, hol (23.-án) ismét pihentek, 24.-én pedig Moórra, 25.-én Pázmándra, 26.-án

¹⁾ Elsőrangú kutfőnk Garnika ezredes emlékirata az 1809. évi hadjáratról. (Eredeti kézirat Bács megye levéltárában.)

Szt. Ivánra érkeztek a Jász- és Kis-Kunságból való osztálylyal együtt.

A bácskai csapatok ezen hosszú és gyors utban a hadi fegyelmet és rendet — az egykoru feljegyzés szerint, — általában oly szépen megtartották, hogy ezáltal az általuk érintett városok és helységek lakosságának rokonszenvét és becsülését érdemelték ki.

A szentiványi táborban csatlakozntt a csapatokhoz azoknak „óhajtva várt és haláláig szeretett“ vezére Stpsics András alezredes, a kinek intézkedése folytán e helyen a csapatok máj. 29.-ig maradtak s az időt hadi gyakorlatokkal és a hadiszerek jókarba hozatalával töltötték.

A bácskai osztály az előkészületeket nem sokáig folytathatta, mert május 30.-án Győr felé az Abda melletti sánczok védelmére rendeltetett előőrsi szolgálatra, a hol bár különös kitüntetésre alkalma nem volt, feladatát „dicséretesen“ megoldotta.

Onnan Győr alá, nevezetesen a püspökréti táborba rendeltetett ezen osztály, a hol jun. 8.-ig maradt s ezen idő alatt úgy a lovas, mint a gyalog csapatok gyakorlatokat végeztek.

Ezután a bácskai osztály II-ik százada (a korona kerületiek) a nodrádmegyei I-ső századdal együttesen az u. n. Szigetközbe előőrsi szolgálatra rendeltetvén, a század derék parancsnoka Stipsits alezredesnek először nyílt alkalma a csapatokat tűzbe vezetni. Halászi és Aracs között ugyanis mintegy 1500 főnyi francziával ütköztek össze. A parancsnok, mint az egykoru forrás írja, „a századot igazgatván, tüzesen viaskodott és a vele levő vitézeknek rettenthetetlen bátorságával jó példát mutatott, azonban egy szerencsétlen golyóbissal fejbe lövetett és az osztálynak s az ezrednek nagy kárára a hazáért feláldoztatott és az ellenség előtt halva maradott.“

Mily bátran állott ez alkalommal a bácskai század a vele

levő Nográd megyei századdal együtt a sokkal nagyobb számu ellenséggel szembe, ezt nemcsak a parancsnok eleste, hanem a csapatok egyéb veszteségei is tanusítják.

Ugyanis a csatában a század bátran harczoló legénységéből 16 ember és 1 tisztiszolga részint agyonlövetett, részint a francziák fogságába esett; azonkívül 12 ló, továbbá Kondoray fő- és Osgyány alhadnagynak podgyásza lovastól együtt odaveszett.

Ezen ütközetben nemcsak a jelenlevő tisztek adták szép bizonyítékát hősies bátorságuknak, de az altisztek és közlegények közül is többen kitüntették magukat. Ezek közül nevezetesebbek voltak: Tatity Milutin őrmester, Mrgyány Nesztor, Katyánszky Kuzmán, Popovits Izsák, Manojlovits Mózes, Bacsics Nestor káplárok, Babin György, Oroszi Mihály, Bogoszávlev János és Radivojev György közvitéztek.

A főszereg a II-ik század ütközetéről értesülvén, még ugyanaz nap (jun. 9.) a bácskai I-ső század Vojnits Mihály „százados kapitány“ vezérlete alatt segítségül küldetett.

Jun. 19.-én a csapatok Zsámoly községnél az ellenséggel újból találkoztak, de miután a francziák tulnyomólag nagy számban voltak, hadaink az ütközetet elkerülendő, visszavonultak egész Győrig, hol a főtáborban foglaltak állást.

A híres győri nagy csata másnap (jun. 14.-én) történt. Ezen ütközetben a nográdi ezredeknek jászkun és nográdi osztályai vettek részt, a bácskai csapatok Garnika Ignác ezredes vezérlete alatt a sánczokban levő gyalogság és az ágyuk védelmezésére rendeltettek, midőn pedig a francziák a mieinket minden vonalon visszaszorították, Garnika ezredes a bácskai csapatokkal éjnek idején a br. Miskó tábornok és gr. Keglevics dandárparancsnok vezérlete alatt álló sereghez csatlakozott és ezekkel Szabadhegy község irányában az ellenség seregén szerencsésen keresztül hatolt.

Mielőtt azonban a bácskaiak br. Miskó tábornok csapataihoz csatlakoztak volna, Pordaj községnél egy ellenséges

sereggel találkoztak. Garnika ezredes erre csapatait hadi-rendbe állítván, az I-ső századbeli tartalék sereget Szucsich kapitány vezérlete alatt előre küldte, maga pedig a többi csapattal utána nyomult és a francziáknak nemcsak a mieinkre puskából lövöldöző előőrseit megszalasztotta, hanem azután az ellenségnek mintegy 100 főnyi csapatát a közeli erdőkbe visszavonulni kényszerítette.

Junius hó 16.-án a csapatok utjokat folytatván, 17.-én Kis Mária-Czell alatt Jászhidánál egy francia sereggel ismét találkoztak, mire az I-ső század tartaléka és a II-ik század Radisics kapitány vezérlete alatt előrenyomult s az ellenség lovasságát az erdőbe üzte, a gyalogságát pedig, mely 42 főből és 1 főtisztből állott, elfogta.

Az egykoru forrás megjegyzi, hogy ezen ütközetben jelesen megkülönböztette magát Józsa Imre I-ső századbeli tizedes, a ki mint már szolgált és gyakorlott katona, mindenütt előrenyomult és a többieknek a bátorságra jó példát adott.

Még ugyanaz nap az előseregből Antunovics Lőrincz tizedes egy francia törzstisztet és egy futárt elfogott János-hidánál, Farkas János közbíró pedig több bajtársával együtt, kiket a főparancsnok egyik oldalról kémszemlére küldött ki, nyolcz ellenséges kocsit támadott meg és miután a kocsik őrizetére rendelt francia katonák a közeli vetésekben szétfutottak, azokat elfoglalta, ekként mintegy 30 résztint és kir., résztint a felkelő hadhoz tartozó tisztet szabadított ki, a kik a győri csatában estek a francziák fogságába. A kiszabadított foglyok sorában voltak a többi közt: Vajda Ignác kapitány a győri zászlóaljtól és Sztropkovics főhadnagy a pesti csapatoktól. Ugyanez alkalommal az első és oldal csapatok 8 málhás kocsit is elfogtak, a melyeket a parancsnokság „felosztás végett“ a főparancsnokhoz küldött.

Ily szerencsés küzdelmek között folytatták utjokat a bácskai csapatok jun. 17.-én Szent Gótra, 18.-án Sármellékre,

19.-én Kéthelyre, ahol 20.-án pihenőt tartván, 21.-én Kis Komáromba, 22.-én Nemes Vidre, ahonnan a jun. 23.-án megérkezett Chateller altábornagy, hadainkat Kis Komáromra visszarendelte, s ott a bácskaiak a többi seregekkel egyesülve jun. 26.-án Szalabérig előre nyomultak. Innen Garnika Ignác ezredes a bácsi és pozsonyi csapatokból válogatott 100—100 emberrel, továbbá a Frimont-féle magyar lovas-ezrednek Földesy főhadnagy vezetése alatt álló 60 főnyi lovasával, végül egy század Hochen Zollern-féle német lovassal, akiket Martin kapitány vezetett, Chateller altábornagy által mint felderítő sereg jun. 27.-én Sopron felé küldetett ki. Ezen sereg még aznap éjjel Szombathelyre, jun. 28.-án dél előtt Kőszegre érkezett, honnan a parancsnok az előcsapatokat Sopron felé egy órányira küldte szét.

Kőszegen a sereg az ottani urak és polgárok vendégszeretetét élvezte, mert a lakosság nagy lelkesedéssel és örömmel látta az ellenség elvonulása után a honi csapatokat körében megjelenni, és hogy azok ott jól érezzék magukat — ugymond az egykoru feljegyzés, — mindent megtettek, amit csak „a királyuk- és hazájokhoz hív és szerető hazafiaktól várhatni lehetett“.

Érdekes tudni, hogy a csapatoknak Kőszegre történt megérkezése után az ezredes (Garnika) a városházához menvén, a francziák által annak falaira kifüggesztett csábító tartalmu politikai hirdetményeket leszakgatta, azután azokat, akik az ellenségnek annakelőtte kedveztek, vagy a kínálkozó haszon által elvakittatva, az ellenség számára élelmet és lőszert adtak, (ugyszinte egy kereskedőt, aki hasonlót cselekedett) a tanács által elfogatta és a vármegye hatóságának a vizsgálat megtartása végett általadni rendelte. Azután néhány szekér gabonát és eleséget elkobozván, azt Chateller őrgrof altábornagy seregéhez küldte át, akinek parancsára Szalabérben e zsákmány a katonák között szétosztatott.

Éppen akkor, amidőn ez a kémlelő sereg Kőszegről

Sopron felé készült indulni, Chateller altábornagy egy futárt oly parancscsal küldött, hogy azonnal térjenek vissza. Garnika ezredes tehát az előre küldött csapatot, mely ezalatt 5 francia lovas (lengyel) testőrt elfogott, visszarendelvén, legott megindult s jul. 1.-én este 10 órakor a szalabéri táborba érkezett.

Csapatainknak visszarendelése azért történt, mivel József főherczeg nádor br. Meskó tábornokot utasította, hogy összes seregeivel Komáromhoz menjen. Szalabérből tehát a csapatok jul. 2.-án Zala-Apátiba, jul. 3.-án Kis Komáromba, jul. 4.-én Marczaliba, egy napi pihenés után jul. 6.-án Szenesre és Ó-Szédre, jul. 7.-én Siófokra, jul. 8.-án Palyánra, jul. 9.-én Fehérvárra, egy napi pihenés után jul. 11.-én Csákvárra jul. 12.-én Tatára, jul. 13.-án pedig br. Meskó összes csapatai Komárom városán keresztül, diszbe öltözve dob- és trombitaszó mellett a nádor előtt elvonult és a komáromi külső táborban szállott meg. A csapatok beérkezése után a nádor Garnika ezredest asztalához meghívta, a legénység számára pedig fejenként egy meszely ingyen bort, $\frac{1}{2}$ font húst, és 4 krajczár ára főzeléket rendelt adatni, amely ételeket a táborban levő katonaság már előre meg is főzött s a nagy utat tett és sokat fáradt bácskai csapatot kész lakomára várta.

Csak ezután érkezett meg ugyanide a Jász-Kun század azon része is, mely Endre kapitány vezetése alatt állott s a győri csatában a francziák által üzetve másfelé volt kénytelen elvonulni, sőt Kis-Czellnél az ellenséggel újból megütközött s csak azután jutott Komáromba.

A nógrádi század is ekkor érkezett a komáromi táborba s így most már az egész u. n. nógrád—bácsi ezred összpontosult, hol jul. 15.-ig maradt. Itt gondoskodott arról Garnika ezredes, hogy az ezred számára hivatalos pecsét készíttessék, melynek belkörében a magyar czimer vésetett ki négy koszorúval körítve, mindezt pedig egy szalag övezte. A pecsét szélére ily latin felírás vétetett: „Sigillum Insurgentis Nobilitatis Inclyti Regiminis Neográd. 1809.“ A

pecsét pajzsára pedig e felírás tétetett: „Ex comitatu Neográd, Bács et Districtus Jasygum et Cumanorum compositum.“ A szalagon pedig ezen jelmondat állott: „Renascere Virtus Hungarica.“

Julius 16.-án Ferencz király József nádor és János főherczeggel, valamint nagy kísérettel jelent meg a táborban s az összes ezredek felett szemlét tartott. A szemle befejezése után a nógrád—bácsi ezred parancsot kapott, hogy a Gönyő községhez vonuljon s ott üssön tábort. A sereg erre felkerekedvén, még aznap délután 4 órakor utra kelt s már az éjét Gönyön töltötte.

Jul. 17.-én ismét parancs érkezett, hogy az ezred a pesti és barsi ezredekkel, továbbá a hevesi gyalog zászlóaljjal előre menjen oly czélból, hogy a francziák által megszállott Győr vára egészen körülzároltassék és mindenféle élelem bevitele megakadályoztassék. A nógrád—bácsi század e czélból Szabadhegy felé indult s ott éjféltájban táborba szállt, a jászkun század pedig Csanak község felé távozott.

Jul. 18.-án a nógrád—bácsi osztály Szent Iván-ra rendeltetett, a jászkun osztály első századja pedig Csanakon maradt, második századja pedig Szabadhegyre rendeltetett át, azonkívül Győrnek teljes körülzárása végett egyes helyekre kisebb-nagyobb őrség küldetett ki.

Jul. 21.-én a Károly főherczeg által a francziákkal kötött fegyverszünet a felkelő seregre is kiterjesztetett, ami meghirdettetvén, az előőrsök és a szétküldött többi csapatok a táborba visszatértek.

Ugyanezen napon a kerületi fővezér, br. Dávidovics az ezredhez Lázy Antal pesti ezredbeli őrmestert segéd tisztül nevezte ki, s ez mint alhadnagy foglalta el állását.

Jul. 22.-én közhírré tétetett a főherczeg nádornak parancsa, mely szerint Gubesy János őrnagy helyett Varga Sándor alkapitány százados kapitánynya és parancsnokká, Tajthy főhadnagy alkapitánynya, Szeles György alhadnagy

főhadnagygyá és Varga Vincze őrmester alhadnagygyá nevezetett ki a jászkun-ezrednél.

A bácskai és nógrádi osztályok jul. 24.-én kelt rendelkezés szerint Szt. Iványról eltávoztak, és a nógrádi osztály Nagy-Igmádon és Mócson, a bácsi osztály pedig Kócson szállott meg; a jászkun osztály egyelőre helyben maradt s csak aug. 10.-én ment át Szendre.

Julius hó hátralevő napjait, valamint aug. egész havát a csapatok fegyvergyakorlattal töltötték s csak ekként volt lehetséges, hogy amidőn szept. 4.-én a nádorispán gróf Keglevich dandárparancsnok, Gosztonyi tábornok, gr. Bekkers ezredes és br. Prónay pesti ezredes, továbbá számos más főtitzt társaságában az ezred felett szemlét tartott, az elért eredmény felett Garnika Ignác ezredes előtt legnagyobb megelégedését nyilvánította.

Az aug. 31.-én kiadott parancs szerint Laitner András őrnagy, ki azelőtt a Latour, utóbb Saint-Vincent vértess-lovas ezrednél 20 éven át dicséretesen szolgált, a bács—nógrádi ezred alezredessévé neveztetett ki.

Szept. 9.-én az ezred kimozdult helyéből és a nógrádiak 1-ső századja Császárra, 2-ik századja Szákra, a bácsi osztály Ettére, a jászkun osztály pedig Dadra vonult, ahol továbbra is az időt jobbra fegyvergyakorlatokkal töltötték.

Ez alkalommal szept. 20.-án gr. Keglevich tábornok dandárparancsnok az ezredet meglátogatta s a gyakorlatokat megszemlélve, a csapatok előmenetelét szintén megdicsérte.

Október hó 7.-ig maradt itt az ezred, amidőn parancsot kapott, hogy okt. 8.-án Mórra menjen, ahol a dandárparancsnok az ezredet újból megszemlélte, okt. 9.-én pedig az egész ezred új állomáshelyeire távozott. Így az ezredparancsnokság és a nógrádi osztály első századja Iszka-Szentgyörgyre, 2-ik századja Csórra, a bácsi osztály 1-ső századja Keresztesre, 2-ik századja Mohára, a jászkun osztály pedig Palotára ment át.

Nemsokára ezután elrendeltetett, hogy az ezred Mór alatt jelenjék meg, hol a pozsonyi ezreddel egyesült s a nádor által tartott szemlén olykép vett részt, hogy a két ezredet, mint dandárt gr. Keglevich dandárparancsnok vezényelte. A nádor csapatainkat ezuttal ismételten megdicsérte.

Okt. 25.-én ezredünk Gönyőre rendeltetett s ezt az utat Mór, Kisbér és Bönyön át tette meg úgy, hogy okt. 29.-én már állomáshelyére érkezett s itt olykép helyezkedett el, hogy az ezredparancsnokság és a nógrádi osztály Gönyön, a többiek pedig elővigyázatból Szent Ivánon vertek táborot.

Nov. 6.-án parancsot vett az ezred, hogy 7.-én megindulva, Csákvár körül összpontosuljon. Innen azután a nógrádi osztály Csanakra, Lovász-Patonára, Szombathelyre és Bodajkra ment, nov. 12.-én pedig Csákvárra érkezett. A bácskai osztály Nagy- és Kis-Baratin, Ságbon s más helységeken keresztül okt. 12.-én a jászkun osztálylyal együtt Boglárra, illetőleg Csák-Berénybe szállott.

Mivel eközben a francziákkal I. Ferencz király békét kötött s a nemesi felkelő hadak hazabocsájtása napirendre került, intézkedés történt aziránt, hogy a seregek nov. 19.-ére Székesfehérvárhoz összpontosuljanak, hol a király bucsuszemlét fog tartani felettük a dunántuli ezredekkel együtt. A mieink tehát erre a napra a Vas, Zala, Pozsony, Somogy, Pest és Veszprém megyei csapatokkal együtt összegyűltek Székesfehérvárra s miután öfelsége a teljes diszben megjelent csapatokat megszemlélte, a legénységnek 2 napra félfont húst és 1 iteze bort rendelt adatni.

Végre decz. 9.-én elrendelte a király, hogy a csapatok decz. 10.-én táboraikból hazaküldessenek a saját megyéik területére, hol a további rendelkezést fegyverben maradva várják be. E legfelsőbb parancs folytán a nemesi hadak székesfehérvári táborukból felkerekedve, miután egymástól elbucsuztak, a nógrádi osztály decz. 10.-én Nagy-Mányra, 11.-én Torbágyra, 12.-én Pestre, onnan 17.-ére Balassa-Gyar-

matra, a bácskai osztály decz. 10. Bicskére, 11.-én Budaörsre, 12.-én Soroksárra, 13.-án Laczházára, honnan egy napi pihenés után 15.-én Kun-Szent-Miklósra, 16.-án Szabadszállásra, 17.-én Izsákra, innen egy napi pihenő után 19.-én Vadkertre, 20.-án Halasra, 21.-én Jankovácusra és 22.-én Bajára érkezett. A jászkun osztály ugyanezen idő alatt Jászberénybe vonult haza.¹⁾

A bácskai csapatok vitézei tehát csak karácsony felé térhettek meg övéikhez, hol büszkeséggel számolhattak be a lefolyt mozgalomteljes hadjáratról. A bácskai insurgensek dicsősége annál nagyobb volt, mert a tiszai megyék felkelő csapatai a hadjáratban nem vettek részt. A tiszai csapatok még csak Budáig haladtak, midőn a győri csata²⁾ után a fölkelő többi hadak már visszafelé térőben velők találkoztak. Ezentul pedig többé fegyveres mérkőzés a francziákkal nem volt s így a tiszai csapatok az okt. hóban létrejött békekötés után vér- és tüzkeresztség nélkül tértek haza.³⁾

A bácskaiak azonban, mint láttuk, a dunai hadosztályhoz osztatván be, az 1809. évi utolsó francia háboruban oly tevékeny részt vettek, mely a benne szereplőket méltó büszkeséggel tölthette el s mely Bács megyének örök dicsőségét fogja képezni.

IX.

Az 1809.-ik évi nemes felkelők névsora.

Tisztek. a) Az első századnál: Első kapitány: Vojnits Mihály, másodkapitány: Szucsich István, első főhadnagy:

1) Garnika ezredes naplója. (Bács-B. megye levéltárában.)

2) Az 1809. jun. 14.-iki győri csatában a nemesi had — Horváth Mihály szerint — jól megállta helyét a balszárnyon, végre azonban a francziák ágyútüze elől hátrálniok kellett Buda felé. (Magy. tört. VIII. 373.) Alvinczy tábornagy azonban a fölkelő hadak visszavonulását gyáva futásnak jelezte és így rossz hírbe keverte a nemességet. Tudjuk azonban, hogy az ez évi francia háború nem Győrnél, hanem jul. hóban az asperni és wagrami csatákban dőlt el, hol szintén francziák győztek.

3) A szomszéd Csongrád megye fölkelő csapata a tiszai sereghez tartozott s így ütközetekben szintén nem vett részt. Zsilinszky Mihály volt vall. és közokt. m. m. kir. államtitkár sajnálattal említi fel a vármegyéről irt monografiájában, hogy a megye költsége és fegyverkezése hiábavaló volt. (Csongrád vm. tört. II. köt. 234. l.)

Vojnits Mihály, másodfőhadnagy: Mészáros Antal, első hadnagy: Latinovits Bertalan, másodhadnagy: Piukovits István, seborvos: Stipl Lőrincz, trombitás: Mann Ferencz, kovács: Tikker Egyed.

b) A második századnál: Első kapitány: Manojlovits Lázár, másodkapitány: Radisics István, első főhadnagy: Kondoray György, másodfőhadnógy: Eremita Vazul, első hadnagy: Dudvarszky Sándor, másodhadnagy: Osgyány István, seborvos: Stadler Márton, trombitás: Kupeczky András.

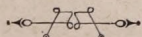
Az első századnál volt: 167 legény, 18 tizedes, 2 őrmester, 1 zászlótartó, 2 futár, 4 tisztiszolga, összesen 191 ember.

A második századnál volt: 139 közvitéz, 18 tizedes, 2 őrmester, 3 tisztiszolga, összesen 162 ember.

A két lovas században levők névsorát nem ismerjük, de a gyalogszázad teljes névsora ránk maradt. E szerint a gyalogságnál tisztetek voltak: kapitány: Julinác Páter, főhadnagy: Vojnits József, alhadnagyok: Volarich Imre és Duka Páter, őrmester: Rebényi István, kovács: Arany István, közvitézek: Gyürky János, Berkó János, Kocsis András, Kocsis Ferencz, Kocsis Pál, Ivanits György, Nagy Antal, Odry Dániel, Kanyó Pál, Molnár András, Vass Ferencz, Laczkó Dániel, Szorád András, Odry Mihály, Nagy Pál, Szabó Mihály, Konyó György, Radics András, Burza Ferencz, Brarássevits Ádám, Klinovszky Mihály, Mándics Lőrincz, Nagy Ferencz, Mándics Antal, Kaity Páter, Markovics György, Allaga János, Kaity József, Knézy Márton, Vidákovics György fia Márk, Vujevits Gergely, Vujevits Antal, Vidákovics Illés, Vidákovics Máté, Vidákovics Lukács fia Márton, Allaga József fia Mátyás, ifj. Allaga Páter, Kaity József, Vujevits Pál fia Illés, Vujevits Lőrincz, Barássevits Márk fia Tádé, Vujevits Márk fia János, Vujevits Máté, Vujevits Dávid, Burza Mihály, Kanyó Albert fia Gergely, Utvity Mátyás, Ninkov Trifun, Sztojkov Fülöp, Illés Mihály,

Szombathy Sándor, Márkus András, Varga Jakab, Márkus János, Szabó Bálint, Nemes József, Czékus Péter, Arany István, Mlinszky János, ifj. Fábián István, Hadzsi Markovits Sámuel, Ivánkovichs Fülöp, Tatay András, Egyed András, Egyed László, Sággy György, Gubanovits Máté, Kubina József, Vörös József, Czocsits János, Piukovits József, Vidákovits Márton, Vidákovics Gáspár, Vidákovics János, Mándics János, Somoskövy Ferencz, Milassin Antal, Milassin Máté, Milassin Fülöp, Milassin József, Vidákovics Márk, Mandics Péter, Mandics Döme, Mandits Lipót, Mandics Lukács, Mandits Ferencz, Markulin Mihály, Kanyó János, Mandics Károly, Adámovics Ferencz, Tompos Ferencz, Mándics József fia Jakab, Mandics István fia Domokos, Odry Imre, Kaity Miklós, Lehoczky András, Ivánkovichs Máté, Tarnay Mihály fia Mihály, Alföldy Mihály, Alföldy Antal, Alföldy András, Hajos Ignác, Csere Imre, Tar József, Csernus József, Blessity Lázár, Blessity Péter, Mandity Péter, Mandity Márk, Toldy Antal, Závodszy Antal, Györy Mihály, Balás Mihály, Balás Imre, Papp István, Balogh Dániel, Kalapity József, Zorád Ferencz Mlinszky András, Benkó Mátyás, Laczkó István, Péchy Mihály, Berkó János, Csókás Mátyás, Vidákovics Lukács, Vidákovics Ignác fia Jenő, Vidákovics Hadnagyev Lőrincz fia Simon, Vidákovics Gyurin fia György, Vidákovics Gergely fia József, Vidákovics Sztanity Mihály ifj., Mánity Máté (Gyurin), Mánity József fia József, Mánity Márton fia Antal, Mánity János fia Illés, Kosz József, Vojnits Miklós, Gyelnics Péter, Parisity Miklós fia Dániel, Ivanits Imre, Milassin József, Mikovics Illés, Szmolyánov Lukács, Csokity Prokop, Szecskó János, Odry Mihály, Szárity Maxim, Ninesity Milos, Papanek Mihály, Dancsó János, Dancsó Gergely, Topolcsányi József, Nagy Ferencz, Garafy Lipót, Csomor Bertalan, Petkó István, Imrek Márton, Drosznik János, Szügyi Mátyás, Oláh Ferencz. Összesen 162.

TARTALOM.

	Oldal.
I. Napoleon császár háborui és a bácskaiak. Levél- tári kutatások alapján írta Dudás Gyula	107

